Balis Dávid

Az individualista modelltől az „európai erődig” A nyugat-európai migrációs politikák változása az ezredforduló új kihívásainak és a multikulturalizmus vitájának tükrében

GROTIUS E-KÖNYVTÁR
2011

Sorozatszerkesztő
Horváth Jenő

A tanulmány diplomamunka, 2010-ben került megvédésre a Budapesti Corvinus Egyetem Nemzetközi Tanulmányok Intézetében

Témavezető: Kiss J. László

A kötet szerzői jogvédelem alatt áll. Annak teljes vagy részleges másolása, papír alapú vagy elektronikus felhasználása csak a szerző és a kiadó előzetes írásbeli engedélyével lehetséges.

© Balis Dávid

© www.grotius.hu

Tartalomjegyzék

Bevezetés /4

1. A klasszikus európai migrációs modellek a huszadik század második felétől / 7
1.1. Az individualista (francia) modell / 7
1.2. A kollektivista vegyes modell / 14
1.2.1. Az Egyesült Királyság migrációs politikája / 14
1.2.2. A holland szabályozás sajátosságai / 17
1.3. A német „Gestarbeiter-modell” / 19

2. Töréspontok az új évezred hajnalán / 24
2.1. Az individualista modell újragondolásának szükségessége / 26
2.2. Az alkotmányos monarchiák politikai koncepcióinak változása / 30
2.2.1. Az Egyesült Királyság bevándorlás politikájának új kihívásai / 30
2.2.2. A holland radikális fordulat és az iszlám fundamentalizmus / 34
2.2.3. A szelektív bevándorlás politika és az állampolgárság revíziója Svédországban / 37
2.3. Vendégmunkások vagy állampolgárok? - A német reformok / 39

3. Tervezetek az Európai Unió részéről egy közösségi modell létrehozására / 41
3.1. A tolerancia fogalmának változása az európai integrációs elméletekben / 42
3.2. Tampere, Sevilla, Hága: *Parturiunt montes, nascitur ridiculus mus / 42*
3.3. Az európai „kékkártya” / 43
3.4. Az „európai erődrendszer” /45
3.5. Jacques Barrot / 46
3.6. Az európai állampolgárság / 47

4. Az európai identitás és a kulturális forradalom / 49
4.1. A modernizáció és a kulturális heterogenizáció kihívásai / 49
4.2. Az „elkendőzött” problémák előretörése / 50
4.3. „Eurabia” / 52

5. Konklúzió / 54
Irodalomjegyzék / 59
Melléklet / 65

Bevezetés

Az elmúlt években fordulatot vett európai identitás[1] kérdése – melyet hűen tükröznek a nemrégiben elfogadott minaret-építési tilalom a svájci népszavazáson[2], vagy a párizsi, főként bevándorlók lakta külvárosokban (ún. banlieukben) végbement zavargások – és az ezredfordulót követő New York-i, londoni és madridi terrortámadások, valamint a nagy port kavart hollandiai gyilkosságok (Theo van Gogh, Pim Fortuyn) folytán megváltozott politikai helyzet kezdi újraírni a nemzetállami és közösségi politikai koncepciókat.

A „banlieu-probléma" az államokon belül – főként a külvárosi szegénynegyedekben – élő egyes csoportokra vonatkozik, melyek integrációs hajlandóságának hiánya nemzetbiztonsági, gazdasági kockázatot és kulturális degradációt jelenthet a fogadó államra és állampolgáraira nézve. A felmerülő kettős lojalitás problémájára az egyik fő eszköz az állampolgárság megadása vagy megtagadása az államok kezében.

A kérdéssel foglalkozó filozófiai irányzatok közül kiemelem Isaiah Berlin értékpluralista elméletét. Ennek értelmében a különböző kulturális értékek nem összemérhetőek és gyakori közöttük a konfliktus. Hosszú távú célkitűzésként azonban törekedni kell az értékek minél magasabb fokú koherenciájára. John Gray politikai közösségek közötti diverzitásról ír, míg más szerzők – Chandran Kukathas és William Galston – elengedhetetlen feltételként tekintenek az egyéni kilépés jogára. (Dobos, 2009)

A migráció fogalma egyidős az emberiséggel. Mozgatórugói között szerepel többek között a jobb gazdasági körülmények elérésének szándéka és a családegyesítés. Mára a jelenség még diverzifikáltabb generáló tényezőkkel magyarázható.

A bevándorlás már szűkebb fogalom, amely a történelem korábbi szakaszaiban a kereskedelemmel, az utazás egyszerűbbé válásával és az iparosítás folyamatával hozható összefüggésbe. A migrációval ellentétben ez egy relatíve új fogalom, amely a nemzetállamok felemelkedéséhez köthető és tartósabb letelepedési szándékot feltételez. A fogadó országok elvárása a bevándorlók asszimilációja, azonban sok esetben

[1] Braidotti (2001) az európai identitás fogalmát az Európai Unióval összhangban használja. A definíció főként a történelmi dimenzió alapján írható le, hiszen a második világégést követő politikai motivációk (Hirschmann és Spinelli) a béke megőrzését tekintették az integráció és a köré épülő európai identitás céljának. Ez alapján a nemzetállamok történelmének tévútra tévedése egy posztnacionalista környezetet hozott létre.

[2] Bár a Svájci Államszövetség nem az Európai Unió tagja, a 2009-ben népszavazás útján megtiltott minaretépítések kapcsán meghatározó tényezője lehet az újraformálódó európai identitás fogalmának.

megmarad az érintettek törekvése saját kulturális sajátosságuk megőrzésére vagy fejlesztésére, így kettős kötődés alakul ki.

A párhuzamos lojalitású közösségek integrációja lehet egyirányú – ilyenkor csak a bevándorló fél alkalmazkodik – és kétirányú, amikor a fogadó állam is kodifikálja a társadalmi berendezkedésre gyakorolt hatásokat. A nemzeti kormányok által járható út a politikatudományi megközelítés szerint lehet globalista és korlátozott realista. Előbbi szerint a nemzeti szint felett jelen lévő nemzetközi normák és szervezetek már korlátként állnak a bevándorlás nemzeti szabályozása tekintetében. A korlátozott realista felfogást követők a belpolitikában véghezvitt restriktív intézkedések által alakítják ki politikai forgatókönyveiket. A szakirodalom és a nemzetközi egyezmények szövegei a két fogalmat általában együtt, migrációként említik.

A vándorlást a globalizáció kísérő jelenségeként definiálják a források. Szignifikáns mértékű volt a második világháború utáni menekülthullám, de nem elhanyagolható az ázsiai és afrikai dekolonizációt kísérő népességmozgás sem. A vendégmunkások óriási szerepet játszottak az európai jóléti államok kiépítésében, ugyanakkor ezen a rendszerekben mára már a modernizációs kényszer a meghatározó. (Dobos, 2009)

Napjaink eseményei tehát folyamatosan cáfolják a klasszikus *push-pull* felfogású migrációs elméleteket, melyek szerint a vándorláshoz vezető racionális döntés mozgatórugója az aktuális anyagi helyzet és a várható hasznosság viszonya. Ez az elképzelés tehát materiális alapú és tisztán a szegényebb régiókból történő elvándorlást jelentette. Habár az említett modell alapvetően földrajzi kontextusban gondolkozik és számos elemzés[3] szerint magyarázhatja a gazdasági válságokhoz vezető külső sokkokat, a huszonegyedik századi migrációs trendeket azonban már jóval több tényező alakítja és a nemzetek feletti szintre lépő Európa egyik legkomplexebb folyamata lett.

Az integrációs folyamattal ugyanakkor felvetődött az „európai állampolgárság” gondolata. A szakirodalomban sokan foglalkoznak ezzel a közösségi lépéssel, mint lehetséges megoldással, amellyel hatékonyan lehetne fellépni a jóléti állammodellekre veszélyt jelentő bevándorlási hullámokkal szemben. Több bíráló, például Andrew Geddes (2005) szerint ez a megoldás nem megvalósítható, az elkészült bizottsági tanulmányok nem elég széles spektrumúak és nem objektívek. Mivel az évek folyamán az európai uniós döntéshozók a migrációt negatív, a stabilitásra veszélyt jelentő és áthidalhatatlan folyamatként írták le, javaslataikban csak a kompromisszumos megoldás, a társadalmi integráció szerepel.

A szupranacionalitás korai eszméje a nyitottságot és a feltétlen toleranciát hirdette[4] mint a béke fenntartásának elvét[5], mára azonban új kihívások adódtak.

Ezen változások sarkalltak arra, hogy részletesebben foglalkozzam a nyugat-európai migrációs politikákkal, megvizsgálva azok jellegzetességeit, illetve változásait az elmúlt évek eseményeinek tükrében. Dolgozatomban a francia, a brit-svéd-holland és a német modellre fókuszálok, továbbá felvázolom egy esetleges európai uniós szabályozás esélyeit és az ezzel kapcsolatos eddigi elképzeléseket.

---

[3] Bővebben lásd: Ravenstein [1886]: The birthplaces of the people and the laws of migration, Kessinger, USA

[4] A korai idealista integrációs elméletekről bővebben lásd: Jean Monnet: Memoirs, London, Collins, 1978

[5] Bővebben lásd: A. G. Harryvan, J. van der Harst (szerk.): Documents on the European Union, Macmillan Press, London, 1997, 61. oldal. Elhangzott továbbá Thomas Hörber (ESSCA, Angers) History of European integration tárgy keretében tartott előadásain 2009-ben.

A multikulturalitás fogalmának átalakulásával szemléltetem a migráció kérdésének elmúlt évtizedekben alapvetően megváltozott politikai és társadalmi megítélését, amely átstrukturálta a biztonsági, humanitárius, jogi és gazdasági tényezők súlyozását a bel- és külpolitikai döntéshozatalban. Azonban a multikulturalizmus, ami a társadalmi csoportok kölcsönös elfogadását jelenti, nem téveszthető össze a multikulturalitás fogalmával, amely olyan csoportok leírására is szolgálhat, melyekre nem jellemző az integrációs hajlandóság, magukat különálló, saját irányítású, párhuzamos közösségként definiálva.

Főszabály szerint csakis az államok rendelkeznek civil társadalommal, és ők látják el a legfőbb közvetítő szerepet a „helyi és univerzalista erők" között (Aggestam-Hill, 2005), kialakítva így külpolitikájuk alapelveit. Ebből kiindulva a civil társadalmon belüli csoportok között fennálló interakciók – melyek szereplői egy másik állam polgárai (vagy ahhoz az entitáshoz szoros szállal fűződő közösségek) és a fogadó állam állampolgárai – a klasszikus külpolitika összeomlásához vezethet. Az elhibázott bevándorlás politika tehát nem csupán az állami külpolitikára, hanem az államra magára jelent veszélyt.

Ezért van szükség az országonkénti leghatékonyabb politika vagy uniós keretrendszer kidolgozására, amely nemcsak a jelen problémáira nyújt megoldást, hanem hatékony válaszokat kínál a hosszú távon rendezett társadalmi helyzet kialakítására is. Ennek nehézsége a következőkben vizsgált nemzetállamok teljesen eltérő történelmi hátterében és társadalmi berendezkedésében rejlik. Amíg Franciaország az individualista modellt követte, addig Nagy-Britannia és Svédország a közösségek elismerésében látta a sikeres utat, Hollandiában pedig a multikulturalizmus elfogadása alakította a migrációs politika fő irányvonalát. A nemzeti szintű szabályozás mellett párhuzamosan láthatjuk az Európai Unió törekvéseit a politikai koherencia megvalósítására.

Záró fejezetemben foglalkozom a napjainkra egyre erősödő európai iszlám kérdésével a multikulturalizmus vitája kapcsán.

Hipotézisem lényege, hogy megvalósulhat-e egy közösségi irányelv vagy szabályozás az Európai Unión kívülről érkező bevándorlásra válaszul, vagy folytatódnak a reformok nemzeti szinten párhuzamosan, ámbár eltérő súllyal. Választ keresek továbbá arra a kérdésre, hogy képes lesz-e Európa megfelelő hatékonysággal kezelni az összeomló multikulturalizmus eszméje és a radikális iszlám térnyerése támasztotta kihívásokat?

1. A klasszikus európai migrációs modellek a huszadik század második felétől

1.1. Az individualista (francia) modell

Az első rendszer asszimilációs vagy köztársasági modellnek is nevezhető. A struktúra lényege, hogy a kisebbségi csoportok teljes mértékben beolvadnak a befogadó többségi társadalomba, elfogadva az egységes nemzetiség elvén működő közösség szabályait. Ez a politika elsősorban Franciaországban van jelen, ahol az állam, a nemzet, a kultúra és a nép fogalmát egységes, megbonthatatlan egészként definiálják. (Aggestam-Hill, 2005)

Felmerülhet a kérdés, hogy akkor a kisebbség-többség probléma milyen dimenzióban jelenik meg. A modell válasza erre a kérdésre az, hogy egyszerűen tagadja a kisebbségek létét, csupán az egységes társadalom sokszínűségéről beszél.

A Franciaországra ható migrációs hullámok elsősorban a volt gyarmatok felől, főként észak-afrikai országokból – Algériából, Marokkóból, Tunéziából – érkeztek, ugyanakkor napjainkra meghatározóvá vált a szub-szaharai országokból kiinduló migrációs hatás.

Az ország már a XIX. században a letelepedni vágyók egyik fő célpontja volt. A migráció a francia nemzet történelmének szerves részét képezi. A másfél évszázados folyamat eredményeképp ma a bevándorlók harmadik generációja él az országban és közösségük a népesség negyedét teszi ki. Az észak-afrikai bevándorlási hullám a második világháború után volt megfigyelhető, amikor több mint egymillió vendégmunkás érkezett a „metropol" Franciaországba.

A korai időszak *laissez-faire* politikájának megfelelően többnyire a teljes család (fivérek, unokatestvérek) a jövedelmező európai munkavégzést választotta, annak ellenére, hogy legtöbb esetben a munkaadók kihasználták őket, és jogfosztott helyzetben dolgoztak.

A hatvanas évekbeli szabályozatlan migráció és a nyitott határok idején - meglepő módon - az a tendencia érvényesült, hogy a bevándorló családok az elkövetkező időszakra biztosított anyagi fedezet birtokában rendszeresen, családostul hazautaztak. Véleményem szerint gyakorlatilag ezzel a folyamatos hazatéréssel kialakítottak egyfajta, tisztán a munkapiac és emberi tényező által indukált szezonális vendégmunkás tömeget, amely kevésbé volt veszélyes a francia identitásra, mint a mai szabályozott feltételrendszer. (Thomas, 2006)

A „kontinens kapujaként" is emlegetett hatszázezres Marseille lakosságának a fele bevándorló. A városban él Európa harmadik legnagyobb zsidó közössége, ugyanakkor

az 1962-es algériai függetlenségi háborút követően mintegy háromszázezer személy menekült a veszélyes övezetből Provence tartomány központjába. Az észak-afrikai migrációs hullám a francia gyarmatok felszabadulásával folyamatosan kibővült a fekete-afrikai térségből érkező mintegy hetvenezres tömeggel. Jelentős arányban regisztráltak bevándorlókat Madagaszkár és a Comore-szigetek területéről. Marseille példájánál maradva elmondható, hogy a szabályozatlan bevándorlás politikának köszönhetően a közösségek nagy része az elkövetkező években sem jutott francia állampolgársághoz vagy letelepedési engedélyhez.[6]

Illegális bevándorlóként – ún. *sans-papier* – viszont a munkapiaci integráció sem volt megvalósítható és részben ennek következtében alakult ki a társadalomban az észak-afrikai csoportokkal – *pied-noir* – szembeni negatív sztereotípia.

Az asszimiláció nehézségét jelentette továbbá az is, hogy a nyomorban kialakult kapcsolatrendszer nyújtotta lehetőségek leginkább a politikai paletta széle által kínált megoldások felé mutattak és a többségi társadalommal szembeni ellenállást ösztönözték. A fellendülést a hetvenes évekbeli olajválság törte meg, amikor a határátlépést és a migrációt erősen korlátozták. (Giry, 2006)

Giscard d'Estaing elnöksége idején a Jacques Chirac miniszterelnöksége alatt megkezdett, majd a Barre-kormány által kidolgozott, 1974-től tapasztalható szigorítások - a bevándorlók családegyesítési törekvéseit korlátozandó - a munkahelyek védelmére és a - főként bevándorlók lakta területeken élő - társadalom ellenséges reakciójának elkerülése céljából jöttek létre. A szigorú intézkedések elméletben a szubszidiaritás elvén működtek, hol a szociális, hol pedig a munkaügyi miniszter által kiadott utasítások (ún. *circulaire*-ek) alapján. Elmondható, hogy e kormányok alatt a helyi és regionális közigazgatás szerepe megnőtt, azonban az átláthatóság a központi – kormány által kiadott – dekrétumok (*décret*) és a helyi jogszabályok között nem volt tökéletes, sokszor időbeni és tárgyi átfedések voltak.

A francia kormány az afrikai országokkal – Kamerun, Gabon, Togo, Csád, Szenegál, Niger, Mali, Mauritánia, Burkina Faso, Benin, Elefántcsontpart, Közép-Afrikai Köztársaság és Kongó – való jó gazdasági kapcsolatok stagnálása és támogatása mellett kezdte leépíteni a volt gyarmatbirodalma részét képező államok polgárainak privilégiumait a beutazásra nézve.[7] (Puzzo, 2003)

Franciaországnak kétoldalú megállapodásai voltak továbbá az EEC tagállamokkal, Portugáliával és Algériával, ugyanakkor a szub-szaharai régió egyes országaival szembeni engedmények csak 1978. június 27-ig voltak hatályban.

1976-ban került sor a kiadott rendelkezések első jelentősebb változtatására. A GISTI[8] módosítását követő a Chirac-kormány már nem tagadta, hanem elismerte a másodlagos bevándorlást, mint létező jelenséget, és célul tűzte ki ennek rendszerbe foglalását.[9] Az időszak sajátos ellentmondása volt, hogy munkaerő-piaci helyzetből adódóan szükség mutatkozott a bevándorló munkaerőre, azonban a családegyesítési céllal zajló másodlagos bevándorlás olyan tömegeket vonzott a fogadó ország felé, akik előre láthatólag nagy számban illegálisan fognak munkát vállalni. (Puzzo, 2003)

[6] A gondolatmenet forrása: http://mn.mno.hu/portal/604944 (Letöltve: 2010. április 3.)
[7] Circulaire 20. (1974) és 21. (1974)
[8] Groupe d'information et de soutien des immigrés: Non-profit szolgáltató és szakértői szervezet, fő területei a bevándorlási politikák és jogi szabályozások kidolgozása
[9] Décret 76-383.

A hetvenes évek közepén a déli határokat lezárták és felajánlották a már meglévő közösségnek a végleges honosítás vagy a hazautazás lehetőségét. Ebben az időszakban számos bevándorló gyermeke kapta meg *ius soli* elven a francia állampolgárságot. Fontos megjegyezni, hogy a népességmozgások körül itt még csupán gazdasági szemszögből voltak viták. Ezek alapján Franciaországot akár Európa olvasztótégelyeként is definiálhatnánk, azonban - a kollektív nemzettudat tekintetében - az öreg kontinensen jóval pozitívabb hatást váltott ki a népesség összetételének változása, mint a valódi olvasztótégelyként ismert Egyesült Államokban. Ennek oka a központosított államigazgatás és az állami intézményekbe vetett bizalom a társadalom részéről. Ez a politika egyértelműen homogenizál.

Az egalitariánus, asszimilációs modell alapján nehéz meghatározni a bevándorlók eltérő kulturális sajátosságait, ugyanis az utolsó vallási cenzus 1872-ben volt, továbbá a ma is érvényben lévő törvények tiltják a faji vagy vallási alapon történő népszámlálást. (Giry, 2006)

Habár az 1977-es dekrétumok valamelyest megkönnyítették a családegyesítést és a gyermekek honosítását, a kialakítandó belső jogi változtatások nem voltak megfelelően strukturálva az eltérő kultúrájú közösségek szokásaihoz. Több jogeset foglalkozik például a poligámián alapuló jogvitákkal. (Puzzo, 2003, 10)

Statisztikai adatok szerint 1972 és 1976 között a bevándorlók száma 74955 főről 57374-re csökkent, ugyanakkor az Algériából érkezők száma 44%-kal nőtt.(Puzzo, 2003)

További nehézséget okozott a nyugat-afrikai, főként mali népesség állandó, sokszor illegális tartózkodása. Ennek oka a szigorított határellenőrzés volt, amely lehetetlenné tette a korábbi időszakos tartózkodást a megfelelő engedélyek folyamatos megújítása nélkül. (Thomas, 2006)

1981-ben született meg a 973. számú törvény, amely részletesen előírta a határőrizeti pontokon bemutatandó dokumentumokat a belépni szándékozók számára. Az útlevél- és vízumellenőrzés mellett a tartózkodás időtartamát, célját és jellemzőit is részletezni kellett. Ezzel az intézkedéssel a *navette*-nek nevezett ún. „rossz turistákat" kívánták távol tartani, akik jellemzően illegális munkavállalás céljával érkeztek az országba. Ezen felül az ONI, majd az OMI[10] adott ki egy igazolást arról, hogy az illető rendelkezik állandó munkaviszonnyal, így bizonyítva érkezésének legális célját. Az 1988-as 169. számú dekrétum által került bevezetésre az idénymunka fogalma a francia munkaerőpiacon. A rendelkezés lehetővé tette a hat hónapos időszakos tartózkodási és munkavállalási engedély kiadását, miközben megállapodások születtek Algériával, Marokkóval és Tunéziával annak érdekében, hogy állampolgáraiknak a beutazása ne legyen a képzetlen munkaerő bevándorlásának forrása. A bilaterális megállapodásokkal egy időben, a 86-1025. számú törvény kialakította a „látogatás" lehetőségét a belépőknek. Ennek alapja az érkező állampolgár azon kötelessége, miszerint a belépési ponton bizonyítania kell, hogy birtokában van azon anyagi fedezetnek, amely elegendő a tervezett tartózkodási ideje alatt felmerülő megélhetési költségeinek finanszírozására. Az 1987. augusztus 8-i belügyminiszteri rendelet (*circulaire*) ezt a kötelezettséget már minden bevándorlóra kiterjesztette, tekintet nélkül arra, hogy az illető vízumkötelesség alá esik-e, továbbá meghatározta a pénzügyi fedezet mértékét, összhangban a tervezett tartózkodás részleteivel. Szintén az 1986-os évben vezették be a mindenkire kiterjedő

[10] L'Office National de l'Immigration (ONI), majd 1988-tól l'Office des Migrations Internationals (OMI)

vízumkötelezettséget, amely alól kivételt csupán az EGK[11] tagállamai, továbbá Svájc, Liechtenstein, Andorra és Monaco államai jelentettek.

A család-újraegyesítési célú bevándorlás szabályozásának alapjai az 1932. és az 1945. évi bevándorlásügyi rendeletek. Már a harmincas években megfigyelhető, hogy a főbb irányelvek nem sokban térnek el napjaink problémáitól, melyek a hazai munkaerő védelme és az idegen közösségek mielőbbi asszimilációja. A hetvenes évek második felétől került sor a rendelkezések szélesebb körű kodifikálására. Az 1976. április 29-i dekrétumban lefektetett feltételek szerint öt esetben lehet korlátozni vagy megtagadni az országban tartózkodó személytől a házastársnak és kiskorú gyermekeiknek letelepedését: a családfő nem rendelkezik legalább egy éves igazolt állandó tartózkodással, nem biztosíthatóak a családtagoknak megfelelő anyagi háttér, nem megfelelő lakhatási feltételek, a családtagok egyike vagy egy része a közrendre veszélyt jelent, illetve közegészségügyi vagy nemzetbiztonsági aggályok alapján. A végrehajtás során a gyakorlati tapasztalatok azt mutatták, hogy a lakhatási és megélhetési körülmények vizsgálatakor sokszor nem a kellő gondossággal jártak el a hatóságok, amely úgy gondolom a későbbiekben a banlieu-probléma egyik meghatározó tényezőjét fogja jelenteni. Hiába tehát a viszonylag részletes szabályozás, annak *a posteriori* (tapasztalat utáni) alkalmazása is mutatja, hogy a multikulturális, társadalomtól leszakadó közösségek helyzetén sokat nem változtatott. Nagyon fontos megjegyeznem, hogy a hetvenes évek közepéig Franciaország határai gyakorlatilag nyitottak voltak az afrikai bevándorlók előtt

A már akkreditált családtagok tartózkodásának szabályozása az 1984. július 17-i törvény elfogadása után véglegesedett az ideiglenes „családtagi engedélyek”[12] által. Ez a kombinált engedélyrendszer[13] tíz éves érvényességgel és automatikus megújítási lehetőséggel járt és részesülhetett benne a házastárs, gyermek, illetve a tizenöt évnyi tartózkodást bizonyítani tudó családtag. A kártya kibocsátásának egyfajta integrációs indikátor-szerepe is volt, ugyanis a szakirodalom már a „bevándorló” (*immigré*) jelző helyett a befogadott, sikeresen „asszimilálódott lakosságot” (*résidents intégrés*) használja a célcsoport leírásakor. A következő fontos lépés az ún. - első - Pasqua-törvény,[14] amely szigorúbb előírásokat rögzített az érdekházasságok és biztonsági kérdések tekintetében. A jogszabály értelmében a házastársi státusz csak az effektív módon, életvitelszerűen egy háztartásban élő házasok esetében állhat fenn, továbbá előírta a fiatalkorú gyermekek kötelező, rendszeres iskolába járását is. Ezen felül a törvény védelme alól kizárhatóvá tette a közrendre veszélyes személyeket. Az elfogadást követően kialakult tiltakozássorozat jelzi, hogy a francia társadalomban nem alakult ki egységes álláspont a migrációs politika radikális szabályozása tekintetében. Az 1989-es 548. számú törvény[15] megyei döntéshozatali szintre generálta a tartózkodási kérdések eldöntését. A nyolcvanas évek szabályozását áttekintve elmondhatom, hogy a megelőző évek határlezárásai után keletkezett bizonytalanságot nem sikerült orvosolni.

[11] Európai Gazdasági Közösség
[12] Carte de séjour temporaire avec mention membre de famille
[13] Az ún. „séjour-travail” a 45-2658-as rendelet és a Code de travail módosításával jött létre.
[14] 86-1025. számú törvény, amely a már említett 45-2658-as sz. rendelet módosításán alapszik, nevét Charles Pasqua keményvonalas neo-gaulle-ista politikusról kapta, aki 1986-1988-ig volt a Francia Köztársaság belügyminisztere. Második belügyminisztersége idején ismét bevándorló-ellenes törvényeiről lett híres, majd később illegális angolai fegyverügyletek vádjával ítélték el.
[15] Más néven Joxe-törvény, Pierre Joxe, a Mitterand-kormány belügyminiszterének (1988-1991) neve után.

Az évtized közepétől, a biztonság és migráció kérdésében megindult társadalmi vitára válaszul részletes szabályozás nem született, a kilencvenes évekig egyértelműen látszik azonban a már sikeresen letelepedett bevándorlók védelmének elve. (Guimenazes, 1992)

Az ismeretlen mértékű illegális bevándorló mellett a 90-es évekre a francia társadalom problémáját tehát továbbra is a családegyesítő és politikai menedékjoggal – sokszor munkavállalási céllal – érkező csoportok jelentették. Hiába döbbent rá a törvényhozás a szabályozás ezen a téren való további szigorításának szükségességére, kezdetben csupán az újonnan érkezők lehetőségeit korlátozták, a családegyesítés és az állampolgárság megszerzése – a később részletezett német rendelkezésekkel szemben – viszonylag egyszerű volt. A francia kormány a 80-as évek végén egyösszegű támogatást ajánlott fel az országból távozó bevándorlóknak, azonban 1988-ban csak 3500 egyén élt ezzel a lehetőséggel. (Puzzo, 2003)

1986-ban a François Mitterand vezette szocialista kabinet kormányzása idején vetette meg lábát a Jean-Marie Le Pen irányította Nemzeti Front a francia Nemzetgyűlésben és a helyi önkormányzatok keretein belül.[16] Mitterand szerint országában a társadalom már a hetvenes években elérte a „toleranciaküszöb" felső értékét, azóta pedig már túl is haladt azon.[17]

A lakosság szignifikáns része – főként a mérsékelten radikális jobboldali szavazók – szerint az emberek számára már régóta nem tolerálható a francia jog védelme alatt érkező, folyamatosan emelkedő bevándorló tömeg. (Pfaff, 1990)

Úgy vélem továbbá, hogy a Mitterand-kormány javaslata az ideiglenesen letelepült bevándorlóknak nyújtandó választójogról jelentősen növelte a xenofóbiával vádolt radikális szavazók számát. Amikor ismét beterjesztette a szocialista kormány az erről szóló indítványát – egy felmérés szerint – a párizsiak fele már nem bízott a politikai vezetésben és 29%-a gondolta, hogy mindegyik politikus hazug. (Pfaff, 1990) A *ius soli* állampolgársággal kapcsolatban fontos változás, hogy az 1993. után francia földön született gyermekek már nem kapják meg az állampolgárságot automatikusan, hanem a 18. életévük betöltése előtt kérvényezniük kell. Ez a szigorító intézkedés nyíltan a családot alapítani készülő bevándorlók számának mérséklését tűzte ki célul. (Craig, 1996)

A korlátozások a már korábban említett Charles Pasqua nevéhez fűződtek, aki 1993 és 1995 között ismét belügyminiszter lett. A politikus javaslatai végig a bevándorlás tagadásának politikája mellett foglalt állást.[18]

A fiatalkorúak állampolgárságának szigorítása megnehezítette a szülők helyzetét is, korábban ugyanis a honos polgár gyermek státusza által nyújtandó előnyök biztosították a szülők jogvédelmét is. Az új rendelkezések alapján keményebb feltételek fogalmazódtak meg az érdekházasságok és a törvényszegő bevándorlókkal szemben.

[16] Az 1986-os választásokon a Nemzeti Front 35 helyet és 2703442 szavazatot szerzett, ez 9,65%-os eredmény.

[17] „Le seuil de tolérance a été atteint dès les années 1970 où il y avait déjà 4 100 000 à 4 200 000 cartes de séjour à partir de 1982. " F. Mitterand válasza egy 1989. december 10-i sajtóinterjún az újságírók kérdésére. A „toleranciaküszöb" fogalma, azóta is folyamatosan előkerül a francia politikai viták során.

[18] „La France ne veut plus être un pays d'immigration…L'objectif que nous assignons, compte tenu de la gravité de la situation économique, c'est de tendre vers une immigration zéro." Charles Pasqua, 1993. június 2-án elhangzott beszédéből.

1993-ra évi hétezer szervezett házasság köttetett. Az új Pasqua-törvények végrehajtása tekintetében a rendőrség és határőrség is szélesebb hatáskörben járhatott el, bárkit igazoltatás alá vonhattak, aki idegennek tűnik. Az illegálisan Franciaországban tartózkodó migránsok számára elveszett az alapvető egészségügyi ellátáshoz való joguk.

Nagyon fontos változást hozott az új törvény a többnejűség terén. A poligámia teljes tilalom alá esett, a jogszabály csupán egy törvényes feleséggel és annak gyermekeivel tekintette legálisnak a család újraegyesítését. Az 1986 és 1993 között letelepedett többnejű családoknál szintén egy feleséget engedett a jogalkotó, a többi azonban törvényesen elválhatott, és tovább tartózkodhatott az országban, élvezve a társadalombiztosítási rendszer juttatásait és a jóléti állam oltalmát. Annak ellenére, hogy aki nem élt a különélés lehetőségével a kiutasítást kockáztatta, a poligámia intézménye a mai napig fennmaradt.[19] Belpolitikai téren számos tiltakozás jellemezte az időszakot, melyek hatására a korábbi házastársak legális tartózkodásának hosszát tízről tizenöt évre hosszabbították (a megújítás lehetősége nélkül), ugyanakkor határozott fellépés nem volt tapasztalható a szocialista oldalról.

Ez valószínűleg abból adódott, hogy a baloldali politikusok szintén egyetértettek a problémával, azonban a szigorítások által bekövetkező népszerűségvesztést nem akarták elszenvedni. Michel Rocard - aki 1991-ig volt az ország 160. miniszterelnöke fogalmazta meg -, hogy „Franciaország nem fogadhatja be a világ összes szenvedését és fájdalmát". Édith Cresson miniszterelnök[20] pedig nem talált semmi kivetnivalót abban, hogy az illegális bevándorlókat erre a célra foganatosított repülőgépek fedélzetén toloncolják vissza.

A Pasqua-törvények körüli vitafolyamat a schengeni egyezmény fenntartásának kérdésében is megosztotta a közvéleményt. A belügyminiszter a külső határőrizet és bevándorlásügy közösségi szintre emelése ellen kardoskodott, és a kilencvenes évek elején - euroszkepticizmusát bizonyítva - végig ellenezte a Maastrichti Szerződés aláírását az Európai Unióról, melyet azonban a népszavazáson a franciák szűk 51%-a támogatott. Látva a német és holland migrációs szabályozások szigorítását félő volt, hogy Franciaország lehet a „biztonságos harmadik ország"[21], ahol az elutasított menedékkérők megrekednek a határ-menti menekülttáborokban. 1992-ben közel félmillió menekült érkezett a szomszédos Németországba. (Valls-Russel, 1993)

Ebben az évben érte el a francia munkanélküliség a három milliót és erősödött meg Jean-Marie Le Pen politikai formációja 15-ről 20%-os támogatottságra, azt az elvet vallva csupán, hogy „a gazdasági problémák megoldásához elég lenne hazaküldeni a bevándorlókat".[22]

[19] Becslések szerint 20000 ilyen család él ma Franciaországban, ez 150-200000 embert érint.

[20] Édith Cresson 1991. május 15. és 1992. április 2. között volt a Francia Köztársaság miniszterelnöke.

[21] „(…)ebben az országban a külföldi nincs kitéve üldözésnek, kínzásnak, embertelen, illetőleg megalázó bánásmódnak, és ahonnan nem küldhető vissza olyan országba, ahol üldözésnek vagy emberi jogai megsértésének lenne kitéve." (1997. évi CXXXIX. Tv. (e.)

[22] „3 millions de chômeurs, 3 millions d'immigrés de trop" vagyis „3 millió munkanélküli, 3 millió nélkülözhető bevándorló". Ezzel a szlogennel állt elő a Nemzeti Front a 2007-es elnökválasztáson. A kampány során számos újság a következő, 1931-es náci kijelentéssel azonosítja a mondatot: „500 000 chômeurs, 400 000 Juifs, la solution est simple", vagyis „Félmillió munkanélküli, négyszázezer zsidó. A megoldás egyszerű." (Saját fordítás)

Közel kétmillió franciának - akiknek nem a gallok, hanem észak-afrikaiak voltak a felmenői - nem az etnicitás, hanem a „szabadság, egyenlőség, testvériség” eszméje jelenti a nemzethez való kötődést. (Craig, 1996)

Az 1993-ban kihirdetett bevándorlási törvényt követő időszakban nem zárult le a migráció és állampolgárság kérdéséről szóló vita, amit tovább mélyített az illegális bevándorlás továbbra is jelentős mértéke. A nem megfelelően strukturált restriktív szabályozás miatt négy évvel később Lionel Jospin miniszterelnök felkérte Patrick Weilt a rendelkezések felülvizsgálatára és egy új modell kidolgozására.

A Weil-jelentés megállapította, hogy az 1993-as módosításokat követően nem volt akadálya az állampolgárság megszerzésének a 21 év alatti személyek tekintetében és a korábban várt ellenállás sem volt szignifikáns mértékű. Kiemelte ugyanakkor, hogy a honosítások alapelveként elfogadott nemzethez való hűség és asszimilációs hajlandóság kevésbé van jelen a nem európai gyökerű közösségeknél. A fiatalkorúakra nézve fenntartaná a 16 éves korhoz kötött honosítási szabályt, azonban ennek elmaradása esetén a 18. életév betöltésével állampolgárságot adna. Ezek a változtatások alkották a *loi Goigou* törvény pilléreit.

Amíg a szülők és gyermekeik állampolgárságáról szóló vita foglalta le a politikai paletta minden pártját, addig tovább forgott az adminisztrációs gépezet és számos, az országban illegálisan tartózkodó személy (*sans-papier*) kapott amnesztiát és hivatalos okmányokat.[23]

Több kezdeményezés után Jean-Marie Le Chevallier, a Nemzeti Front képviselője terjesztette be a születés után járó állampolgárság (*ius soli*) teljes hatályon kívül helyezését, ám nem talált támogatóra egyik oldalról sem. A Weil-javaslatok így elfogadásra kerültek. Az 1998-ban lezárult reformfolyamat középpontjában a felhígult, módosításokkal tűzdelt *ius soli* állampolgárság és az egyén döntési jogának megvédése állt a „franciásítással” szemben, azonban nem szolgált valódi alternatívát sem az illegális bevándorlás, sem a beilleszkedést elutasító másodgenerációs migránsok helyzetére. (Thomas, 2006)

A francia nemzettudat és a kultúrához való ragaszkodás azonban nem választás kérdése. *Jean-Claude Barreau*, a francia belügyminisztérium egyik tanácsadója fogalmazta meg, hogy „aki úgy dönt, hogy Franciaországot választja új hazájának, meg kell értenie, és el kell fogadnia, hogy attól a pillanattól az ő ősei a gallok, és hazája a köztársaság és egyenlőség elvét vallja. Ez lényegében az, amit gyermekei – a francia gyerekekkel együtt – az iskolában tanulnak.”[24]

Az integrációs hajlandóság nem egységes. A kialakuló, főként a külvárosi elszegényedett – leginkább bevándorló-családok lakta – negyedekben történő zavargások az idealista asszimilációs modell hibáit hozzák előtérbe.

Véleményem szerint a kialakítandó jogszabályi keretek felállításának nehézsége az ország történelmi múltjában keresendő. Ennek oka, hogy a francia modell mintaszerűen mutatja azt a fordított időrendiséget, miszerint a klasszikus befogadó társadalom alapjain formálódott a francia állam fogalma.

[23] 1997. november 1-ig 150000 fő bejegyzési kérelmét bírálták el pozitívan a hatóságok.
[24] Idézi Ismeretlen szerző, The Economist, 1998)

1.2. A kollektivista vegyes modell

A második modell – az előzővel ellentétben – nem az egyén szintjén határozza meg az azonosítást, hanem csoportok, etnikai és vallási közösségek tekintetében. A multikulturalizmusra adott válasz ebben a modellben inkább ideiglenes, mint állandó jellegű. (Aggestam-Hill, 2005)

Mindezek mellett számos kritika érte és éri a mai napig ezt a főként az Egyesült Királyságban, Svédországban és Hollandiában alkalmazott rendszert, amiért elősegíti a bevándorló közösségek elszakadását a többségi társadalomtól.

1.2.1 Az Egyesült Királyság migrációs politikája

> *„Ezt a lényeges megjegyzést a méltóságos úrnak szánom, és nem kérek elnézést a kemény és nyers megfogalmazásáért: gyarmatainkon, különösen az afrikai gyarmatainkon élő emberek többsége számára a feltétlen hűség és engedelmesség nem a fennálló politikai rendszer felé, hanem a király személye felé irányul."* (Lord Maxwell Fyfe, Brit Törvényhozás Alsóháza, 1948. július 7.[25])

Az Egyesült Királyság az ötvenes években vált az egyik fő célországgá a bevándorlók számára. Nagy-Britannia esetében úgy gondolom, hogy a szabályozás a többi modellnél jelentősebben kapcsolódik az állampolgárság kérdéséhez, hiszen a volt gyarmatok lakóinak kiadott különböző rendszerű nemzetközösségi útlevelek és egyszerűbb honosítási feltételek gyökeresen eltérnek a francia berendezkedéstől.[26]

Az 1948. évi *British Nationality Act* elfogadásáig a teljes brit birodalom területén egy közös fogalom volt az állampolgárság tekintetében, ez pedig a brit uralkodó alattvalóinak (*subject*) közössége. Ez a gyakorlatban az állampolgársággal megegyező védelmet és kötelezettségeket jelentett, mint a brit útlevél és a diplomáciai és konzuli védelem. Sokszor a posztnacionalista elvekkel magyarázzák ezt a lazább berendezkedést, azonban a valódi indok az, hogy az Egyesült Királyságban nem zajlott le az a nemzetépítésként definiált folyamat, mint a kontinentális Európa országaiban. E koncepció helyett a brit koloniális birodalom építése volt jellemző.

A másik sajátossága ennek a berendezkedésnek a politikai szövetség volt, ami nem a mai értelemben vett közösséghez való tartozást jelentette, hanem a törvényeknek és uralkodónak tanúsított feltétlen hűséget (*allegiance*).

1948-ban a „subject" fogalom két részre bomlott: a „független nemzetközösségbeli országok polgáraira" és „Nagy-Britannia és gyarmatainak állampolgáraira". A *British subject* fogalmához kötődtek mégis a deklarált állampolgári jogok. Az első kategóriába tartozó személyek például – British subjectként – továbbra is szabadon utazhattak be az Egyesült Királyság területére annak ellenére, hogy külföldi ország útlevelét

[25] *„I put this fundamental point to the Right Honourable Gentlemen and I make no apology for its stark and naked character: to a great number of the people in our colonies, especially our African colonies, the allegiance is not to a political system; it is to the King in person"* (saját fordítás, Thomas, 2006, 252)

[26] Franciaország Algériát mindig egy külső megyeként tartotta számon.

birtokolták.[27] A hatvanas évekig mintegy 600 millió brit nemzetközösségbeli állampolgár volt jogosult a szabad beutazásra és tartózkodásra a szigetország területén. (Thomas, 2006)

A hatvanas évek elejéig a szigetország gyarmatainak polgárai gyakorlatilag korlátozás nélkül utazhattak be és tartózkodhattak az Egyesült Királyság területén. A MacMillan-kormányhoz köthető 1962-es nemzetközösségi bevándorlási törvény értelmében csak az anyaország vagy a helyi kormányzó által kiadott útlevéllel rendelkezők számára maradt meg a szabad beutazás lehetősége. A szabályozás ugyanakkor egyről öt évre növelte az állampolgárságért folyamodó személyek legális tartózkodásának időtartamát. A kabinet által elfogadtatott törvény olyan kvótarendszert vezetett be, amely csak bizonyos különleges szakismeretek birtokosait mentesítette a mennyiségi korlátozás alól. A baloldali ellenzék kezdetben ellenezte a restriktív törvényt, ám nem sokkal később a Munkáspárt is a szigorítások mellé állt, miután a Kenya területén üldözött ázsiai csoportok 1967-ben, nagy számban vándoroltak az Egyesült Királyságba. (Puzzo, 2003)

A kolóniák állampolgáraival szemben differenciált jogi intézkedések miatt ezt a törvényt az első jelentősebb *non-white* jogszabályként definiálja a szakirodalom. (Thomas, 2006)

A hatvanas és hetvenes évek migrációs politikájára az a kettősség jellemző továbbá, ami egyrészt a faji alapú kapcsolatok egyensúlyán (*good race relations*), másrészt a korabeli Egyesült Államok-beli emberi jogi mozgalmak hatásán alapszik.

1968-ban kezdődött meg a szigetországban egy komolyabb, hosszú távú társadalmi és politikai vita a volt nemzetközösségbeli migránsok státuszáról, majd az 1970-es választásokra formálódott egy konzervatív-munkáspárti kompromisszum, amellyel sikerült lerakni egy hosszú távú politikai irányvonal alapjait.

Az 1970-től hatalmon lévő Edward Heath kormánya - hasonlóságot mutatva a francia modellben leírt négy évvel későbbi reformokkal - megnehezítette a családegyesítési célú migrációt az elsőgenerációs, korábbi brit nemzetközösségbeli bevándorlók számára. Szintén a hetvenes évek elejére tehető az a konzervatív javaslat, amely a határőrizeti és bevándorlási rendszer megújítását célozta meg, megakadályozandó a volt gyarmatok polgárainak hozzájutását az állandó brit tartózkodási engedélyhez. A Munkáspárt viszont a családegyesítés mellett foglalt állás, így a kezdeti kiegyezés éles vitává alakult. (Puzzo, 2003)

A fő nehézséget az érdekházasságok segítségével elnyert állampolgárság illetve tartózkodási engedély megszerzése jelentette. 1971-ben született meg az első részletes szabályozás ennek orvoslására. A megfogalmazott bevándorlási törvény kibővítette a visszautasítás lehetőségeit az illetékesek hatóságoknak. Addig csak orvosi, nemzetbiztonsági vagy büntetett előélethez kapcsolódó indoklással lehetett megtagadni a belépést, azonban az új rendelkezés már kiköti azt, hogy a feleség (jelölt) csak az

[27] 1948-ban alakult meg 53 szuverén állammal a Brit Nemzetközösség. Tizenhat ország – öztük az Ausztrál Államszövetség és Kanada – ma is nemzetközösségbeli királyság, ahol a brit uralkodó államfői szerepet tölt be. A korona alá tartozó tizennégy tengerentúli terület – például a Falkland-szigetek – szintén a közösség részét képezi.

effektív[28] brit állampolgársággal rendelkező és életvitelszerűen ott élő személynek a társaként kaphat tartózkodási engedélyt.[29] Jogosult az engedélyre továbbá az a személy, aki legalább 5 évet élt az Egyesült Királyság területén. A végrehajtás tekintetében az 1971-es *Immigration Act* semmit nem rögzít a családegyesítés kérdéséről, diszkrecionális jogot adva így az alsóbb szinteken eljáró tisztségviselőknek. A konzervatív javaslat megakadályozta volna a volt gyarmatok polgárainak hozzájutását az állandó tartózkodási engedélyhez, azonban éles vita alakult ki, mivel a munkáspárt az etnikai kapcsolatok fejlesztése mellett kardoskodott. A törvény megszüntette az addigi kettős politikát, tehát nem különül el a szabályozás nemzetközösségi és egyéb országból érkező migránsokra. (Puzzo, 2003)

Mindezek ellenére a rendelkezés nem nyújtott explicit feltételrendszert a másodszintű bevándorlás és a család-újraegyesítés kérdésében, továbbá leszármazási alapon (*ius sanguinis*) vezetett be újabb korlátozásokat ezért számos kritika érte a „brit nemzetiség" faji alapú definiálása miatt. (Thomas, 2006)

Mivel a szigetország bevándorló közösségei között nagy számban találunk teljes mértékben eltérő kulturális gyökerekkel bíró – például indiai és pakisztáni – családokat, a kulturális eltérések generálta feszültségek nem csupán az eltérő szokások, értékítélet és megjelenés miatt vannak jelen, hanem alapjában véve más a civilizációk családfogalomról alkotott felfogása. Ez alapján, az indiai szubkontinensen megszokott tágabb családi közösség a szigetországi jogalkotók számára nem kompatibilis a nukleáris család brit fogalmával.

További nehézséget okozott a – főként Indiából érkező – migránsok hivatalos okmányainak, például az anyakönyvi kivonat hiánya. Az okirat hiányában az ECO[30] tisztek különböző metódusokat alkalmaztak a vizsgálat alá vont egyének valós életkorának megállapítására, ilyen volt például az 1982-ig alkalmazott röntgenfelvétel a csuklóizületről.

Margaret Thatcher egy 1978-as tévényilatkozatában azon aggodalmát tolmácsolta, hogy a brit tradíciókat „elnyelik az idegen kultúrák".

Az idősebb bevándorló családtagokra vonatkozó korlátozásoknak is szociálpolitikai indokai voltak. Annak ellenére, hogy a nem munkaképes korú egyének nem jelentenek közvetlen veszélyt a munkapiacra, egy ilyen szignifikáns méretű csoport igénye a szociális kiadásokra jelentős.

A hetvenes években tömegesen – főként a volt gyarmatokról - a szigetországba tartó bevándorlási hullám hatására éles ellenállás bontakozott ki a brit társadalomban. Az 1980-as évek elején - és később Chris Patten[31] kezdeményezésére is - kidolgozott tervezet, miszerint a kínai befolyásos üzletemberek és befektetők a Hong Kong-i brit

[28] Effektív állampolgárság abban az esetben áll fenn, ha a személy gyakorlati értelemben, életvitelszerűen kötődik egy adott országhoz. A téma irányadó jogesete a Nottebohm-ügy. A Guatemalában élő Nottebohm német üzletember 1939-ben liechtensteini állampolgárságot is szerzett, majd a második világháború kitörése után vagyonát Guatemala lefoglalta. Liechtenstein kártérítést követelt új állampolgárának. A Hágai Nemzetközi Bíróság 1955. április 6-i ítélete kimondta, hogy az üzletember valójában nem kötődött Liechtensteinhez, önnön érdekből szerzett semleges országbeli állampolgárságát Guatemala nem köteles elismerni. Forrás: http://www.icj-cij.org/docket/files/18/2676.pdf (letöltve: 2010. 04. 06.)

[29] A tartózkodási engedély (*right of abode*) fogalma ebben a törvényben került bevezetésre.

[30] Entry Clearance Officers

[31] Brit konzervatív politikus, 1992-től Hong Kong kormányzója, 1999-től az Európai Unió külügyi biztosa.

irányításon keresztül[32] teljes jogokat adó brit útlevelet kaptak volna, a döntéshozók részéről süket fülekre talált, a társadalomtól pedig kemény tiltakozásokba torkollott. Az Egyesült Királyság számára az állampolgárság és az útlevél-kedvezmények a bevándorlási politika fő kérdései. (Puzzo, 2003)

A következő jogszabály 1981-ben lett kidolgozva és meglepő választ adott a faji megkülönböztetés miatti kritikákra. Egy új kategória, a „brit polgár" létrehozásával ugyanis újabb különbségeket generált az állampolgárság és a nemzetiség fogalmai között. Brit polgár (*British citizen*) lett mindenki, aki addig szabadon utazhatott be az Egyesült Királyság területére. A jogosultak etnikai arányában az volt megfigyelhető, hogy – bár az új törvényben nincs faji alapú kitétel – az 57 millió állampolgárból 54 millió fehér bőrszínű volt.

Az állampolgársági státusz szigorításával tehát Nagy-Britannia elérte, hogy a faji megkülönböztetés vádja nélkül korlátozza a Nemzetközösség felőli migrációs nyomást, hiszen a saját honpolgárok védelmében felállított korlátozásokat a nemzetközi jog is elismeri. Az 1981-es törvény újabb szigorítást hozott a családegyesítés terén is. A brit állampolgárság nem volt többé házasság útján automatikusan megszerezhető. A hatályba lépést követően három év együttélés és kielégítő angol nyelvtudás után volt kezdeményezhető a honosítási eljárás. A többi modelltől eltérően itt nem volt követelmény az alkotmány ismeretét igazoló vizsga, hiszen az Egyesült Királyságnak nincs írott alkotmánya. Harmadik feltételként ezért a megfelelő személyiségjegyek meglétét (*good character*) írta elő a jogalkotó.

Az 1981-es állampolgársági törvény hatályba lépésével tehát már a brit útlevél birtoklása sem jogosított fel a végleges letelepedésre és állampolgárrá válásra. Ezt követően számos városban etnikai zavargások robbantak ki, a legsúlyosabbak Brixtonban.

A szigorítások arra sarkallták a már az országban tartózkodó külföldi személyeket, hogy a hatályba lépés előtt igényeljenek brit állampolgárságot. 1982 és 1983 között 95897 ez irányú kérelem érkezett. A brit állampolgár fogalma tehát csak ebben az évben került meghatározásra és teljesen más jelentéssel bírt, mint a francia és német kontinentális modellben. (Például az ír és kanadai letelepedett polgárok is jogosultak szavazni a szigetországban.) (Thomas, 2006)

A brit társadalom jelentős részét képező brit-ázsiai, főként első generációs csoportok identitástudata továbbra is komoly vitákat vált ki a szigetország lakosságai körében. Norman Tebbit konzervatív politikus, 1990-ben fogalmazott úgy, miszerint minden ázsiai gyökerekkel rendelkező bevándorlót alá kellene vetni az ún. „krikett-tesztnek", melynek lényege, hogy egy ilyen sportesemény során a brit vagy az indiai/pakisztáni ellenfélnek szurkolnak-e. (Aggestam-Hill, 2005)

1.2.2. A holland szabályozás sajátosságai

Hollandia a többi nyugat-európai országhoz hasonlóan a háború utáni újjáépítés és a jóléti állam feltételeinek kidolgozása során alapozta meg gazdasági igényét a bevándorló munkaerő felé. A hatvanas évek végéig bevándorolt török és marokkói alacsonyan képzett munkaerő a kilencvenes évek végére már túlságosan differenciálttá

[32] A korábbi brit protektorátus alá tartozó Hong Kong 1997. július 1-jén került vissza Kínához a Kínai Népköztársaság Alkotmányának 31. cikkelye szerinti Speciális Közigazgatási Régióként.

vált és hozzájárult a piaci igényekhez nem igazodó munkapiaci struktúra kialakulásához.

A gazdasági célú migrációt követő családegyesítési törekvések következményeként a bevándorló férfiak társaként érkezett képzetlen nők kiszorították a helyieket a részmunkaidős állások piacáról. A legfőbb kibocsátó országok között kiemelem a Holland Antillákat, Arubát és Szurinámot, azonban a vasfüggöny lebomlása után a humanitárius migráció keretében célországgá vált Hollandia jelentős számú csoportokat fogadott be Irak, Irán és Afganisztán területéről is. (OECD, 2009)

1975-től a migráció növekedésének két hullámát okozta Szurinám függetlenedése a Holland Királyságtól. Az első emelkedés a függetlenedést megelőző időszakban volt megfigyelhető, a második öt évvel később, az 1980-tól bevezetett szurinámi polgárokra vonatkozó restrikciókat megelőzően.[33] (De Beer, 1993)

Az 1970-es évek laza bevándorlás politikája egyes szerzők szerint a liberális Hollandia kulturális pluralizmusát jelképezte (Sniderman & Hagendoorn). Más vélemények alapján a multikulturalizmus elfogadása nem, sokkal inkább a vendégmunkások vonzása jellemezte a holland szabályozást. A második felfogás szerint a megengedő szabályok az idénymunkások könnyebb hazatérését segítették. A feltétel nélküli integrációval szembeni állásfoglalásokat látszik igazolni, hogy Nyugat-Európa egyik legszekularizáltabb országának kormánya megtiltotta a muszlim iskolák építését 1970-ben. A regionális dimenziónak nincs kiemelt jelentősége a holland politikai életben, azonban az országban élő valamennyi társadalmi csoport (ún. pillér) különböző országrészekhez kötődik. Ebből kifolyólag a regionális igények és érdekek mindig az adott régió közösségének követeléseiként jelennek meg országos szinten. A pilléres közigazgatási szerkezet ellenére mégis csekély a lehetőség a muszlim vallásgyakorlásra.

Úgy gondolom, hogy a vallási közösségek intézményesedésének hiánya hordozhatja a fundamentalizmus térnyerésének egyik tényezőjét is.

Több felmérés szerint is a muszlimok többsége pártolta a „nyugati nézeteket", mégis a túlságosan általánosítva ismert szigorú ruhaviselés és magánéleti kötöttségek általi korlátozások miatt reagált ellenségeskedve a liberális holland társadalom.

A nyolcvanas évekre további ellentmondásokat okozott a vallás kérdése a nemzeti ünnepek terén is. Felvetődött a kérdés, hogy ha a társadalom teljesen szekularizált, akkor lehetséges-e a ma is nemzeti ünnepnek számító keresztény jeles napok (Húsvét, Pünkösd) kiegészítése muszlim vagy egyéb felekezet ünnepeivel. Ebbe az irányba elmozdulás nem történt, így - véleményem szerint - a döntéshozók *de facto* vezérlő kultúrának tekintik a keresztény múltat és a politika ellenállása a meghatározó a kialakuló muszlim pillér irányába. A Holland Statisztikai Hivatal (*Centraal Bureau voor de Statistiek*) 2004-es felmérése alapján a holland lakosság[34] fele vallja magát keresztténynek, 42%-uk nem vallásos és 8% más vallású. A további ellentmondások elkerülése végett azonban szükséges lenne vezérlő kultúra fogalmának közvetlen definiálása. (Tonkens-Hurenkamp-Duyvendak, 2008)

A nyolcvanas évek gazdasági recessziója és a bevándorlók nagy aránya következtében Hollandia volt az első európai OECD ország, aki formális integrációs politikát fejlesztett ki.

[33] Lásd: 4. számú melléklet

[34] Itt a Holland Királyság területén élő közösséget értem. A megközelítőleg 16,5 millió anyaországi lakos mellett jelentős az USA-beli és a dél-afrikai öt-öt milliós holland populáció.

Az integrációs politika fő irányvonala a kilencvenes évekre a munkapiaci harmonizáció lett, növelve mind a munkaadók mind a migráns munkanélküliek tudatosságát. Ennek részeként a holland kormány különös hangsúlyt fektetett az oktatás fejlesztésére, kiemelten fókuszálva a szegénységben élő bevándorlók gyermekeinek nyelvoktatására, elősegítve a másodgenerációs migránsok integrációját.

1.3. A német „Gastarbeiter-modell”

A harmadik modell főként a németajkú területeken – a Német Szövetségi Köztársaságban, Ausztriában és Svájc német nyelvű kantonjaiban – lett kidolgozva, én azonban most a németországi esetet vizsgálom. A bevándorlók kezelése a befogadó társadalom által egészen más megközelítésben történik, mint az előbb említett két struktúra esetében. A migráns közösségek nem sokkal élveznek nagyobb előnyöket a letelepedési engedélyekkel rendelkező vendégmunkásoknál (Aggestam-Hill,2005).

A monokultúra hangsúlyozása mellett az állampolgárság megszerzésének esélye nagyon kevés, akár a másodgenerációs bevándorló családok által is. Ennek az ideológiának az oka nem más, mint az elvárás, hogy a családok a „munka végeztével” visszatérnek állampolgárságuknak és kultúrájuknak megfelelő országukba. A megváltozott trendeknek megfelelően ez az elképzelés nem alkalmazható hatékonyan a mai komplex migrációs problémakör megoldására.

A török bevándorlók anyaországhoz való ragaszkodásának és akkulturalizációjának példáját hozva, Németországban elfogadottá vált, hogy a vendégmunkások által keresett jövedelem hazautalásra kerül (Ez nagyon jellemző a Németországban dolgozó külföldiek szokásaira, például a románok által hazautalt összeg jelentős mértékű hozzájárulást jelent Románia gazdaságának.[35])

Ha a török uniós csatlakozás kérdését vetjük fel, akkor viszont gyakran – még – elcsendesedik ez a párhuzamos kötődésű réteg, hiszen a fogadó államban történt politikai-társadalmi integráció nem valósult meg teljesen.

A német modellben az állampolgárságot mindig a vérségi kötelék alapján definiálták (*ius sanguinis*). Ez alapján egy, a cári Oroszországból kitelepült német ember leszármazottja – ha bizonyítani tudja – könnyebben kaphat német állampolgárságot, mint az országban évek óta élő bevándorló.

Németországban a bevándorolt személyek a 90-es évek közepén csak 15 évnél hosszabb tartózkodás után, büntetlen előélettel és bizonyítható önfenntartási képességgel nyújthattak be honosítási kérelmet. Feltűnő azonban, hogy 1994-ben csupán 19000 török folyamodott német állampolgárságért az akkor kétmilliós közösségből. Ennek oka a német szabályozás azon jellegzetességéből fakad, miszerint az új állampolgárság kizárja a kettős (akár török-német) állampolgárság meglétét, ezáltal a jogot, hogy a honosított személy az anyaországban továbbra is örökölt vagyont birtokoljon vagy tulajdonnal rendelkezzen. (Craig, 1996)

1990-ben a német népesség 5,2 százalékát tették ki a török, kelet-európai és az indiai szubkontinensről érkezett közösségek. A Német Szövetségi Köztársaságban él Európa legnagyobb perzsa közössége is, amelynek többsége az iráni forradalom - 1978-1979 -

[35] Elhangzott Kozák Ákos, a GKI elnökének, a Budapesti Corvinus Egyetemen tartott előadásában, 2010. február 22-én.

után érkezett és megközelítőleg 120000 fő alkotja. A német társadalomba való integrációjuk nem nevezhető sikeresnek. A török szülők gyermekeinél sokszor volt megfigyelhető a „germanizáció” hiánya mind a nyelvhasználatukban, mind a kulturális kötődésükben. A javarészt a nyugati tartományok ipari körzeteiben élő török származású emberek társadalmi beilleszkedésének korlátja a hiányos vagy rossz német nyelvtudás. Az elmaradt integráció a másodgenerációs bevándorlók tekintetében is jelentkezik, ugyanis a török vendégmunkások és leszármazottaik harminc százalékának nincs középszintű iskolai végzettsége. A bevándorló-ellenes érzületek terjedését is nagymértékben elősegíti a migráns közösségek munkapiaci részvételi arányának csökkenése. Németországban 1970-ben a bevándorlók 82%-a volt aktívnak tekinthető. Ez az arány 1980-ban 58%, 1990-ben 41% és 2000-ben 33%. Ez idő alatt azonban 2,7 millióról 7,3 millióról nőtt az országban élő külföldiek aránya. Az alacsony munkavégzési arány felülírja a liberális álláspontot, miszerint a munkaerő szabad áramlása önmagában biztosítja a leghatékonyabb erőforrás-allokációt. (Rid, 2009)

Permanens szabályozás 1993-ban alakult ki, azonban a képzetlen és kevésbé képzett munkaerő-felesleg csökkentése érdekében ideiglenes intézkedésként a szövetségi kormány már korábban 10500 (nyugat-) német márkát ajánlott fel annak, aki elhagyja az országot. Felmerülhet a kérdés, hogy mégis milyen irányba. (Pfaff, 1990)

A legnagyobb félelem a német társadalomban mégsem a néhány éve letelepedett bevándorlók felé, hanem az ország újraegyesítése után a keleti területekről és a felbomló Szovjetunióból érkező, főként munkanélküli vagy alacsonyabb életszínvonalon élő lakossággal szemben volt megfigyelhető.

A német modell elemzése során válik világossá, hogy a menekültügyi, a bevándorlási és az állampolgársági szabályozás szorosan összefügg egymással.

A német nemzetiségi szabályozás egészen 1913-ig nyúlik vissza. Az 1860as években a Bismarck irányítása alatt álló birodalom számos olyan területet szerzett, melyek népességének többsége nem volt német. Őket *Reichsdeutsche* polgárokat nevezték, helyzetüket az 1913-as reguláció sem változtatta meg. A törvény tehát nem etnikai alapon határozta meg az állampolgárság fogalmát. A francia modellel szemben a német rendszer nem ismerte el a *ius soli*, csak a *ius sanguinis* állampolgárságot. Alapvető változáson ez a felfogás a kilencvenes évekig nem esett át. A lényegi lépések valójában a második világháború után kettészakított „legitim” német nemzet egyesítése után váltak elérhetővé. (Thomas, 2006)

Az ötvenes és hatvanas években végbement, teljes foglalkoztatást célul tűző erőteljes gazdasági növekedési időszak (*Wirtschaftswunder*) során már jelentkeztek a vendégmunkások társadalmi integrációjával kapcsolatos feszültséget. Számos személy ugyanis – a német modell „elvárásaival” ellentétben – munkája végeztével nem tért haza. Bár a hetvenes évek eleji gazdasági válság kitörésekor a nyugatnémet bonni kormányzat leállította a vendégmunkások toborzását és megszigorította a munkavállalási engedélyek kiadását, az országban addigra már olyan népes párhuzamos entitású közösség volt jelen, hogy ez egy ki nem mondott jogi és szociális integrációs folyamatot generált. A *Bundesozialgericht* 1977-es döntése megerősítette a vendégmunkásoknak és családjaiknak a társadalombiztosítási és szociális ellátásra vonatkozó jogosultságát, függetlenül az állampolgárságtól.

Ebben a tekintetben ugyancsak mérföldkőnek tekinthető az úgynevezett *Kühn-memorandum*, amely a második generációs külföldi állampolgárok helyzetével kapcsolatban hívta fel a figyelmet az elmaradt integrációból adódó veszélyekre. (Somogyi, 2000)

A bevándorlás politikai koncepcióváltás (alkotás) és állampolgárság kérdése a nyolcvanas évek végén került előtérbe. Ehhez a társadalom és a törvényhozás azon felismerése kellett, miszerint a vendégmunkások nagy része gyakorlatilag letelepedett az országban. A reformfolyamat egyik alappillére a szavazati jog volt, melyet a hamburgi bevándorlók egésze és a Schleswig-Holstein tartománybeli migránsok egy része meg is kapott a helyhatósági választásokon. A Szövetségi Alkotmánybíróság azonban 1991-ben a politikai alapjogok kiterjesztése ellen foglalt állást, hivatkozva a német alkotmány azon passzusára, miszerint azok az állampolgársághoz kötöttek és csak a *Staatsvolk* számára engedélyezett a gyakorlásuk. A maastrichti szerződés hatályba lépésével az európai uniós polgárok szavazásra jogosulttá váltak Németországban, ugyanakkor ez a korlátozott alkotmánybővítés csak növelte a két legnagyobb közösség, a török és a korábbi jugoszláv lakosság jogi elszigeteltségét. (Thomas, 2006)

1993-ig a hatályos német migrációs és menekültügyi jogszabály alapján, aki német földre lépett, menekültkérelmet nyújthat be - melynek elbírálása sokszor évekig tart – és ez idő alatt részesül a társadalmi szolgáltatásokban. A törvények adta kiskapuval többen visszaéltek, akik - például számos volt jugoszláv, főként bosnyák állampolgár – menekültként érkeztek a Német Szövetségi Köztársaság területére, ugyanakkor - a helyi hatóságok feltételezése szerint - érkezésük valódi célja sokszor a gazdasági jólét megteremtése és a munkahelykeresés volt. 1992-ben a balkáni és közép-európai területekről érkező - politikai - menekültek száma 438191-re emelkedett.

Az 1993. év volt a fordulópont a szabályozásban, ugyanis ettől az évtől kezdődően a német hatóságok a belépési pontokon fordíthatták vissza az indokolatlanul menekült-státuszt kérőket, 1995-ben már 127000 embert. A határőrizeti és döntési szigorítás mellett, a német állampolgárság - a 15 évre emelt kötelező tartózkodással és a fentebb említett feltételekkel - már-már elérhetetlen távolságba került e közösségek számára. (Pfaff, 1990)

1992. után a letelepedési engedély megszerzéséhez korábban érvényes részletes asszimilációs képesség - vizsgálat helyett a tartózkodás hosszát határozták meg az elbírálás alapjaként. A szabályozás egyik fő jellegzetessége továbbá, hogy a kettős állampolgárság tilalma hatályban maradt, ugyanakkor a török lobbi hatására az elbírálási folyamatban a kilencvenes évek elején enyhébben kezelték az előző - főként török - útlevelek visszaadását. Ennek következtében közel háromszorosára nőtt a török közösség honosításának aránya 1993 és 1995 között. (Joppke, 1999a)[36]

A második világháború utáni Német Szövetségi Köztársaság a teljes elismerés elvét vallotta az összes német nemzetiségű személy felé, demonstrálva így azon elkötelezettségét, hogy az ország újraegyesítése fennmarad a hosszú távú politikai célkitűzések között. A hidegháború végeztével azonban a legnépesebb nyugat-európai országnak is szembesülnie kellett a keletnémet és a volt szocialista tagországok felől érkező - német nemzetiségű (*Aussiedler*) - bevándorlási hullámmal. Ennek hatására az 1993. június 30-a után született gyermekek részére már nem volt biztosított ez az előnyös megítélés.

A kilencvenes évek közepén Helmut Kohl kereszténydemokrata kancellár (1982-től 1998-ig) a *status quo* fenntartására rendezkedett be, s e tekintetben csak apróbb változtatásokat volt hajlandó végrehajtani a politikai környezet támasztotta igényekhez

[36] Thomas (2006)

kapcsolódóan. A bevezetett módosítások jórészt a bevándorlás technikai feltételeinek fokozatos szigorításában merültek ki.

Az elnyúló társadalmi vita után 1998-ban az SDP–Zöldek-koalíció egyfajta „kettős *ius soli*" javaslattal állt elő, előirányozva azon személyek automatikus honosítását, akiknek legalább egyik szülője gyermekkora óta életvitelszerűen az országban élt. A tervezet követte volna a korábban említett kilencvenes évek eleji francia koncepciót, megszüntetve a kettős állampolgárság tilalmát. A német sajtó nem reagált egységesen a változásokra. Némelyik médium támogatta az új liberális javaslatot, számos jelentős lap, például a Bild Zeitung azonban gúnyos cikkében „900000 új honfitársról" beszélt.

A média reakciója hűen tükrözte a német társadalom megosztottságát. A politikai párbeszédet a tradicionális német államberendezkedés és a nemzetközi elvárásoknak megfelelő, a migránsokkal szembeni egyenlő elbánás közötti ellentmondások uralták.

Az európai normáknak ellentmondó, vérségi köteléken alapuló (*ius sanguinis*) nemzetiségi szabályozás ellen foglalt állást Robert Schily szocialista belügyminiszter és Gerhard Schröder kancellár is. A Jürgen Habermas által képviselt modell (amelyet a francia gondolkodók többször hangoztattak és „etnikai német elképzelésnek" tituláltak) a köztársaság intézményeihez való hűséggel párosította az állampolgárság kérdését. (Green 2000, 110)[37]

Véleményem szerint a baloldali és jobbközép erők elkövették azt a hibát, hogy a közvélemény tiltakozásai ellenére egy erősen liberalizált reformcsomagot akartak már-már túlságosan ragaszkodó módon véghez vinni. A CDU/CSU jobboldali formáció megerősödése következtében az új törvény csak kompromisszumok árán vált megvalósíthatóvá.

Az 1999. májusi elfogadást követően a 2000. január 1-jétől hatályos rendelkezés az eredetileg tervezettnél szigorúbb formában került kihirdetésre. Eszerint a Németországban született gyermek, akinek legalább egyik szülője minimum nyolc éve tartózkodik törvényesen az országban, (kettős) *ius soli* német állampolgár lesz. Ezen felül jogosult a kettős állampolgárságra a 23. életév betöltéséig, azonban 18 és 23 éves kora között köteles lemondani az egyikről, melynek elmulasztása a német útlevél bevonását vonja maga után.

A honosítási kérelem befogadása előtt – a többi európai ország szabályozásaival összhangban – a szükséges igazolt tartózkodás alsó határa nyolc évre csökkent, továbbá a jelöltnek számot kellett adnia állampolgári és alkotmányos ismereteiről, valamint kielégítő német nyelvtudásáról. A francia reakcióval azonos kételkedés és egyben társadalmi elvárás a befogadott személyek asszimilációjával szemben Németországban is megfogalmazódott, azonban itt főként az államra és az alkotmányos rendszerre vonatkozó elkötelezettség volt biztosítandó.

Az új évezredre kialakult szabályozás tehát mindenképp egyszerűsítette és átláthatóbbá tette a honosítási folyamatot, ugyanakkor a vérségi leszármazás vizsgálata helyett minden jelentkező azonos elbírálási folyamatot követően válhatott a Német Szövetségi Köztársaság polgárává.

A multikulturalizmus vitája azonban nem zárult le a 2000. évet követően sem. A nemzeti identitás kérdése a központi vitatémák között maradt a millennium után is. A

[37] Thomas (2006)

CDU/CSU által többször is kodifikálandó fogalomként tartott *Leitkultur*[38] meghatározására többféle út állt rendelkezésre. A Zöldek már a nyolcvanas évektől kezdődően a multikulturális Németország mellett kardoskodtak, azonban a magas szintű német nyelvtudás követelményeiből a liberális oldal sem engedett. Ennek ellenére a Szovjetunió felbomlását követően számos németül nem beszélő bevándorlót és - több zsidó - menekültet (*Auslanddeutsche)* befogadtak.

A német állam elméletének tekintetében azonban úgy gondolom, nem beszélhetünk csupán a német nyelvből kiinduló nemzettudatról, hiszen az ország esetében előbb teremtődött meg az államszervezet és a leszármazáson alapuló német nemzeti egység gondolata, mint a klasszikusan nyitott francia modell esetén, ahol a társadalom összekötő kapcsát a nyelv jelentette. 1999-re megközelítőleg kétmillió török élt Németországban, mégis csupán 160000 honosítás történt.

[38] Az európai *Leitkultur* értékei: a pluralizmus, tolerancia, szekularizmus, demokrácia és az egyéni emberi jogok. Ennek kiegészítésére vagy megváltoztatására indult a német Leitkultur-vita. (Rostoványi, 2009)

2. Töréspontok az új évezred hajnalán

Egy 2005. februári CIA-jelentés szerint Európa elöregedése már a közeljövőben biztonsági és gazdasági kockázatot jelenthet. Becslések szerint – a bevándorlást nem számítva – a kontinens népessége 100 millióval csökkenhet 2075-re, és szabályozott közel-keleti, afrikai és ázsiai migráció, majd gazdasági megújulás nélkül ez a társadalmi folyamat már 2020-ra az Európai Unió dezintegrációját vonhatja maga után.

A The Press hasábjain (D02. oldal) 2005. június 5-én megjelent cikk kiemeli, hogy „amíg a 60 millió francia állampolgár vállvetve harcol a 35 órás munkahetet jelentő Paradicsomért, addig 1 milliárd indiai vagy kínai dolgozik az új globális világrendet meghatározó high-tech iparágak fejlesztésén".

Az ezredfordulót követően alapjaiban változott meg a nemzeti és közösségi migrációs politika koncepciója, továbbá a társadalom minden rétegében jelen lévő, egyre fontosabb bevándorlási kérdéskörhöz való viszonyulás.

Francois Burhat francia iszlám szakértő a „poszt-szeptember 11-i" (Rubin, 2002) korszakot úgy jellemzi, hogy a muszlim vallás egyenlővé vált a veszéllyel, *Bern Sorenson*, az EMCRX munkatársa szerint pedig a vallás megfelelő eszközként szolgálhat a berlini fal leomlásával ideiglenesen megszűnt ellenség szerepének betöltésére.[39]

Kamel Kebtane, lyoni imám[40] véleménye alapján a - korábbiakban bemutatott - francia modellnek épp „az egyének és nem a közösségek integrációja volt az alapja. Ennek ellenére egyszerűbb volt befogadni az európai és katolikus gyökerekkel rendelkező embereket, ugyanis a francia társadalom még nincs felkészülve a más bőrszínű és vallású polgárok kezelésére". Ebben az álláspontban az a nagy hiba, hogy az erősen szekularizált francia társadalom jelentős részét teszi ki a más bőrszínű lakosság.

Precízebb és reálisabb megfogalmazást azonban *Mark Krikorian*, a CIS[41] igazgatója részéről olvastam, aki egyértelművé tette, hogy az igazi kihívást a beilleszkedni nem hajlandó közösségek jelentik, identitástudattól és vallástól függetlenül.

---

[39] „A kommunista blokk volt az a célpont, amelyet támadni és hibáztatni lehetett bármely negatív helyzet vagy eredmény alakulása miatt. A muszlim közösség akár többé-kevésbé Európa új ellenségévé is válhat. Egyesek ezt a csoportot az európai értékekre veszélyesnek találják." (Rubin, 2002)

[40] Arab szó, jelentése: „vezető", „követendő minta". A muszlim közösség vezetője. Forrás: www.terebess.hu/keletkultinfo/lexikon/imam.html (Letöltve: 2010. 02. 14.)

[41] Center for Immigration Studies, Washington

A 2001-es évben a 15 tagállam lakosságának 4%-át tette ki a muszlim közösség, ami – hivatalosan - 12 millió polgárt jelentett a 375 milliós uniós népességen belül.[42]

Ennél is inkább szembetűnő az EUMC[43] felmérése, mely szerint az európai uniós országok állampolgárainak 20%-át zavarja a más kultúrájú kisebbségek jelenléte.

A tagállamok nemzeti politikai palettáján végbemenő változások megfelelően tükrözik a társadalom vélekedésének átalakulását. Az első megnyilvánulása a „poszt-szeptember 11-i eredményeknek" a hamburgi (a gyanú szerint itt volt az egyik al-Quaida sejt, ahol a terroristákat kiképezték) Ronald Schill 20%-os eredménye volt a helyhatósági választásokon a „törvény és rend" szlogent hirdetve a bevándorlók kezelésére. *Hajo Funke* politika szakértő szerint a Schill által képviselt értékek fekete-fehér választ adnak a társadalomban felmerült biztonságot érintő kérdésekre és politika térnyerése a biztonságot mindenek felé helyező német lakosság körében figyelhető meg.

Rotterdamban, ahol a kisebbségek aránya 40%-os a Leefbar Netherlands, „Élhetőbb Hollandiáért" formáció több szavazatot szerzett, mint bármelyik három koalíciós kormányzó párt. Pim Fortuyn - később meggyilkolt - képviselő a Városi Tanácsban elért 35%-os eredményét olyan kampány után szerezte, amelynek főbb eleme a muszlim közösséggel szembeni éles szembehelyezkedés volt. (Rubin, 2002)

Ausztriában Jörg Haider 16%-os eredményt ért el az Európai Unióval is szembehelyezkedő radikális és idegenellenes álláspontjával a 2000-es választásokon, mellyel kormánykoalícióba került.

Franciaországban Jean-Marie Le Pen Nemzeti Frontja már 1972 óta jelen van a politikában, szintén migrációellenes jelszavakat hirdetve. Az ezredforduló utáni korszakban, főként az európai terrorcselekmények hatására a francia társadalom egyre szélesebb rétege fordul ehhez a formációhoz, válaszokat keresve a kialakult helyzetre.

Az Egyesült Királyságban a szélsőjobboldali Brit Nemzeti Párt vezetője, Nick Griffin népszerűsége - ugyanakkor a személye körüli vita intenzitása - fokozatosan nő. A közelmúltbeli BBC-beli szereplése alatt tüntetők jelentek meg a televízió épülete előtt, hogy a radikális politikus nyilvános szereplése ellen tiltakozzanak.

A politikai paletta átrendeződésében hasonló tendenciák mutatkoznak Norvégiában, Portugáliában, Olaszországban, Dániában és Belgiumban is, azonban dolgozatomnak ebben a részében maradok a három klasszikus modellt képviselő állam migrációs szabályozásának vizsgálatánál.

A migrációs modellek változásának részletesebb vizsgálata előtt megemlítem azt az elméletet, amely Robert D. Putnam cikkében jelent meg 2007-ben és érdekes következtetések vonhatók le belőle a vizsgált töréspontok vonatkozásában. Álláspontja szerint egy közösségben rövidtávon a migráció és az etnikai sokszínűség csökkenti a társadalmi szolidaritást. A csoporthoz való tartozás a tagoknak mindig pozitív hatást eredményez, azonban a kívülállók számára ez kezdetben nincs jelen. Véleménye szerint ilyen védelmező közösségként értelmezhető egy állampolgárnak a honos ország, azonban akár az Al-Quaida is. A felmérések szerint a bevándorlás és a sokszínű társadalom létrejötte elkerülhetetlen és szükséges, ami rövidtávon kihívást jelent a társadalmi szolidaritás szemszögéből. Hosszú távon vizsgálódva azonban új szolidaritási háló alakul ki és ez új identitást, szélesebb „mi" fogalmat jelenthet. A migráns csoportokat is figyelembe véve ez a fogalombővítés gazdagabb történelmi

[42] Lásd: 3. számú melléklet
[43] Rasszizmus és Idegengyűlölet Európai Megfigyelőközpontja

hátteret, kulturális és szellemi diverzitást nyújt az egész közösségnek. A cikkben említett, a bevándorlók körében tapasztalható magasabb termékenységi ráták megkérdőjelezhetik a migrációs reformpolitikák sikerét, hiszen azok többnyire az újonnan érkezők korlátozására fókuszálnak.

Ezen politikák mellett akár - az évtizedekkel ezelőtt vallott - a másodgenerációs migráns közösségek létét tagadó elv ismételt követésével is fennmaradnának a multikulturális társadalommal szembeni aggályok.

Két nagyon tanulságos kutatást mutat be Putnam. Az egyik egy kapcsolatelméleti vizsgálat eredménye 1949-ből,[44] amely kimutatta, hogy arra a feltett kérdésre, hogyan viszonyulna egy fehér bőrszínű katona ahhoz, ha fekete társával kerülne egy szakaszba, nagyobb nyitottság tapasztalható azon katonák részéről, akik korábban is szolgáltak más bőrszínű társukkal, míg az ez irányú tapasztalattal nem rendelkezők elutasítóak voltak.

A másik megállapítás szemlélteti a vallás szerepének változását az amerikai társadalmon belül. Úgy gondolom, hogy ez egy összehasonlítási alapot is jelenthet az európai folyamatokkal szemben. Putnam az ötvenes évek Amerikáját említi, ahol egy osztályban mindenki tudta a másikról milyen vallású. Napjainkban ez a helyzet már nem áll fenn. (Putnam, 2007)

Véleményem szerint az európai folyamatok mára éppen az ellenkezőjét mutatják: a multikulturális Európa kritikusai a vallási meggyőződés alapján próbálják szemléltetni a kontinens kulturális degradációjának vélt vagy valós veszélyét.

2.1. Az individualista modell újragondolásának szükségessége

Az évtizedek óta fennálló francia bevándorlási és társadalompolitika a huszonegyedik században nem tudta tovább biztosítani a sokszínű társadalom tagjainak békés egymás mellett élését a „szabadság, egyenlőség, testvériség” címszó alatt.

A párizsi és Marseille-i zavarságok[45] megmutatták, hogy a párhuzamos kötődésű vagy abszolút nem lojális közösségek integrációja nem valósult meg az országban.

1998-ban, a júliusi futball világbajnokságon szereplő francia válogatott csapattagok bőrszíne körül számos vita robbant ki, melyet még tovább mélyítettek – a választásokon 15 %-ot szerző - Nemzeti Front politikai formáció bevándorlás ellenes gondolatai. Szembetűnő ugyanakkor, hogy – egy felmérés szerint – a franciák 60%-a gondolja, hogy országában túl sok az arab, negyede vélekedik a feketék túlzott arányáról és 15%-a szerint túl sok a zsidó vallású lakosság. A megkérdezettek közel a fele állította, hogy nem érzi magát otthon a saját hazájában, és ugyanennyien támogatnának egy olyan programot, amely egy jelentős bevándorló réteg kiutasításával járna. (Ismeretlen szerző, The Economist, 1998)

Jacques Toubon európai parlamenti képviselő és a Francia Nemzeti Múzeum igazgatójának álláspontja szerint a problémák - melyeket a kilencvenes évek elején

[44] Samuel A. Stouffer munkájáról bővebb információt nyújt a Studies in Psychology in World War II: An American Soldier című könyv (1949, Princeton University Press)

[45] A zavargások során több mint tízezer gépjárművet gyújtottak fel, 255 iskola, 233 középület és 51 postahivatalt támadtak meg és 4770 letartóztatást foganatosítottak a hatóságok. (The Economist, 2005)

bevezetett szigorított szabályozás megcélzott - most már nem a Maghreb-országokból[46] érkező bevándorlókra vonatkozik, sokkal inkább a szub-szaharai, ún. fekete-afrikai csoportokra. Meglátása szerint a társadalom még mindig az észak-afrikai bevándorlókra irányítja figyelmét, amikor a 2005-ben és az azt követő két évben történt számos zavargás kerül előtérbe, pedig az ebben résztvevők döntő többsége délebbről származott. (Bixler, 2006)

Az egyik legjelentősebb fekete-afrikai közösség a mali csoport, 36000 legális és a becslések szerint több mint 100000 illegális tagot számlál. Bár az etnikai alapon történő cenzus tilalma miatt megerősített adat nem elérhető, a belügyminisztérium szerint 2005-ben megközelítőleg 120000 mali illetőségű személy élt Párizs külvárosaiban. A családegyesítésre vonatkozó folyamatos megszorító intézkedések ellenére a fekete-afrikai lakosság 36%-a nő. Integrációjuk nem sikeres, melyet hosszú távon is meghatároz gyermekeik iskolázatlansága és lakhatási helyzetük. A munkanélküliségi arány ezekben a közösségekben legalább 30%-os, amely a nemzeti átlag több mint háromszorosa. (Sargent, Larchanché-Kim, 2006)

A megoldás kidolgozásához figyelembe kell venni ennek a - főként külvárosokra jellemző - problémának mindkét gyökerét. Az egyik az egyenlőtlenség, a diszkrimináció, amelyet ezek a közösségek elszenvednek, akár munkahelykeresésről, akár rendőri igazoltatásról van szó. A másik alapvető tényező a francia állampolgárság kérdése, amely nyilvánvalóan sokkal szélesebb jogokat biztosít annak a rétegnek, akik rendelkeznek vele. Objektíven vizsgálva a problémát Toubon leszögezi, hogy – bár az amerikai sajtóban olykor hibásan a „fiatal migránsok lázadásáról” írnak a francia nemzet ellen – az ellentét a fejlett nagyvárosi és a külvárosi szegénynegyedek között áll fenn. A képviselő szerint ez a szociális válság összetettebb annál, minthogy a migrációs trendekkel magyarázni lehessen, ugyanakkor véleményem szerint is a bevándorlási hullám az egyik szignifikáns tényezőjét jelenti. Maradva az amerikai társadalommal vont párhuzamnál, a tizenkilencedik századtól jellemző bevándorlás teljes mértékben szabályozatlan volt egészen a huszadik század második feléig, ellentétben az elméletileg jól strukturált amerikai modellel. Amíg a tengerentúlon széles jogokat engedtek a közösségek eredetmegőrzéséhez, addig a francia individualista modell teljes mértékben az egyenlőségre épített, amely eltörölte (?) a korábbi gyökereket. Most már biztosan mondhatjuk, hogy ez a módszer nem volt teljesen eredményes. (Bixler, 2006)

A második világháborút követő bevándorlási hullám és a hatvanas évek ún. *baby-boom*-ja hosszú évekre kiható szociológiai problémát okozott. A három évtizedes rekord munkanélküliségi ráta mellett a szerencsésebb, tehetős családok a nagyvárosok színvonalas, belvárosi negyedeibe költöztek, miután a régi lakásokat és elnéptelenedett övezeteket a keletkezett piaci résre lecsapó vállalkozások főként a bevándorló, többgyermekes családok részére közvetítették ki. (Giry, 2006)

2002-ben a francia lakosság 5,7%-a, megközelítőleg 3,35 millió személy volt külföldi. A legnépesebb csoport a portugál közösség volt, ugyanakkor számottevő algériai, marokkói és török származású polgár élt Franciaországban. A 2003. év folyamán hirdették ki az új migrációs törvényt, amely részletes keretrendszert vezetett be a tartózkodás, az állampolgárság és az illegális bevándorlás kérdésében. A jogszabály egyértelműen kettéválasztotta a hosszú távra szóló letelepedési és a határozott időtartamra érvényes tartózkodási engedély fogalmát. A rövidtávra szóló engedélyek főként látogatás, tanulmányi csereprogram és tudományos kutatómunka céljára szóltak.

[46] A „maghreb” arab szó, jelentése „napnyugta”, az észak-afrikai, többségében muszlim vallású népességgel rendelkező országokat sorolják ide a szakértők.

Az állandó letelepedési szándék ezzel szemben egy tíz évre szóló, törvényes munkavállalással kiegészített állandó és megújítható engedély formájában került implementálásra, melynek feltétele az öt éves törvényes tartózkodás volt. A dokumentum kiadása a munkaügyi hivatalokkal egyeztetve történt és a feltételek között már világosan megjelenik a sikeres integráció a francia társadalomba.

A családegyesítés tekintetében megszűnik az automatikus jogosultság fogalma, helyébe az első szinten vízumkötelezettség lép. A törvény bevezetése után a sajtóban többen kifogásolják azt az intézkedést, miszerint a Franciaországban született, ám „hazavándorolt", 16 évnél idősebb gyermekek is elveszítették a személyes jogot a visszatérésre. Az ő esetükben feltételként legalább öt, Franciaországban teljesített iskolai tanulmányi év szerepelt. Az állampolgárság tekintetében több szigorítást is megfogalmazott a jogalkotó. Honosítási kérelmet az nyújthat be, akinek legalább egyik szülője francia állampolgár vagy a kérelmező és legalább egyik szülő Franciaországban született vagy a jelölt 11 éves kora óta legalább öt évig életvitelszerűen élt az ország területén. Az állampolgárság megszerzésénél a francia nyelv ismerete alapvető kritérium feltételként szerepel. 1990. és 1999. között több mint félmillió sikeres honosítás történt, ennek 48%-a észak-afrikai, 16%-a európai és 8,5%-a török állampolgár volt. Az illegális bevándorlás visszaszorítása érdekében 32 napra csökkentették a kitoloncolás határidejét, ami európai összehasonlításban is nagyon rövid intervallum. (2003-ban Németországban átlagosan 18 hónapig tartott egy ilyen eljárás.) További intézkedésként a bevándorlók mielőbbi integrációját elősegítendő elveket fogalmazott meg a francia törvényhozás. Ilyenek az oktatás szerepének növelése, a 200-300 órás francia nyelvoktatás előírása a migránsoknak, a munkahelyteremtés támogatása és a diszkrimináció visszaszorítása. Mindenképp ki kell emelnem azonban, hogy a beilleszkedés támogatása csak a legális bevándorlókra vonatkozik. (Varvitsiotis, 2005)

A 2006-os év folyamán Nicolas Sarkozy, akkori francia belügyminiszter oldaláról a politikai retorika jobbratolódását lehet megfigyelni a bevándorlás kérdésében. Ellenzéki vádlói szerint a Nemzeti Fronttól elvonható szavazatokkal magyarázható ez a fajta magatartás, azonban e mögött egy jóval racionálisabb reform előkészületei bontakoznak ki. A francia kormány döntéshozói számára világossá vált ugyanis az ország munkaerőpiacát jellemző túlkereslet fenyegető mértéke. 2006-ban évente 7000 permanens munkavállaló érkezett Franciaországba, szemben a hatvanas évekbeli közel kétszázezres értékkel. A nemzetgazdaság számára a valódi problémát jelentő szociális vagy család-újraegyesítés céljával érkező migráció korlátozásának kérdésében Sarkozy megingathatatlan álláspontot képviselt. A törvényes bevándorlók háromnegyede ebbe a kategóriába tartozik, amíg a magasan képzett munkaerő érkezése elenyésző mértékűvé vált. A kereslet-indukált bevándorlás politika megoldására a belügyminiszter egy három pillérre épülő javaslatcsomagot dolgozott ki, amely pillérek az ösztönzés céljával behatárolt személyeket jelentik, három csoportba osztva. A képzett munkavállalóknak egy új, három éves tartózkodási és munkavállalási engedély igénylését tenné lehetővé. A második pillér a külföldi diákok franciaországi tanulmányokra való ösztönzését tartalmazza, míg a harmadik kategória a már említett legérzékenyebb téma, a családegyesítés. Ebben a tekintetben a tervezet jelentős szigorításokat tervez, mint az eltartó képesség és anyagi háttér szigorúbb ellenőrzése, az automatikus tartózkodási engedélyek visszavonása (amelyek tíz év, akár illegális tartózkodás után is jártak) és az érdekházasságok elleni törvényi szigorítás. Kettő témában hajthatatlan a kabinet, amelyek főleg a 2005-ös események alapján váltak égető kérdéssé Franciaországban. Az egyik az illegális bevándorlás problémája, melyekre válaszul a kitoloncolások

jelentős szigorítása várható. A másik fontos dilemma az elővárosi második generációs migráns közösségek integrációs problémája, amely az említett évben erőszakos cselekményekbe torkollott. Erre válaszul a belügyminiszter megingathatatlan volt a - fentebb említett - család-újraegyesítő migráció feltételeinek szigorításában. Mindhárom pillérben követi a politika – az ausztrál, kanadai, svájci és holland minta alapján - azt a helyes felismerést, hogy a bevándorlási hullámok ignorálása helyett a megfelelő megoldás nem a vérségi kötelék alapján (*ius sanguinis*) definiált, hanem a szelektív migrációban rejlik, továbbá a feltételek között minden csoport esetében szerepelni fog az államnyelv ismerete is. (The Economist, 2006, 47)

Egy 2007-es törvényjavaslat DNS-tesztet végeztetne azokon a bevándorlókon, akik családegyesítési szándékkal lépnek az ország területére. A bizonyos fenntartások mellett - például az etnikai alapon történő mintavétel tilalma - az Alkotmánytanács által is jóváhagyott javaslatra válaszul kibontakozott tiltakozási hullám a francia közélet igen széles spektrumára terjedt ki. A kritikus hangokkal szemben az Európai Bizottság állásfoglalása szerint a családegyesítést szabályozó EU-irányelv megengedi (pontosabban nem tiltja) a DNS-teszt használatát, és van is olyan tagállam, amelynek jogrendjében szerepel is ez a lehetőség. Brice Hortefeux francia bevándorlásügyi miniszter közölte, hogy a 2006-ban kiadott 165 ezer tartózkodási engedély közül a többséget éppen a családegyesítést kérők jelentették, 92 ezer fővel. Az államilag finanszírozott, anyai ágon végezendő teszt ötletét a kormány azzal indokolta, hogy sokan visszaélnek a még a 70-es években megnyílt jogi lehetőséggel, több – főként a szegényebb afrikai - származási országban pedig nincsen megbízható anyakönyvezés.[47]

Sarkozy elnök még a választási kampány idején vetette fel egy „új Marshall-terv" ötletét, amelynek célja a szegény külvárosi negyedekben élő, többszörös munkanélküliséggel sújtott lakosság reintegrálása volt. A 2005-ben és 2007-ben történt zavargások felgyorsították a tárgyalásokat az intézkedések megvalósításában, elsősorban a helyi rendvédelmi szervek megerősítése útján. A zavargások által (melyet a rendőrök elől menekülő két fiatal tragikus halála okozott) leginkább sújtott városrészeken, Villiers-le-Bel és Clichy-sous-Bois negyedekben a bevándorlók aránya 30% feletti és a munkanélküliségi arány 19%-os, szemben a 8,4%-os nemzeti átlagértékkel. A termékenységi arányszámokat vizsgálva megállapítható továbbá, hogy a marginalizált migráns rétegek száma folyamatosan nő és a bűnözési statisztikák szerint is nagyobb ezekben a közösségeken belül a bűnelkövetés aránya. Clichy-sous-Bois polgármestere, Claude Dilian egy „puskaporos hordóhoz" hasonlította a helyzetet, melynek felrobbanásához akár egy szikra is elegendő lehet. (Gauthier-Villars, 2007)

Nicolas Sarkozy elnök 2008 decemberében megbízta Yazid Saneg, ismert algériai származású üzletembert, hogy lépjen fel Nyugat-Európa legnagyobb muszlim országában a faji megkülönböztetés és az egyre kezelhetetlenebb migráció kérdésében. Franciaország a mai napig elkötelezett - a multikulturalizmus mellett kiálló brit modellel szemben - az univerzalista társadalom mellett. Sanegtől elsősorban az érvényben lévő faji, vallási és etnikai alapon történő népszámlálást tiltó törvények megreformálását várja, ami erőteljes vitákat válthat ki az országban. A francia munkahelyeken jóval kevesebb eséllyel indul egy aspiráns idegennek hangzó névvel, mint egy franciával és a fiatal kisebbségi körökben négyszer nagyobb a munkanélküliség, mint a láthatóan francia nemzetiségi jegyeket viselő társaikon. A diszkrimináció ellen kardoskodó csoportoknak is figyelembe kell venni azonban, hogy

[47] Forrás: www.nol.hu/archivum/archiv-471498 (Letöltés: 2010.02.04.)

az illegális bevándorlás visszaszorításához meg kell szüntetni a statisztikai adatfelvételekben tapasztalható hiányosságokat. (Fofana, 2009)

Úgy gondolom, hogy e helyzet javítására nem az etnicitás tagadásán vagy a tiltott népszámlálási eszközök alkalmazásán át vezet az út. A hatékony politikák kidolgozásához teljes mértékű információs adatbázis szükséges, hiszen addig, amíg nem tudjuk mennyi az eltérő identitású vagy kultúrájú polgárok aránya, kritikus szemmel tekinthetünk a diszkriminációt emlegető forrásokra is.

2010-ben további szigorításokat kezdeményező javaslatokat jelentett be a francia kormány, melyek értelmében még súlyosabban, akár tizenötezer euróra vagy öt éves szabadságvesztésre is büntetnék az illegális bevándorlókat foglalkoztató vállalatokat. Ezen felül tíz nappal, 42 napra nőne a kitoloncolás vagy a menekültkérelem pozitív elbírálását megelőző maximális őrizetben tarthatóság határideje, és az illegális határátlépőkre a kitoloncolás mellett három éves kiutasítás is várna.

2.2. Az alkotmányos monarchiák politikai koncepcióinak változása

A nemzetközösségi kapcsolatok preferálásán alapuló közösségi modell a hetvenes évektől már nem volt tovább fenntartható és a szabályozatlan politika súlyos következményeit az Egyesült Királyság mellett Svédország és Hollandia is megtapasztalta a huszonegyedik század elejére.

2.2.1 Az Egyesült Királyság bevándorlás politikájának új kihívásai

Egy közelmúltbeli előrejelzés szerint 2031-ig a brit populáció a mai 59,6 millióról 65,7 millióra nő, majd a 67 milliós csúcspontot 2050-re éri el, ami után csökkenni kezd. A 2031-ig jósolt 6,1 milliós többletnépesség 41%-a (mintegy 2,5 millió fő) a természetes szaporulat következménye, míg 3,6 millió (59%) a bevándorlási trendek következtében prognosztizált növekedés. Európa többi államához hasonlóan az Egyesült Királyság társadalmának is szembe kell néznie az elöregedés problémájával, ugyanis a becslések szerint 2031-re 11millióról 15millióra nő a nyugdíjas korúak aránya.

A hivatalos adatok alapján 2003-ban 90,7 millió fő haladt át brit határátkelőkön, 513000 ember maradt 1 évnél hosszabb időtartamra és közülük 236000 fő a más nemzetiségű. Ugyanekkor 362000 ember hagyta el az országot, közülük 171000 korábban letelepedett. A nettó bevándorlás tehát 151000 fő, melynek több mint a fele Észak-Amerikából, az Európai Unióból vagy a volt gyarmatokról érkezik. A 2003. évben összesen 130000 munkavállalási engedélyt adtak ki. (Geddes, 2005)

2002-ben a brit népesség 4,4%-a, mintegy 2,8 millió ember volt külföldi állampolgár. A legnagyobb csoportot az írek alkották (411000 fő), azonban jelentős a délkelet-ázsiai szubkontinensről érkező, főként indiai (148000) és a pakisztáni (99000 fő) közösség. Ebben az évben került elfogadásra az új bevándorlási törvény, amely számos rendelkezést fogalmazott meg az újonnan érkező munkavállalók és családjaik felé. A törvény szerint munkavállalási engedély akkor adható ki, ha a jelölt bizonyítja, hogy az adott munkakör elvégzésére alkalmasabb, mint bármely brit jelentkező. Sikeres kérelem esetén legfeljebb három éves időtartamra bocsátható ki a dokumentum, amely évenként meghosszabbítható. Négy éves törvényes tartózkodás után az adott személy állandó

tartózkodási engedélyért folyamodhat, amit az addig elért jövedelemszint alapján bírálnak el.

Szintén 2002-ben került meghirdetésre a magasan képzett bevándorlókat megcélzó program.[48] Az új struktúra keretében egy pontrendszert dolgoztak ki, ami hat hónapos tartózkodást kínált a megfelelő eredményt elért jelentkezőnek. Sikeres munkavégzés és beilleszkedés esetén ez három évig hosszabbítható meg. Az első döntés előtt 2001-ben 2500-an jelentkeztek, közülük 1325-en kaptak lehetőséget. A befogadást nyert polgár családtagjainak kérdésében kétféle státuszt különböztet meg a jogalkotó. A kiskorú gyermek és a szülők személyükből adódóan jogosultak az állandó letelepedésre a szigetország területén, a házastársnak azonban ez egy éves törvényes tartózkodás után igényelhető. A törvény az élettársak tekintetében is tartalmaz kitételeket, két éves együttélés után illetik meg őket a házastársakra vonatkozó jogok. A családtagok számára kiadott állandó letelepedési engedély nem évül el vagy szűnik meg válás vagy a családfő elhalálozása esetén sem. Brit állampolgárság öt év dokumentált tartózkodás után igényelhető sikeres állampolgári ismeretek vizsga és angol nyelvtudás birtokában. Az Egyesült Királyságban született gyermekek *ius soli* alapon kapnak állampolgárságot, azonban ha a gyermek külföldön született, 16 éves korig szükséges a honosítási kérelmet benyújtani. (Varvitsiotis, 2005)

Ami azonban nagyon érdekessé teszi a politikai változások elméleti hátterét, az a brit berendezkedés változása a hetvenes évektől a huszonegyedik századig. Amíg a hetvenes évek eleji változásokat a brit birodalom leépítéséből és területi szűkítéséből eredő kötelezettségek alkották a társadalmi viták alapját, addig az 1973-as brit uniós csatlakozást követő harmadik évtizedben még mindig Nagy-Britannia Európai Unióban elfoglalt helye jelenti ezeket. A kilencvenes éveket követően a brit migrációs politika meghatározásánál ezért vizsgálni kell az Európai Unióval és a közösségi politikákkal való kapcsolatot is. (Geddes, 2005)

Az 1997-es amszterdami szerződés 14. cikkelye alól – amely a belső uniós piacot egy határok nélküli területként definiálja, megvalósítva a javak, személyek, tőke és szolgáltatások szabad mozgását – az Egyesült Királyság és Írország *opt-outja*[49] és az 1985-ös schengeni egyezményből való kimaradás következtében a migrációs politika formálisan nemzetállami hatáskörben maradt. Ennek ellenére a menekültügyi és bevándorlási politikában jellemzően a közösségi joggal való koherencia figyelhető meg.[50] Az Egyesült Királyság véleményem szerint nem külön utas politikát folytat, csupán a kormányközi megállapodást helyezi előtérbe a szupranacionális szinttel szemben.[51]

2002-ben például bilaterális úton számos megállapodás született a francia kormánnyal a calais-i menekülttábor brit személyzetének ügyében. Szintén kétoldalú egyezménnyel

[48] Highly skilled migrant program

[49] Robin Cook külügyminiszter nyilatkozta 1997. novemberében, hogy „a határellenőrzés kialakítása nem Brüsszelben, hanem Londonban fog eldőlni".

[50] Ezen túlmenően a brit politika a megelőző évtizedekben is jelentős eredményeket ért el az európai közösség országaival kötött kooperáció tekintetében. Kiemelem az 1967-os nápolyi csúcsot a vámharmonizáció kapcsán és a Trevi csoportot 1975-ben, ami a belügyminiszterek terrorizmus elleni konszenzusos megállapodását hozta.

[51] A brit kormány nem egyezett bele, hogy öt évnyi tartózkodás után a harmadik országbeli állampolgároknak az uniósakkal azonos feltételeket biztosítson (2003/109/EC of 25 Nov. 2003) és távol maradt a családi újraegyesítést szabályozó irányelv (2003/86/EC of 28 Feb. 2003) hatálya alól is.

rendelkeztek a határátlépést megelőzően szabályozott, mindkét fél által végrehajtható hatósági ellenőrzésről a főbb pályaudvarokon mind Nagy-Britannia - Waterloo, St Pancras, Ashford -, mind Franciaország - Gare du Nord, Lille Europe, Calais-Frethun - területén.

Andrew Geddes (2005) szerint a további szabályozás fő célkitűzései négy pontba tömöríthetők: gazdasági célú bevándorlás fenntartása a mindenkori nemzetgazdasági munkaerő-keresletnek megfelelően, a jóléti állam intézményi és szabályozási keretrendszerének megszilárdítása, a menedékkérelmek elbírálásának szigorítása és az illegális bevándorlás elleni hatékonyabb fellépés, valamint a sikertelen menedékkérők mielőbbi hazatérésének elősegítése. Mivel az utolsó kettő pont megvalósítása közösségi szinten is hatékonyan megoldható, az Egyesült Királyság 2005-ös, ötéves migrációs előrejelzése az első két tétel célkitűzésein alapszik, azon dolgozva, hogy - az eredményes határellenőrzésekkel - a bevándorlás brit érdeket szolgáljon.[52]

Az elképzelések sikeres megvalósításához azonban a társadalom teljes körű tájékoztatása is szükségeltetik, ugyanis a lakosság nagy része nincs tisztában a bevándorlás és a menekültkérdés közti különbségekkel, továbbá a szakképzett munkaerő pozitív hatásait sem mindig tudják elválasztani az illegális bevándorlókról és az elszegényedett tömegekről alkotott negatív sztereotípiákkal. Az integráció és asszimiláció problémájának megoldására ketté kell választani az időszakos, jól képzett munkaerő-bevándorlást, akikre az alkalmazkodási hajlandóság hiánya kevésbé jellemző és a számos esetben brit születésű, de eltérő kultúrájú közösségeket. Ezek a kisebbségek a népesség 7%-át teszik ki, azonban már nem tekinthetők bevándorlóknak. (Geddes, 2005)

2004-ben menekültkérelmek csökkenő száma miatt a közvéleményt az új tagállamokból érkező migráció foglalkoztatta. A nyomtatott média - például a Daily Express - hathatós közreműködésével számos bevándorlás ellenes óriásplakát és címlapon szereplő kiemelt cikk jelent meg. Az új közép-kelet európai és balti tagállamok polgárai ugyanis - Málta és Ciprus kivételével - szabadon vállalhattak munkát az Egyesült Királyságban és számuk valóban túlmutatott a kezdeti becsléseken. Az előrejelzések legfeljebb tizenháromezer bevándorló munkaerőről szóltak, ehhez képest ennek hétszerese érkezett, nagy részük már a hatályba lépéskor az ország területén tartózkodott. Az ő esetükben *de facto* regularizáció történt. Mivel dolgozatom alapja főként az Európai Unión kívülről érkező migráns tömeg, ennek a közösségen belüli vándorlásnak egy pozitív hatását emelem ki, ami a harmadik országbeli bevándorlók melletti érvelésekkor kerülhet elő: ez pedig az általuk befizetett húsz millió fontnyi adó- és járulékbevétel.

A 2005-ös választási kampány során a Munkáspárt a kanadai-ausztrál pontrendszer bevezetését szorgalmazta, azonban konkrét számokról és kvótákról nem tettek említést. Ezzel szemben a konzervatívok a parlament által meghatározandó sarokszámokról és szabályozott gazdasági migrációról beszéltek - kettéválasztva a képzett és képzetlen munkaerőt - és csakis a jól kvalifikált bevándorlóknak adtak volna letelepedési engedélyt. Ennél is radikálisabb volt a konzervatív oldal azon felvetése, mely szerint az Egyesült Királyság eltérően kezelte volna a menekültek státuszát a genfi konvencióban lefektetett szabályoktól, és számbeli korlátokat állított volna fel a bevándorlók felé. Ezzel a változtatással Nagy-Britannia kapcsolata az Európai Unióval és a nemzetközi jogi intézményrendszerrel alapjaiban változott volna meg.

[52] „Controlling our borders, making migration work for Britain” az új politika jelmondata.

A legégetőbb probléma azonban továbbra is az illegális bevándorlás kezelése maradt. Egy 2004-es felmérés szerint a brit lakosság 74%-a tartja kívánatosnak a bevándorlók számának csökkentését, szemben a kilenc évvel korábbi 65%-os értékkel. Éles viták tárgyát képezte a migránsok kezelésének humanitárius dimenziója, hiszen ebben az időszakban többször is találtak elhunyt illegális határátlépőket teherautók csomagterében. A társadalom és a politika ugyanakkor erősen a 2001. szeptember 11-i New York-i és 2004. november 4-i madridi terrortámadások hatása alatt volt, amelyet jelentős mértékben súlyosbított a néhány vezető médium által állított közvetlen párhuzam a terrorizmus és a vallás vagy bevándorlás között. Több forrás ezt a „*media making muslims"* jelenségnek nevezi. (Geddes, 2005)

A kollektivista politika még mindig a közösségek által alkotott multikulturális társadalmi béke elvét vallja, azonban a közelmúlt eseményei újragondolásra késztetik a jogalkotókat és magukat az állampolgárokat is.

A világpolitika restriktív intézkedéseket gerjesztő hangulata lényegesen megváltoztatta tehát még a baloldali erők politikáját is. 2005-ben Tony Blair kormányfő többször javasolta a négy éve az országban élő bevándorlók tartózkodásának szigorítását, eltörölve az automatikus jogot a letelepedésre. Charles Clarke belügyminiszter a négy éves intervallumot ötre emelte volna és azt is csak a specifikus, keresett munkakört betöltő személyekre - elsősorban orvosok, tanárok, ápolók - terjesztette volna ki. Megfigyelhető továbbá, hogy 2005-re minden javaslatnál szerepel kritérium feltételként az angol nyelv ismerete. A nemzetközi hangulat és a növekvő társadalmi nyomás egyre inkább előtérbe hozta a politikai döntéshozatal biztonsági dimenzióját. Az említett javaslatokkal egy időben indítványozták az egyesült államokbelihez hasonló rendszer bevezetését, amely során minden beutazó külföldi állampolgárt ujjlenyomat-minta leadására kötelezznének. A 2005-ös és 2007-es bombatámadások után a brit titkosszolgálat – a brit társadalom jelentős része mellett – az iszlám közösségre figyelt kiemelten, hiszen a merénylők is ezekből kerültek ki. Ez a reakció egyfelől rövidtávon érthető lépés, másrészt a társadalom tagjaiban olyan beidegződésekhez vezethet, melyek következménye a muszlim közösség egészével szembeni elutasítás lehet. Riasztó számadat, hogy a londoni terrortámadásokat (2005. júliusában 52 ember halálát okozták a Londonban elkövetett öngyilkos robbantások) követő felmérések szerint az Egyesült Királyságban élő muszlim közösség 7%-a tartja ideológiailag teljes mértékben megalapozottnak a merényleteket. Nemzetbiztonságilag nehezen kalkulálható kockázatot jelent továbbá, hogy a brit muszlimok – köztük az előbb említett, radikális iszlámmal is szimpatizáló szignifikáns méretű közösség – a társadalom minden rétegében jelen vannak és származásukat tekintve sem homogének. Az Egyesült Királyságban jelentős észak-afrikai és délkelet-ázsiai kisebbség van jelen. (Rachman, 2007)

Véleményem szerint ezek a közvetlen, napjainkra egyre gyakrabban emlegetett vallási-biztonsági párhuzamok azért tévesek, mert az európai uniós bevándorlás szabályozása már a nyolcvanas évektől kezdve egyik fő kérdésének tekintette a migráció biztonsági dimenziójának erősítését.

A 2008-ban bevezetett ausztrál modellhez hasonló törvényjavaslattal reagálna a brit kormány az elmúlt évek terroristatámadásai folytán kialakult társadalmi biztonsági igényre. A fentiekben említett, bevándorlókra vonatkozó pontrendszer-alapú szűrés kiterjesztését irányozták elő az állampolgárság tekintetében is. Az egységesített rendszer különböző tényezők - mint iskolázottság, életkor és a képesítésükre vonatkozó gazdasági igény – alapján rangsorolná a honosítási kérelmet benyújtókat. A pontrendszer támogatói kétoldalú előnyökről beszélnek, amely mind a sikeresen

pályázóknak, mind pedig a brit gazdaságnak kedvező. A kritikus hangok ugyanakkor kiemelik a csupán 8%-kal csökkent álláskeresőket a szigetországban és a munkatapasztalati tényező figyelmen kívül hagyását a képzettséggel szemben. (MacDonald, 2009)

A kérdés komplexitását az is mutatja, hogy a 2008-as év folyamán is olvashatóak voltak olyan vélemények, amelyek egyértelmű brit protekcionista politikát irányoztak erő a munkavállalás terén, ezzel párhuzamosan kibővítve a kiutasítás szabályozását is. Jacqui Smith brit belügyminiszter szerint az elkövetkező időben minden olyan személyt kitilthatnak az ország területéről, aki nem hajlandó elfogadni és tolerálni a kialakult helyi társadalmi normákat. Kiutasítás vár továbbá mindazokra, akik antiszociális viselkedésükkel bomlasztják a társadalmat, és nem mutatnak asszimilációs hajlandóságot. (Íme a megváltozott kollektivista modell…)

Az Egyesült Királyság jogalkotói is szembesültek azonban napjaink munkapiaci helyzetével és emiatt a szelektív, piaci igények indukálta bevándorlási politika kidolgozása került előtérbe. Mindazonáltal nem elhanyagolható jelenség a multikulturális társadalmi berendezkedést klasszikusan támogató állammodell erős biztonságpolitikai reformja és „bezárkózása”.

2.2.2. A holland radikális fordulat és az iszlám fundamentalizmus

A klasszikusan, multikulturális bevándorlás politikát alkalmazó államok közül Hollandiában a legjelentősebb a külföldiek aránya. 2002-ben a lakosság 18,4%-a (2,9 millió fő) nem volt holland nemzetiségű. Szignifikáns mértéket ölt a muszlim vallású török és marokkói közösség több mint félmilliós mértéke az országban, melyek többsége hosszú távú letelepedésre rendezkedett be, ami a Holland Királyságban munkavállalási engedélyhez kötött. A környező országok trendjéhez igazodva a holland jogalkotók is bevezették a sorrendiség elvét az álláshirdetések elbírálásában. Abban az esetben kaphat ugyanis egy külföldi munkavállalási engedélyt (és így letelepedési lehetőséget), amennyiben a kiírt pozícióra öt héten át nem jelentkezik honpolgár, európai uniós ország állampolgára vagy hosszú távon az országban legálisan tartózkodó személy és így az állás betöltetlen marad. A sikeres külföldi jelentkezők átlagosan három éves időtartamra kapnak lehetőséget a munkavállalásra, amely meghosszabbítható és öt év után állandó letelepedési engedély igényelhető. A családegyesítés tekintetében szintén jelentős szigorításokat implementált a holland törvényhozás. Kizárólag a mindenkori minimálbér legalább 70%-át kereső, munkaszerződéssel rendelkező személy jogosult igényelni a családtagjai letelepedésének engedélyezését. Ennek megvalósítását követően öt év múlva a házastárs is a családfővel megegyező jogokat gyakorolhat. 2003-ban került sor a következő részletes szabályozás kidolgozására. Az öt éves permanens tartózkodás megléte esetén bárki állampolgárságért folyamodhat, amit honosítási eljárás követ. Ennek két része van: az egyik az állampolgári ismeretek vizsga, amelyet legalább 70%-os eredménnyel kell abszolválnia a jelentkezőnek, a másik az ezt követő hollandi nyelvi felmérés. A török közösség közel kétharmada, míg a marokkóiak megközelítőleg fele rendelkezik holland útlevéllel. Ez a jelentős arány generálta azt a politikai és társadalmi vitát, ami az ún. „importházasságok” terén robbant ki. A másodgenerációs bevándorlók közel kétharmada ugyanis a származási országból választ magának társat és így csökkenti a – szintén az újonnan érkezőkre szabott – holland migrációs politika hatékonyságát. Ennek orvoslására került meghatározásra az a rendelkezés, miszerint a permanens letelepedési engedéllyel rendelkező személy külföldről érkező társa csak egy éves munkaszerződés

birtokában és legalább a minimálbér 120%-ának megfelelő jövedelemmel folyamodhat hasonló státuszért. (Varvitsiotis, 2005).

A nemzeti szinten megfigyelhető restrikciók tehát megfeleltek a többi országban vizsgált korai ezredfordulós változásoknak. A valódi törés azonban pár évvel később jelentkezett és - a közösségek felé biztosított liberális toleranciát valló - Hollandia erőteljes radikalizálódását okozta. 2004. novemberében Theo van Gogh filmrendező rituális gyilkosság áldozata lett. Az elkövető Mohamed Bouyeri, marokkói származású, de az országban született és folyékony holland nyelvtudással rendelkező muszlim állampolgár. A multikulturalizmust támogató országra is átgyűrűzött tehát a félelem érzése, amely abból ered, hogy a fundamentalista iszlám erők központja több vélemény szerint is Nyugat-Európára tevődött át. A feltevés alapját az említett bűntetten kívül a 2005-ös londoni merényletek elkövetőinek második generációs migráns volta, brit állampolgársága és szervezetüknek Hamburg városára kiterjedő sejtje is erősítették. Olivier Roy francia kutató szerint a korunkbeli radikális irányvonal eredete az iszlám deterritorializációjában keresendő, mivel az európai fogadó országok nem biztosítják azt a szociális támogatást, amit egy muszlim állam adna az adott polgároknak. (Fukuyama, 2005)

A Holland Királyság politikai struktúrájában – a többi vizsgált országhoz hasonlóan - megjelentek a társadalom félelmére, a „szélsőséges retradicionalizációra”[53], az idealizált múltbeli értékekre és a vallás reneszánszára építő erők. Pim Fortuyn radikális politikus - a társadalom jelentős része által támogatott - koncepciója szerint a muszlim kultúra nem egyeztethető össze a holland berendezkedéssel. A klasszikus multikulturalizmus helyét átvette tehát a fortuyini kvótarendszer és a teljes asszimiláció elvárása.

A radikális párt programja szerint a holland társadalomba való beolvasztás első lépéseként minden Unión kívülről érkező személynek egy kötelező holland nyelvtanfolyamon kellene részt vennie - 2200 dolláros biztosíték befizetése mellett, amely már önmagában leszűkítené a jelentkezők körét -, amelynek sikeres abszolválása jelentené a feltételt a kibocsátandó tartózkodási engedélyhez[54]. (Geddes, 2005)

Bár Pim Fotuyn pártja a holland sajtóban a szélsőjobboldali címkét kapta, nem antiszemita politikai formációról van szó. Fortuyn az iszlám antiliberalizmusát bírálta, mert szerinte a konzervatív nézeteket valló muszlimok károsak a toleráns holland társadalomra.[55] (Derk, 2006)

Az extremista erők felemelkedésének jó táptalajt biztosított Hollandiában a saját szokásaikat követő muszlim közösségek ellen fordulás, azáltal, hogy az állam külön-külön is támogatta a katolikus, protestáns iskolákat, míg az iszlám gyökerekkel rendelkező közösséget elég volt kizárni a megkülönböztetettek közül. Számos vélemény szerint a muszlim közösség elkülönülésének csökkentéséhez a megoldás a rendőrség lehetőségeinek növelése a – feltételezés szerint – szélsőséges nézeteket terjesztő vallási vezetők őrizetbe vételére és szigorúbb ellenőrzésére, amely már nemcsak a liberalizációval ellentétes, hanem annak mindenkori „ellenségét”, a véleménynyilvánítás és vallásgyakorlás szabadságának korlátozását jelenti.

[53] Idézi Rostoványi Zsolt , A Budapesti Corvinus Egyetemen tartott előadásában, 2010. 04. 15.

[54] Az adott fogadó állam hivatalos nyelvének ismerete a vizsgált modellek többségében elvárásként jelentkezik, azonban Dániában és a többi északi országban – bizonyos feltételek mellett - például ingyenes keretek között. Olaszországban a munkavállalási vízum, míg az Egyesült Királyságban az állampolgársági kérelem feltétele. (Geddes, 2005)

[55] Pim Fortuynt a 2004-es választások előtt ölték meg, ám – a hivatalos álláspont szerint – nem egy iszlám szervezet, hanem egy szélsőséges állatvédő csoport követte el a bűncselekményt.

A holland hírszerzésnek olyan információk jutottak a birtokába, melyek szerint a gyanúsítottak kapcsolatban álltak a 2003. május 16-i casablancai, 45 ember halálát követelő terrortámadás kitervelőjével, a *Naoufel*lel. A fundamentalista szervezetek elleni fellépésnek azonban mindenképpen el kell kerülni azt a hibás általánosítást, amely az egész muszlim közösségre rásütné a terrorizmus stigmáját, elmélyítve így az amúgy is kiélezett társadalmi feszültséget.

A Theo van Gogh provokátor és filmrendező ellen elkövetett rituális gyilkosságot 2004-ben a szabad véleménynyilvánítás vérbefojtásaként élték meg a hollandok. Van Gogh Behódolás (*Submission*) című filmje nyíltan szót emelt a muszlim nők elnyomása ellen. A forgatókönyvíró az egyre nagyobb népszerűségnek örvendő Ayaan Hirsi Ali volt, aki emellett parlamenti képviselő is és számos összeütközése volt a muszlim közösséggel, a Próféta ellen tett élesen bíráló - többször „perverz elnyomónak nevezte" -, szélsőségesen kritikus megjegyzései rengeteg ellenérzést váltottak ki. Timothy Gaston Ash a „felvilágosodás fundamentalistájának" nevezte a muszlim gyökerekkel rendelkező, de ateizmusát nyíltan vállaló politikust. (Derk, 2006 és Rostoványi, 2010)

Az „veszélyben élés éve" (Fukuyama, 2005) egyre gyakrabban kerül előtérbe a nemzeti identitásról szóló fogalomalkotás során. A „Mit jelent hollandnak lenni?" vita folyamán manapság már olyan történelmi és állampolgári ismereteket vár el a bevándorlóktól a társadalom szignifikáns, „holland" része, melyekkel sokszor maga sincs tisztában. A nemzeti öntudat tehát a radikalizálódás hatására már nem összetartó, hanem kirekesztő fogalommá vált Hollandiában (is). (Fukuyama, 2005)

A megfelelő szabályozás egyre sürgetőbb kérdéssé válik, ugyanis a radikalizálódás elmélyülésével[56] a kirekesztő nézeteket valló Geert Wilders (*Partij Voor de Vrijheid*, Holland Szabadságpárt) előretörése elkerülhetetlen. A radikalizmus megerősödése felé mutat a növekvő munkanélküliség és az évtizedekig jól működő, de most megszorító intézkedések elé néző holland szociális jóléti rendszer. Wilders a muszlimok „szent" könyvét - a Koránt[57] - a terrorizmus forrásának nevezi, vallásukat pedig a fasizmus és Adolf Hitler Mein Kampfjához hasonlítja.

A radikális eszmék megerősödése kapcsán kiemelem Ehsan Jami szociáldemokrata politikust, aki iráni származása ellenére a 2001-es terrortámadásokat követően kitért az iszlám vallásból és létrehozta a Volt Muszlimok Központi Tanácsát (*Centraal Comité voor Ex-moslims*). Szervezetének elsődleges célja a hitehagyott hollandiai bevándorlók támogatása volt. 2007-ben megtámadták, ami után többször is újra az iszlám ellen fordult, kiemelve, hogy az ellentétes elveket vallókkal szembeni erőszakos fellépés bizonyítja a muszlim közösségek hátráltató erejét egy liberális demokráciában.

A holland migrációs politikát és közéleti vitákat vizsgálva, napjainkra egyre erősebbé váltak az iszlámmal szembeni erőteljes kritikák között, a korábban a közösséghez tartozók által képviselt vélemények.

[56] Egy felmérés szerint a hollandok hatvan százaléka gondolja úgy, hogy nemzeti kultúrájuk veszélybe került, továbbá a válaszadók több mint fele támogatná a határok teljes lezárását.

[57] A Korán nehéz nyelvezete és a szúrák köré épülő történeti háttér még a muszlim vallástudósoknak is nehézzé teszi az írások valódi jelentésének és iránymutatásainak pontos definiálását. (Dévényi Kinga előadásai alapján, Budapesti Corvinus Egyetem, 2010)

2.2.3. A szelektív bevándorlás politika és az állampolgárság revíziója Svédországban

Úgy gondolom, hogy a multikulturalizmust támogató, kollektív svéd migrációs politikát napjainkra jelentősen meghatározza a skandináv térség gazdasági helyzete, ezért a Svéd Királyságban végbement reformok előtt mindenképp említést kell tennem a szomszédos balti államokról is. Az észak-európai országok közti differenciákból adódóan már a Szovjetunió felbomlása után is jelentős bevándorlási hullám volt tapasztalható a balti utódállamokból Svédország, Norvégia és Dánia felé. A 2004-es uniós bővítés jelentette a legnagyobb mértékű hatást azóta, hogy hetvenes években ezek az államok elzárkóztak a dél-európai migránsok elől. Napjainkra azonban elkerülhetetlenné vált a bevándorlási politika liberalizálása a balti térségben, hiszen a klasszikus jóléti állam modelljét az elöregedő társadalom nem tudja tovább finanszírozni munkaerő-frissítés nélkül. A svéd illetékes kormányzati szervek kiemelték, hogy az ország déli részén fekvő kórházak több helyen akár be is zárhatnának a nyári időszakra az ott dolgozó külföldi munkások hiányában. Norvégiában közel nyolcvanezer bevándorló dolgozik legálisan és az ország vállalkozásainak képviselőit tömörítő szervezetek szerint nélkülük nem lenne fenntartható a folyamatos gazdasági növekedés.[58] Dániában is a – korábbi bezárkózó politika és a menekültekre vonatkozó szigorítás ellenére – enyhíteni kívánja a jobbközép kormányzat a gazdasági célú bevándorlás feltételeit, egy, a magasan kvalifikált migránsokat célzó, párhuzamosan indított reklámkampány mellett.

Jelentős továbbá a balti országok közötti vándorlás mértéke. Az olajban gazdag Norvég Királyság közel húszezer embert – a legális migránsok negyedét – foglalkoztat a szomszédos országokból, de az Öresund-híd építését követően még inkább megnőtt a Dániából Svédországba történő vándorlás is.

Nagyon fontos kiemelnem, hogy a migrációs trendek nem csupán a gazdag-szegény országok közötti viszonylatban jelentkeznek. Jelentős svéd fiatal költözik az Egyesült Királyságba a magasabb jövedelem reményében és körükben Londont humorosan a „második legnagyobb svéd városnak” nevezik.

Mindenképpen elmondható tehát, hogy mindegyik északi állam kezdi újragondolni a bevándorlási politikáját és próbálja a megfelelő szektorális szükségleteket magasan képzett külföldi munkaerővel feltölteni. Szintén közös jellemző a menekültekre vonatkozó rendszer szigorítása vagy közösségi szintre hozatala, amelynek oka a kormányra nehezedő nacionalista erők nyomása és a korábbi tapasztalatok a - jelentős állami költséget jelentő - menekültkérők sikertelen munkapiaci integrációjáról.

Dánia és Norvégia még fenntartásokkal nyitja meg kapuit, főként a szociális rendszerhez való hozzáférhetőség tekintetében, Finnországban és a klasszikus modelljét megreformáló Svéd Királyságban azonban korlátozásoktól mentes változások indultak be. (Anderson, 2007)

A 2008-ban elfogadott brit szabályozáshoz hasonlóan Svédország is szelektív alapú bevándorlási rendszert vezet be a magas munkanélküliséggel sújtott skandináv országban. A javaslat górcső alá vétele után azonban látható, hogy a svéd kormány még tovább megy a pontrendszer-elvű ideákkal szemben. A rendelkezés ugyanis szabad kezet enged a munkáltatóknak a megfelelő munkaerő kiválasztásánál, tehát kijelenthetjük, hogy tisztán a gazdasági és piaci igények határoznák meg egy adott személy munkavállalási engedélyének kibocsátását. A kormány reményei szerint az

[58] „We have been able to keep the wheels running at high speed because we have taken workers from elsewhere in Europe.” Sigrun Vageng, NHO

intézkedés már rövidtávon elő fogja segíteni az elöregedéssel és munkaerőhiánnyal küzdő svéd társadalom stabilizálását. A washingtoni MPI (*Migration Policy Institute*) is úgy látja, hogy az európai országoknak - vagy az Európai Uniónak - mielőbbi lépéseket kell tenniük az imént említett nehézségek leküzdésére. Jelenleg a brit és a svéd modell munkapiaci hatásaira figyel a többi tagállam is, várva a gazdaságra és a bevándorlók társadalmi beilleszkedésére gyakorolt eredményeket. Természetesen a politikai konszenzus elengedhetetlen feltétele volt az új rendeletek megalkotásának, azonban – bár szakszervezeti és liberális oldalról is hangzottak el kritikák a klasszikus svéd modellt féltve – felismerve a rövidtávú cselekvés szükségességét, egyik politikai formáció sem ellenezte a munkaerő szükséglet bevándorlók útján történő megoldását. A változtatások hatása valószínűleg csak évek múltán lesz értékelhető, hiszen a második világháború óta a stabil munkajogi védelmen és széleskörű jóléti juttatásokon alapuló skandináv modell első olyan modern intézkedése ez, ami a vállalatoknak adott szélesebb jogköröket éppen a svéd munkások rovására hozta. Tobias Billstroem bevándorlás- és menekültügyi miniszter szerint is a munkavállalás céljával érkezőket fogja legjobban érinteni az új törvény, azonban hozzátette, hogy nagyon erős csapás érheti a svéd gazdaságot, ha a munkapiac és a vállalatok nem lesznek képesek meghatározni a kívánt kompetenciájú és mértékű munkaerő-szükségletet. (Sherwood, 2008)

A gazdasági igényeket orvosló szabályozás mellett a család-újraegyesítés és állampolgárság kérdése továbbra is sürgető téma a Svéd Királyságban. 2001-ben a svéd népesség 11,5%-a született más államban. Ezen csoport többsége – mintegy 245700 fő – a volt jugoszláv tagköztársaságok valamelyikéből érkezett, jelentős azonban a finn – 193500 – és az iraki – 40500 – közösség is. Ha számításunkhoz hozzávesszük az idegen szülőtől származó polgárokat, a népesség 21%-a nem tekinthető svéd nemzetiségűnek. Az új évezredben született első komolyabb szabályozás alapján munkavállalási engedély csak abban az esetben volt kiadható külföldiek részére, amennyiben az adott posztot nem tölti be svéd, európai uniós állampolgár vagy Svédországban letelepedési engedéllyel rendelkező személy. További szigorításként előírták a lakhatási feltételek rendezettségét és a kérelem külföldi svéd nagykövetségen – tehát még a beutazás előtt – történő benyújtását. Ez azért volt fontos, mert Svédországba a bevándorlók 65%-a menekültként érkezik és a beutazást követő adminisztratív és jogi folyamatok[59] jóval költségesebbek, mint a külhoni képviseletek hatálya alatt. A sikeres kérelem után a jelentkező átlagosan 12-18 hónapra kapja meg a munkavállalási engedélyt pontosan meghatározott munkakörre és munkahelyre.[60]

A családegyesítés vonatkozásában elfogadták, hogy a családtagok ugyanazokat a jogokat élvezik, mint a hosszú távú letelepedésre jogosult családfő, továbbá a 15 év alatti gyermekek – a szülőkkel egy időben – kaphatnak svéd állampolgárságot. A svéd állampolgárság kérdésében nagyon fontos korlátozás született. 2001. július 1-jét követően megszűnt a kettős állampolgárság intézménye, amelynek egyik célja a párhuzamos lojalitás problémájának elkerülése. Aggasztó számadat, hogy 1992 és 2002 között mintegy 380000 kérelmező kapott svéd útlevelet, a kizárólagos állampolgárság bevezetése előtt. Véleményem szerint a nemzetbiztonsági kockázatok vizsgálatánál fontos tényezőt jelent e személyek honos országának helyzete. (Varvitsiotis, 2005)

[59] A Svéd Királyság területére érkező menekültek ingyenes svéd vagy angol oktatásban részesülnek és négy hónap után munkavállalásra jogosultak.

[60] A nemzetközi csereprogram keretében érkezők engedélyét legfeljebb négy évre adják ki.

2.3. Vendégmunkások vagy állampolgárok? – A német reformok

2003-ban a statisztikák szerint 7,3 millió más nemzetiségű személy élt a Német Szövetségi Köztársaságban, ami a teljes népesség 8,9%-át jelentette. Európában ez az arány a harmadik legmagasabb, Svájc és Luxemburg mögött. A csoport többségét a közel kétmilliós (mára már megközelítőleg 2,5 milliós) török populáció adja, ugyanakkor szignifikáns mértékben van jelen a volt Jugoszlávia területéről érkezett (568240 fő) és a lengyel (326882 fő) közösség. A törökök teszik ki az országban tartózkodó külföldiek 30%-át. A jugoszlávok száma a kilencvenes években csökkenni kezdett, ugyanis a délszláv állam szakadása után több útlevél is megjelent a térségben, azt megelőzően pedig csak a jugoszláv útlevéllel rendelkezőket sorolták ebbe a kategóriába. (Somogyi, 2000)

Rendkívül jelentős a húsz évnél hosszabb ideje Németországban élő külföldiek 34%-os és az ennél korábban, de legalább egy évtizede ott letelepedettek 23%-os aránya. Az 50-es és 60-as években meginduló bevándorlás alapja a munkapiaci túlkereslet volt, a vendégmunkások áradata ebben a két évtizedben indult meg, azonban a bevándorlás politika részletes szabályozása egészen a 2005. évig váratott magára. (A 2000-es bevándorlási rendelkezéseket a klasszikus német modellt leíró fejezetben részleteztem.)

2005. január 1-jén lépett hatályba az új szabályozás, amely még szigorúbbá tette a külföldi munkaerő-beáramlás törvényi feltételeit. Az új rendelkezések az Európai Unión kívülről érkező bevándorlók esetében nem biztosítják a németországi munkavállalás lehetőségét. Kivételt csupán azok az országok képeznek a tilalom alól, melyekkel a Német Szövetségi Köztársaságnak bilaterális megállapodása van eltérő feltételrendszerről.

A 2005-os törvény a bevándorlás mértékének korlátozásáról és a közösségi, valamint az unión kívüli migráció szabályozásáról eltérő feltételeket fogalmaz meg a határozott és határozatlan idejű tartózkodási engedélyek tekintetében.

Határozott idejű és hosszú távú tartózkodási engedélyeket főként professzionális céllal – tanulmányok folytatása, megbízásos munkaszerződés – adnak ki, azonban ide sorolja a jogalkotó a humanitárius, illetve nemzetközi joggal összefüggő eseteket.

A korlátlan idejű tartózkodási engedélyt – az új rendelkezést követően – akkor adja ki az illetékes hivatal, ha a kérelmező 5 éve rendelkezik tartózkodási engedéllyel és mindemellett olyan egyéb feltételeknek is eleget tesz, mint a megélhetéshez szükséges jövedelem igazolása és a német nyelv elégséges ismerete. A 2005-ös bevándorlási törvény egyszerűsíti az adminisztrációs folyamatot azzal a lépéssel, miszerint a munkavállalási és tartózkodási engedély párhuzamos igénylése helyett egy formanyomtatványon nyújtható be a kérelem. Ezzel a lépéssel azt mondhatjuk, hogy a tartózkodási engedély kiadása egyfajta eszközzé válik az állam kezében a munkaerőpiac szabályozására is, hiszen a pozitív elbírálás főként az igénylő képesítéseitől függ, összhangban a német gazdaság aktuális munkaerőigényével. Ezenfelül a jogszabály megkönnyíti a német felsőoktatási intézményt választó külföldi hallgatók regisztrálását, azonban jelentős akadályokat gördít a kevésbé szakképzettek elé, mivel az eredeti szabályozás ezzel a csoporttal szemben a 70-es évek óta fennmaradt. A családegyesítési szándék tekintetében nem történt szignifikáns változás a korábbi passzusokhoz képest. A gyermekek kérdésében a felső határ maradt a 16 év, a 16-18 éves korosztálynál pedig a megfelelő német nyelvtudás a sikeres integrációs lehetőségekkel összhangban álló tanulmányok folytatása, mint elsődleges szűrő. Az állampolgárság iránti igény

benyújtása, vagyis a német honosítás feltétele a 8 éve büntetlen előélet, rendszeres jövedelem, a német nyelv ismerete és az alkotmányra tett hűségeskü. (Varvitsiotis,2005))

Az új rendelkezések erősen korlátozzák a családegyesítést a bevándorlók körében, azonban támogatják a magasan képzett polgárok letelepedési törekvéseit. A 2002-es sevillai konferencia után Alan Freeman cikkében (2002, The Globe and mail, Toronto) fogalmazódik meg egy gondolat a kanadai szelektív bevándorlási politika régóta tervezett alkalmazásának lehetőségéről a többi európai ország mellett Németországban is.

A munkapiaci nyitás terén Schröder kancellár már 2000-ben felvetette a németországi „zöld kártya" rendszerének ötletét a nemzetközi összehasonlításban is magas német minimálbér letörésére, a nyugdíjrendszer eredményesebb finanszírozására és a szektorális munkanélküliségből adódó gazdasági nehézségek orvoslására.

A kapcsolódó intézkedések nyolc évvel később valósultak meg és Wolfgang Schäuble belügyminiszter, valamint Olaf Scholz munkaügyi miniszter nevéhez fűződnek. Ennek értelmében az eddig meghatározott éves minimálbért az érintett munkakörökben 86 400 euróról 63 000 euróra csökkentették, ezenfelül munkavállalási és letelepedési engedélyt adtak a magasan képzett munkavállalóknak, elsősorban a mérnököknek és informatikusoknak. Az enyhítő jellegű jogszabály módosítások azonban nem jelentették a hazai munkapiac védelmére fenntartott korlátozások feloldását az újonnan csatlakozott tagállamok felé, azok 2011-ig hatályban maradnak.

3. Tervezetek az Európai Unió részéről egy közösségi modell létrehozására

> *„A Közösség hozzájárul a tagállamok kultúrájának virágzásához, tiszteletben tartva nemzeti és regionális sokszínűségüket, ugyanakkor előtérbe helyezve a közös kulturális örökséget.”* [61]

Az európai integráció kezdeti szakaszában megfogalmazott elképzelések[62] alapján a tagok szupranacionális szinten köttetett szövetsége jelenti a tartós béke zálogát. Ez alapján tehát az európai egység éppen a tagállamok kulturális diverzitására épül, megteremtve ezzel más kultúrák implicit védelmét is. Explicit biztosítékot ugyanakkor nem találunk a kisebbségeket és más nemzetiségűeket tekintve, másrészről a nemzetállami kontroll természetesen megmaradt e téren is, amelynek fenntartásához a tagállamok a mai napig ragaszkodnak.

A bevándorlás politikák változásáról, a multikulturalizmusról és a nemzeti identitásról szóló viták nemzetállami és uniós szinten is folynak. A klasszikus politikák reformja mellett egyre intenzívebbé és sürgetőbbé válik a tagállamok közösségi szintjén való szabályozás kialakítása és elfogadása.

Az 1999-ben hatályba lépett amszterdami szerződés hozta létre a valódi migrációs politika első mérföldkövét, kinyilvánítva az európai tagállamok szándékát egy szabadság, biztonság és igazságosság elvére épülő közösség létrehozására. A dokumentum rendelkezései alapján a hármas jelszó megvalósítása a migráció tekintetében a külső határok lezárásával és a tagállamok közötti szabad mozgás lehetővé tételével valósul meg. A belső vándorlás szabadságát a *schengen-acquis* közösségi jogrendbe való beépülése biztosította. Az igazságosság bástyáját az 1951-es genfi egyezmény és a kapcsolódó 1967-es módosító jegyzőkönyv jelenti. Döntéshozatal szempontjából a minimumfeltételek kialakítására törekedett a jogalkotó, jelentős szerepet adva az Európai Tanácsnak és bevonva a munkafolyamatba az Európai Parlamentet is. A szerződés a harmadik pillérbe sorolja a migrációs politikát, ennek tekintetében a szupranacionális szint biztosítéka a döntés előkészítő szerepet betöltő

---

[61] *„The Community shall contribute to the flowering of the cultures of the Member States, while respecting their national and regional diversity and at the same time bringing the common cultural heritage to the fore.”* Európai Közösségeket létrehozó szerződés, 151 XII. (hivatalos fordítás)

[62] Jean Monnet: Mémoirs (Fayard, 1976)

Európai Bizottság. Ez a szerepkör-allokáció tükrözi a közös fellépés szükségességét az egész kontinens társadalmi-gazdasági helyzetét meghatározó jelenség ügyében.

További kihívásként jelenik meg az Európai Unió fő sarokköveinek, a szekularizációnak és vallásszabadságnak a fenntartása. A jelenlegi lakosság vallási megoszlását és aktivitását vizsgálva már nem tekinthetünk többé úgy a kontinensre, mint a kereszténység bástyájára.

3.1. A tolerancia fogalmának változása az európai integrációs elméletekben

Az európai szintű migrációs politika elemzésekor annak elméleti hátteréből kell kiindulni. A tolerancia fogalma folyamatosan jelen volt az integráció-elméletekben, azonban amíg a kezdeti gondolkodók ezt az elvet, mint a béke eszközét, megteremtőjét látták, addig a késői bővítéseket és Európa-politikát érintő párbeszédekben a tolerancia, mint a béke feltétele szerepel. Ez alapján elgondolkozhatunk azon, hogy a kezdetben még megvalósítandó előfeltétel az integrációs politikák sikerére vajon mára egyre sürgetőbb feladattá vált-e.

A második világháborút követő korai elképzelések főként idealista alapokon nyugodtak, melyek azt hangsúlyozták, hogy az európai egységesülés, a nemzetállamok integrációja egy új civilizációs lépést jelent az emberiség számára. Jean Monnet szerint az institucionalista irányzatok az emberi fejlődésben történt előrelépésre is hatással lehetnek. Korabeli neofunkcionalista források a nacionalizmus fogalmát egy kötelező lépcsőfokként statuálják, amelyet a társadalomnak meg kell tenni fejlődése érdekében. (Haas, 1993)[63]

3.2. Tampere, Sevilla, Hága: *Parturiunt montes, nascitur ridiculus mus*[64]

A fentebb említett, 1999. május. 1-jén hatályba lépett amszterdami szerződés már a közösségi pillér részeként említi a bevándorlás- és menekültügyet, amellyel ezen a téren az európai uniós jog fejlődésének kezdetét mutatta. Az Európai Tanács 1999-ben, a finnországi Tamperében tartotta csúcsértekezletét, amely során a felek - az elkövetkező öt évre - négy alapelvet határoztak meg. Az egyik a partnerség kialakítása a migráció forrását jelentő kibocsátó országokkal annak érdekében, hogy az illegális és irreguláris bevándorlás kezelését már helyi szinten meg lehessen kezdeni. Második elvként szerepelt a menekültügy egészének közösségi szintre emelése egy teljes egészében a genfi konvenció rendelkezésein alapuló rendszer létrehozása által. Ez a státusszal rendelkező befogadottaknak azonos helyzetet biztosítana a teljes közösségen belül. Harmadik pontként fogalmazódott meg a fejlődő országokból érkező migránsokkal szembeni igazságos elbánás és a nemzeti szabályozások összhangba hozása a közösségi joggal. Zárógondolatként fogadták el a bevándorlási hullámok ellenőrzését, a felvilágosítási és kitoloncolási rendszerek fejlesztéséhez szükséges technikai eszközök

[63] Aggestam-Hill (2005)
[64] Latin mondás, jelentése: „Vajúdnak a hegyek és nevetséges kisegér születik.”

biztosítását. Hosszabb távú munkaterv részeként került meghatározásra a vízumpolitikák összehangolása. (Geddes, 2005)

A 2002-es sevillai konferencia mielőbbi intézkedéseket követelt az egyre növekvő számú halálos áldozatokkal járó illegális migráció kezelésére.

Az európai kontinensre mintegy félmillió bevándorló érkezik évente, közülük több tízezren sérülnek vagy halnak meg a „jobb világba" vezető út során. A kiszélesedő integráció és a belső határok eltűnése tovább növelte a biztonsági rést a közösség falán, az ebből táplálkozó szervezett bűnözés visszaszorítása pedig minden tagállam közös érdekévé vált. A brit álláspont szerint az emberkereskedelem elleni küzdelem részeként rövidtávon kell lépéseket tenni a küldő országok felé, ösztönözve azokat a szigorúbb határellenőrzésre. Ennek megvalósítása azonban lehetetlen megfelelő anyagi támogatás nélkül. A brit-spanyol közös javaslat a fejlesztési segélyek megnyirbálását irányozta elő a szükséges szigorításokat mellőző országok felé. Ezt a koncepciót a francia és a svéd képviselő is elvetette. Ruud Lubbers, az ENSZ menekültügyi biztosa a fejlesztési segélyek pozitív hatásában éppen az elmaradottabb országok felemelkedését látta, amely hozzájárulhat a jobb megélhetés miatt kivándorló közösséges csökkenéséhez. Ez persze egy erősen idealista felfogás. (Freeman, 2002)

Az Európai Tanács 2004-ben rendezett hágai csúcsán felismerték, hogy a közös erőfeszítések ellenére a nemzetállami hatáskör szerepe még mindig jelentős. A tamperei csúcson már megfogalmazott, harmadik országokkal történő kapcsolatrendszer kiépítése nem került le a napirendről. A bevándorlási hullámok kibocsátó országaiban akár uniós források bevonásával segítenék a megfelelő határőrizeti rendszerek kialakítását. A 2007-re datált schengeni bővítés következtében pedig az ülés résztvevői előirányozták egy európai uniós, közös határőrizeti szerv[65] megszervezését. (Geddes, 2005)

Az ezredfordulóra kialakult új migrációs jogi fogalom alapja tehát a legális-illegális bevándorlás elkülönítése lett. Az egymást követő csúcstalálkozók – Tampere, Sevilla, Thesszaloniki, Hága - következtetéseiből látható, hogy a migrációs fogalom egy folyamatos vándorlásként (*flow*) jelenik meg és a menekültügyi kérdésekkel általában nem elválasztható. A hágai csúcsot követően azonban a biztonsági dimenzió szerepe jelentősen megnőtt és a kérdés fontosságát már nemcsak a délnyugat-európai országok vezetői emelték ki, hanem általánosan elfogadottá vált. A terrorizmus, mint veszélyforrás is ekkor kerül bele a dokumentumokba.

A konvenciók dokumentumainak olvasásakor szembetűnő, hogy sokszor a migráció jelenségének említését a bűnözés visszaszorítására tett elképzelések követik. Ezenfelül az Európai Tanács ezt a mára kriminalizálódott fogalmat mindig negatív jelenségként értékelte, amelynek megfékezésére kell törekedni.

3.3. Az európai „kékkártya"

Miközben az ezredforduló az uniós tagállamok bevándorlási politikája a felülről irányított szigorításra épül, Franco Frattini igazságügyi biztos az enyhítés és racionalizálás elvén dolgozta ki az európai ún. „kékkártyára" vonatkozó javaslatát 2005-

[65] European Neighbourhood and Partnership Instrument

ben. Ez a kártya az amerikai „zöld kártya” program[66] ötletén alapulna és egy „*bottom-up*” rendszer felállítását jelentené a tagállamok szintjéről indulva és az európai sajátosságokhoz igazodva. Frattini a törvényes és korlátozott migrációt támogatja, és programja szerint a legális bevándorlás széleskörű szabályozása visszaszoríthatja az illegálisan érkezők arányát. A cél tehát a legális, de korlátozott népességmozgás elősegítése. Mivel az előrejelzések szerint – ha a jelenlegi trendek nem változnak – 2050-re 22%-ot érhet el az európai munkanélküliségi ráta, nélkülözhetetlen a párbeszéd mielőbbi elindulása a migráció témakörében, amely nemcsak a belügyi, hanem az igazságügyi, jogi és külpolitikai területen is rengeteg megoldandó problémával fogja szembesíteni a tagállamok képviselőit.

2005-ben meg is kezdődött egy hat hónapos konzultációs időszak a gazdasági célú migrációt szabályainak közös megvitatására és az illegális bevándorlás mértékének leszorítására.

A Frattini-javaslattal kapcsolatban több kritika is megfogalmazódott. Az első a közösségi jogi szabályozás nehézsége, ugyanis akármilyen iránymutatás is születne az Európai Unió keretén belül, azt már az elején világossá tette a biztos, hogy az nem korlátozhatná a tagállamok jogát eltérő feltételek megállapítására. A másik bírálat a zöld kártya rendszerének európai alkalmazhatóságát célozta meg. Az ellenzők szerint, míg az Egyesült Államokban az állandó letelepedési engedélyt szerző polgárok átveszik az amerikai kultúrát és jelentkezésüknél is ez az egyik motiváló tényező, addig az európai multikulturális közösség a maga huszonhét tagállamával – melyek mindegyike más történelmi múlttal és társadalmi szerkezettel rendelkezik – nem hasonlítható a tengerentúli olvasztótégelyhez.

A javaslat mellett állást foglalók érvei az új munkaerő jótékony hatása az Európai Unió országait sújtó munkanélküliség és a társadalom elöregedésének problémájára, valamint az újítás energiája, amelyet az érkező, vállalkozó kedvű csoportok adnak a fogadó közösségnek. A támogatók álláspontja az, hogy a sikerhez a tagállamoknak egységes elveket kell kidolgozni a közös európai állampolgárság megadásának feltételeihez és feladni a bevándorlás szabályozásához fűződő privilégiumaikat. A megkezdődő párbeszéd mindenképpen előnyként értelmezendő. (Caldwell, 2005)

Caldwell cikkében felteszi a kérdést, hogy mi alapján tesznek a döntéshozók különbséget az 1,3 millió észt anyanyelvű és ugyanennyi arab ajkú közösség vonatkozásában, mikor az ország hivatalos nyelvének kötelező ismeretét hozzák fel az engedélyek kiadásánál. A szerző szerint a jelenlegi problémák az évtizedeken át tartó, elhibázott menekültpolitikából adódnak, amelyre talán megoldást jelenthet egy szabályozott és engedékenyebb, gazdasági célú migrációt célzó változás. Akármilyen módosítások is lesznek az elkövetkezendő években a bevándorlási politikai rendszer területén, azokat vagy tagállami konszenzussal, közösségi szintű döntések, vagy összehangolt nemzeti belső jogi változások formájában kell tető alá hozni. Semmilyen módon nem engedhetőek meg a párhuzamos, esetleg egymásnak ellentmondó reformok, amelyek a közösségi kezdeményezéseket alapjaiban ássák alá, és a különböző rendeletek és kvótarendszerek egymást lehetetlenítenék el, nehezítve végrehajtásukat.

[66] A program keretében évente nyerhető el az állandó letelepedési lehetőséget és szabad munkavállalást biztosító zöld kártya. A nyerteseket véletlenszerűen sorsolják ki, azonban a jelentkezés csak meghatározott országok állampolgárai számára elérhető és középfokú végzettség, illetve legalább két éves munkatapasztalat szükséges hozzá. Forrás: http://hungary.usembassy.gov/diversity_visa.html (Letöltve: 2010. március 14.)

A 2005-ben kidolgozott javaslatot ismét górcső alá vették a belügy- és bevándorlásügyi miniszterek 2008-ban tartott találkozóján. A tervezet tehát részletesen szabályozza a közösségen kívüli államokból érkező munkaerő áramlását, egyúttal megszünteti a korábban a schengeni zónába érkezett emigránsok szabad vándorlását. Az osztrák nagykoalíció már a 2009-es évtől be szerette volna vezetni Ausztria területén, azonban a kártya gyakorlati implementálása nem megoldható 2011 előtt, addig, amíg a közép-kelet-európai munkaerő szabad vándorlását korlátozások sújthatják az EU egyes tagállamaiban. A politikai konszenzus tehát megoldódni látszik, a szakmai kidolgozás viszont egyelőre várat magára.

3.4. Az „európai erődrendszer”

Az Európai Unió tagországai eltérő módon és különböző jellegű migrációs trendek által érintettek. Az illegális bevándorlás tekintetében a mediterrán térség - Spanyolország, Olaszország, Málta, Görögország - országai sújtottak leginkább. A spanyol Zapatero-kormány az utóbbi években sürgeti a közösségileg finanszírozott bevándorlás politika megvalósítását és az illegális migráció mielőbbi, radikális visszaszorítását. Érthető a déli ország vezetésének aggálya a késlekedés miatt, hiszen az országhoz tartozó, „Európa egyik kapujaként” is ismert Kanári-szigetek az illegális bevándorlók egyik fő célpontja. Évente számos hajó próbál eljutni a szigetek partjaihoz, fedélzetükön a jobb élet reményében útnak induló - főként fekete-afrikai - menekültekkel. Zapatero legfőbb érve, hogy a sikerrel a schengeni övezet területére bejutott csoportok szabadon mozoghatnak a térség országaiban, így visszaszorításuk közös érdek. A másik legjobban elérhető kapcsolódási pont az európai országok felé a Földközi-tenger, itt is legfőképpen a – több szerző által a fejlett és harmadik világ kapuját szimbolizáló, „európai Rio Grandénak” is hívott – Gibraltári-szoros környéke. (Crawford, 2001)

Az illegális migráció forrása főként Algéria és Marokkó, azonban az érkező személyek honos állama többnyire ennél délebbre fekszik, a szub-szaharai térségben.

A spanyolok másik javaslata a már országukban élő, illegálisan érkezett, de rendezett életvitelt folytató közösségeknek nyújtandó amnesztia, amelynek kidolgozását közösségi szintre vinnék. Feltételként a büntetlen előéletet, 5 hónapos tartózkodást és spanyol munkaadóval kötött munkaszerződést írnak ki. Aki nem teljesíti a feltételeket, vagy nem adja le kérelmét, arra kitoloncolás vár. 2004-ben 120000 embert deportáltak Spanyolország területéről és ez a szám évente átlagosan 30-40000 fővel növekszik. A művelet költsége személyenként 2500-5000 dollár. A hispán országban a bevándorlók elsősorban az építőipar és a mezőgazdaság munkaerőhiányát enyhíthetik, egyre nagyobb fejtörést okoz azonban a nagyszámú illegális munkavállaló, ezért is hajlanak a - már ott élő - legális migránsokra vonatkozó szabályozások enyhítése felé.

A másik spanyol kezdeményezés a közös bevándorlás politika tekintetében ennél radikálisabb változtatásokat kíván végrehajtani. Jose Maria Aznar[67] az észak-afrikai munkavállalók helyett szívesebben látna Spanyolországban latin-amerikai országból érkező polgárokat, akiknél előny, hogy nincsenek nyelvi akadályaik, ami nagyban megkönnyítené letelepedésüket is.

Javaslatának másik fő eleme a Földközi-tenger menti védelmi rendszer kialakítása, melynek részeként szigorított határellenőrzés lenne a partoknál, és infravörös

[67] Spanyol néppárti politikus, 1996 és 2004 között az ország miniszterelnöke

érzékelőkkel ellátott őrtornyokat állítanának fel a déli országokban az illegális bevándorlók hajóinak felderítésére. (Drago, 2005)

Véleményem szerint ez az ötlet az egyesült államokbeli, az USA-Mexikó határon húzott fal gondolatán alapszik és a környező országok kritikus polgárai és politikusai egyszerűen az „európai erődrendszer" ötletének nevezik.

Ez az Európa-gondolat egy másik kontextusban is felmerült. Az „európai erőd" (*fortress Europe*) (Geddes, 2000) már a kilencvenes évek végi európai politikák egyik meghatározó fogalmává vált. A külső határok közös védelmével és a nemzetállami szinten szabályozott népességpolitikákkal a kibővített Európai Unió kevesebb lehetőséget kínálna a „Nyugatra való menekülésre" a harmadik ország polgárai számára. Más szóval a szuverenitás megosztása nemhogy gyengítené, hanem ez esetben erősítheti is a védelmi politikák hatékonyságát. A 19 millió bevándorlóból 13 millióról kizárólag tagállami szinten döntenek.

Drezner (2005) a jelenséget egy „koordinációs játékként" írja le. Meglátása szerint az egyes politikák konvergenciáját tekintve hosszú távon az államok mindig ösztönözve vannak az egymás közötti vitára és elképzeléseik összehangolására, mint a regionális integráció elleni állásfoglalásra.

3.5. Jacques Barrot

Nicolas Sarkozy elnök már a választási kampány időszakában zászlójára tűzte a bevándorló közösségek problémájának közösségi szintre hozatalát. Az uniós belügyminiszterek 2008. októberében megállapodtak az unió külső határvédelmének erősítéséről. A programtervezet alapján megszűnne a méltányossági alapon adott menekültstátusz, aki nem rendelkezik érvényes papírokkal, azonnal visszatoloncolható lenne hazájába. Nicolas Sarkozy a fentebb említett 2005-ös és az azt követő zavargások során már kijelentette, hogy „akinek ez nem tetszik, hazamehet a gyarmatokra". Brice Hortefeux, francia bevándorlásügyi miniszter szintén keményen fogalmazott. A miniszteri értekezlet után leszögezte, hogy mindenkinek tudomásul kell venni, hogy „Európa nem bunker, még csak nem is menedékhely". Valóban nem bunker, hanem egy munkaerő-szükséglettel küzdő tömörülés. A belügyminiszterek által elfogadott csomag alapján a fentiekben kiemelt ún. „kékkártyán" túl egy másik sarkalatos kérdés az újonnan bevezetendő „integrációs szerződés" lenne, amit a tagállamba érkező bevándorlóknak kellene aláírni. Így köteleznék magukat, hogy megtanulják az adott fogadó ország nyelvét, és elfogadják az olyan európai értékeket, mint a nemi egyenjogúság és a tolerancia.

2009-ben ismét felgyorsult az európai uniós közös szabályozás. Javier Solana, az Európai Bizottság elnöke két fő szempontot emelt ki, amely mentén a változásokat véghez kell vinni. Az egyik a 27 tagállam biztonságának megőrzése, a másik az európai uniós állampolgároknak a védelme. Korábban úgy fogalmazott, hogy „ez egy globális konfliktus, amelyben értékeinket teszteljük."[68]

A konkrét elképzelések kidolgozása Jacques Barrot, igazságügyi és belügyi biztos nevéhez fűződik, aki szeretné, hogy 2012-ig egy egységes keretrendszer alakuljon ki a legálisan munkát vállalni érkezők számára, amely az egész közösségen belül azonos

[68] Aggestam-Hill (2005)

feltételeket biztosítana a mozgási szabadság mellett. A biztos kérte a tagállamokat, hogy a 2009-es stockholmi belügyminiszteri találkozón elfogadott elveken alapulva, közös koncepció és teherviselés alapján kezeljék a növekvő számú menekültet. A fentebb leírtakra utalva a kérdés Olaszország, Spanyolország, Málta és Görögország számára a legsürgetőbb, míg a többi tagállamnak nem feltétlen elsődleges szempont a rövidtávon történő rendezés. Az intézkedéscsomag első lépése a külső határellenőrzésért felelős Frontex finanszírozási keretének bővítése, az illegális bevándorlás visszaszorítása és a menekültkérők számának racionalizálásának érdekében, felváltva így a 2004-es hágai rendelkezéseket. Második tételként felmerült az amerikai mintára bevezetendő nyilvántartás felállítása, amelybe az Európai Unió területére lépő és onnan távozó személyes adatait vennék fel. Az adatbázis létrehozásának eszköze a széleskörű adatgyűjtés és az elektronikus regisztráció bevezetése lenne.

Az Európai Unió kollektíven ellenőrzött külső határainak kérdését vizsgálva felvetődik az aggály a schengeni rendszerrel való összeférhetetlenséggel kapcsolatban. Vannak az Európai Gazdasági Térséghez és a schengeni övezethez tartozó, de nem uniós országok, mint Svájc és Norvégia.

Jelentős kritika fogalmazódik meg a szabályozás komplexitásának tükrében. Ez abból indul ki, hogy az eltérő nemzeti határőrizeti rendelkezések mellett nehéz egy közösségi keretrendszert kialakítani a tekintetben, hogy mely területeken lehetne uniós szintű, és melyeken maradna meg a nemzeti kontroll. Napjainkban a tagállamok tartózkodnak attól, hogy olyan érzékeny területek felett adják fel a nemzetállami szerepkört, mint a bevándorlás és belbiztonság kérdése. (Brand, 2009)

Azzal kapcsolatban, hogy mennyire sürgető probléma ennek a rendszernek a felállítása, Barroso bizottsági elnök 2006. november 26-i, Carnegie-Wateler Díj átvételekor mondott beszédét hozom fel példának, amelyben nyíltan említi a Mohamed-karikatúrákat[69], mint a szabad véleménynyilvánítás védelmének eszközét és a konfliktusok gócpontjainak felsorolásakor egy szinten említi Amszterdamot, Londont, Koppenhágát és Madridot Kasmírral, Izraellel és Irakkal. (Aggestam-Hill, 2005)

3.6. Az európai állampolgárság

A ionnai konferencián (2000) kifejtett álláspontok alapján az európai állampolgárság fogalma egyfajta „rugalmas állampolgárságot" jelent, nem szabhat gátat a nemzeti identitásnak, a helyett egy második közösséghez való, párhuzamos kötődést definiál.

A szerződések szövege alapján minden tagállam honos polgára uniós állampolgárrá is válik, ugyanakkor az új kötődés semmiképpen sem helyettesítheti a nemzetállami hovatartozást.[70] A tagállamok eltérő történelmi múltja és társadalmi berendezkedése

[69] A dániai sajtóban, majd később több ország médiumaiban jelentek meg a Prófétát negatívan ábrázoló rajzok, melyre válaszul az Iszlám Konferencia Szervezetének külügyminiszterei Javier Solanahoz és az ENSZ-hez fordultak azzal a céllal, hogy a kialakítandó szabályozásokba vonják be a vallások és jelképek sérthetetlenségét. Az eset számos vitát váltott ki a szólásszabadság korlátozhatóságának kérdésében. (Lásd: 7. számú melléklet)

[70] *„Citizenship of the Union is hereby established. Every citizen holding the nationality of the Member State shall be a citizen of the Union."* (Maastrichti Szerződés, 20. cikkely (1)) „*Citizenship of the Union shall complement and not replace national citizenship*." (amszterdami szerződés; 9. cikkely (1))

különböző dilemmákat vet fel az új fogalommal kapcsolatban. Az Egyesült Királyságnak választ kell találnia arra a kérdésre, hogyan egyeztethető össze az uniós állampolgárság és az alattvaló fogalma, Franciaország a nemzeti szuverenitás eszméje mellett keresi az új idea helyét, míg Németország a gyakorlati támogatás mellett valójában a nemzeti állampolgársággal nem tartja kompatibilisnek. (Braidotti, 2001)

Ezek alapján tehát az európai állampolgárság egyelőre nem képez szignifikáns tényezőt a politikai reformok véghezvitele során. Úgy gondolom, hogy az integráció jelenlegi szintje és az európai lakosságban mérhető támogatottsága ma nem teszi lehetővé a politikai síkon való ez irányú előrelépést.

4. Az európai identitás és a kulturális forradalom

4.1. A modernizáció és a kulturális heterogenizáció kihívásai

Egy társadalmon belül jelen lévő különböző kultúrák felé háromféleképpen lehet viszonyulni. Az monokulturalista felfogás a kisebbségben lévő kultúrák teljes körű asszimilációját tekinti prioritásnak. Ez az elv véleményem szerint nagy részben alkalmazható a francia köztársasági modell elemzése kapcsán. Az olvasztótégely (*melting pot*) szemlélet az egyesült államokbeli szemléletre épít és - bár ez is a befogadott új kultúra beolvasztásával jár - egy új kulturális berendezkedést hoz létre. A harmadik, multikulturalista berendezkedés nem tartja kívánatosnak a különféle kultúrák asszimilációját vagy vezető szerepének meghatározását. Abból indul ki, hogy a társadalmon belül jelen lévő eltérő kultúrájú közösségek mindegyike őrizze meg sajátosságait. A multikulturalizmus elméletének támogatói szerint a posztmodern társadalmaknak politikai pluralizmusát ki kell egészíteni a lehető legmagasabb szintű kulturális pluralizmussal is. A fogalom tehát nemcsak leíró kategória, hanem az egyre növekvő mértékű kulturális heterogenitást egyfajta új realitásként definiálja. (Egedy, 2006)

Joseph Raz szerint[71] a modern liberális demokráciák háromféle módon reagálhatnak a kulturális heterogenitás támasztotta kihívásokra. Az első a tolerancia, amely mindaddig elnéző a kisebbségek saját kultúrájával, amíg az nem jelent veszélyt a többségi társadalomra nézve. A második válasz ezenfelül már deklarálja a megkülönböztethetőség tilalmát, tehát a kultúrák egyenlőségét. A teljes multikulturalizmus jelenti a harmadik választ, amely eljut addig, hogy többé ne legyen szó kisebbség és többség közötti megkülönböztetésről, az individualista jogok felé helyezi a kollektív jogokat.

A multikulturalizmus különböző mértékű elfogadását tekintette politikai döntéshozásai alapjának a brit, a svéd és a holland kormányzat is, azonban a merényletekkel sújtott modern Európában, legjobban az egyesült királyságbeli politikai modell körül robbant ki a vita.

A véres londoni merényleteket követően a brit sajtó „feje tetejére állt világról" és „Tony Blair bombáiról" írt. David Davies konzervatív politikus felszólította a kormányt a multikulturalista politikák felhagyására. (Cohen, 2007)

A felháborodás alapját az a hír táplálta, hogy a merénylőkről bebizonyosodott, hogy az Egyesült Királyságban nevelkedett muszlimokról volt szó. A figyelem és a kritika egyszerre a nem megfelelő intézményi feltételekkel bíró iszlám közösség ellen irányult

[71] Idézi: Egedy (2006)

a szigetországban. A francia modell bemutatásakor leírtam, hogy a jogalkotó az egyént részesíti előnyben a közösséggel szemben. A brit példa azonban a multikulturalizmus mellett kardoskodott, ennek ellenére élesen támadták az iszlám kisebbség ellenőrzéséért felelős - nem választás útján kinevezett - Muszlim Tanácsot. Bár Key Livingstone londoni polgármester szinte azonnal konferenciát szervezett a nyugati iszlám témájában (ezt a lépést a német kormány is megtette az elmúlt években), egyértelművé vált hogy a multikulturális társadalom egy nagyon veszélyes örökséget tartogatott Nagy-Britanniára. Trevor Philips, a Faji Egyenlőség Bizottságának (CRE) elnöke szerint a multikulturalizmus „egy másik korszakhoz tartozott".

Mindenképp le kell szögezni, hogy a nemzetállamon belüli többségi kultúra a posztmodern multikulturalizmus fogalom előtt sem volt egységesnek nevezhető, ott sem alakult ki direkt alá- és fölérendeltségi viszony a kultúrák között.

A multikulturalizmus álláspontja nem az értékek pluralizmusában, hanem az értékek relativitásában keresendő. A partikularitás ily módú univerzalitását azonban - a brit példánál maradva – az Egyesült Királyság társadalmának többsége nem tudja elfogadni. (Egedy, 2006)

A multikulturális társadalom kialakításának fékje lehet a klasszikus konzervatív vagy mérsékelten radikális ideológia térnyerése, ugyanis a teljesen liberális társadalmi berendezkedés könnyen a romantizált másságot állíthatja előtérbe, ami a többségi kultúra degradálódását okozhatja, vagy a kulturális-civilizációs törésvonalak mentén létrejövő összecsapásokban ölthet testet.[72]

Másik megközelítésből a modernizáció és a kulturális heterogenitás kérdésére a nyugati értékek a többivel való szembeállításaként is tekinthetünk. Kishore Mahbubani meglátása szerint a „*West and the Rest*" konfliktus fogja meghatározni a jövőbeni problémák egyik alapját, mivel hamarosan megszűnhet a nyugati értékek dominanciája és a globális társadalom – szöges ellentétben a XIX. és XX. századi berendezkedéssel – visszatér a kultúrák egyensúlyához, ami az 1000-1500-as évek között volt tapasztalható. A világgazdaság és az „elnyugatosodás" kihívásaira válaszul a modernizálást (*„Modernize"*) adja, azonban ez nem keverendő össze a nyugatosítás (*„…not to Westernize"*) fogalmával. (Mahbubani, 1992)

További kihívásként jelentkezik az állampolgárság fogalmának újragondolása. A klasszikus értelmezésben fogalom egy adott területhez való kötődést jelent, azonban – amint azt a mai hollandiai iszlám példákon keresztül is láthatjuk – a deterritorializációs folyamat során a terület fogalma kiszélesedik. Egyes megközelítések szerint a globalizáció akár a nemzetállamok végét is jelenti, míg más teoretikusok a nemzetállam megőrzése mellett foglaltak állást. (Sargent, Larchanché-Kim, 2006)

4.2. Az „elkendőzött" problémák előretörése

A kulturális diverzitás megítélése a többségi társadalomban a nyolcvanas évek első felében kezdett megváltozni Nyugat-Európában. Amíg a hatvanas-hetvenes évek

[72] Samuel P. Huntington: Clash of Civilisations (Foreign Affairs, 1993) című írása alapján a XXI. század konfliktusai többé már nem az ideológiai, hanem a kulturális-civilizációs törésvonalak mentén alakulnak majd ki. Elmélete szerint ez globális léptékben valósul meg, azonban ezek az ellentétek vitathatatlanul kialakultak a nyugat-európai nemzetállamok keretein belül is. (Egedy, 2006)

folyamán az egyes bevándorló közösségek, mint munkások voltak definiálva, a nyolcvanas évek közepére már arabokként különböztettek meg. Innen pedig egyenes út vezetett a muszlim jelző alatt történő általánosításra. A francia közvélemény negatív irányú változását a napjainkban is számos országban vitát generáló, 1989-es nyilatkozat jelentette, amely engedélyezte az iskolákban a muszlim nők számára a fejkendő viselését, továbbá megtette az első lépéseket az iszlám intézményesítése felé. A Conseil d'État elfogadta egy új szervezet létrehozását, amely felügyelné a mecsetek építését, az imámok képzését és a *halal*[73] hentesek működését. A multikulturális közösségek integrációjának kérdése tehát vallási köntöst öltött, ráadásul egy olyan, erősen szekularizált országban, ahol a *Lacit* már 1905 óta hatályban volt.

Az 1995-ben az Algériai Fegyveres Iszlamista Csoport (GIA) által a párizsi metróban elhelyezett pokolgépek a fundamentalista iszlám veszélyére figyelmeztettek. A lakosság reakciója az egész muszlim vallás ellen nyilvánult meg, holott az első és egyik legnagyobb mecset már 1926-ban felépült Párizsban, tehát a Próféta által kijelölt utat járó közösség a huszadik század első fele óta jelen van.

Az ezredfordulót követően Jacques Chirac elnök egy bizottságot nevezett ki 2003-ban a fejkendő viselés körül elmélyült vita megoldására. Egy évvel később megtiltották a diákok számára a feltűnő és provokatív vallási jelképek viselését. Bár a rendelkezés többek között a nagyméretű feszületekre is vonatkozott, a muszlim lakosság célzottan ellenük irányuló, rájuk szabott intézkedésekről beszélt. Nagyon érdekes egy 2004-ben végzett közvélemény kutatás eredménye, amely szerint a muszlimok 68%-a támogatja az állam és a vallás elkülönülését, míg 71%-uk szerint a fejkendő vita túl nagy figyelmet kapott jelentőségéhez képest. Az új rendelet valóban ellenérzéseket generált a radikális UOIF[74] körében, akik szerint ezzel a kormány a *Lacit* integrációt elősegítő alkalmazásáról áttért egy elutasító, kiközösítő rendszerre. A vallásgyakorlást korlátozó intézkedések társadalomban elvetett haragja is szerepet játszott a 2005-ös franciaországi zavargások elmélyülésében. Szembetűnő azonban a muszlim lakosság szociokulturális hátterének vizsgálatán belül a szavazási hajlandóság górcső alá vétele. Xavier Ternisien, a Le Monde vallásügyi újságírója megállapította, hogy az iszlámot követő szavazók nem szavaztak abszolúte ellentétesen a nem muszlim voksolókkal. A 2004-es helyhatósági választások és az európai parlamenti szavazás idején készült vizsgálat szerint tehát nem mutatható ki egyenes kapcsolat a vallás és a politikai beállítottság között. A vizsgált szavazók főként baloldali érzelmeinek és relatív euroszkepticizmusának gyökerei nem a képviselt nézetekben, sokkal inkább a muszlimok körében magas munkanélküliségben és negatív diszkriminációban keresendőek[75]. Ternisien gyakorlati példaként a 2004-es európai parlamenti választáson induló „Euro-Palestine" listát említi, amely a közel 40%-os muszlim lakosságú kerületekben is alig 10%-os eredményt ért el.

A legnagyobb muszlim populációval bíró államnak jól körülhatárolt népességpolitikát kell tehát folytatnia. A szekularizációhoz ragaszkodó kormányzat és társadalmi berendezkedés biztosításának mindenképpen úgy kell megvalósulnia, hogy ne tartalmazzon specifikusan a muszlim közösséggel szembeni megkülönböztetést. Legvégső esetben ugyanis egy elhibázott szabályozás arra készteti a marginalizált helyzetbe kerülő közösséget, hogy a nemzeti szinten elmaradó vagy ellehetetlenült

[73] Arab szó, jelentése: jogszerű, engedélyezett
[74] Union des Organisations Islamiques de France
[75] A Parti Socialiste két jelmondatai az „égalité des chances" (esélyegyenlőség) és a „le vivre-ensemble" (együttélés) voltak.

vallási intézményesülést[76] szupranacionális szinten valósítsa meg, alternatív különálló csoportként. A sikeres asszimiláció útját a nyitottság és a korai integráció elméletekben lefektetett tolerancia és szabadság biztosítása jelentheti. (Giry, 2006)

4.3. „Eurabia”[77]

Az Európa – főként Németország – területén megfigyelhető török népesség növekedése számos elméletet szült, közülük Gideon Rachman „Eurabia” eszmefuttatását emelném ki. Elmélete szerint az Egyesült Államok és Európa is a szekularizált és nyugati mintára felépített demokráciákban látta a sikeres államépítés és a kívánatos társadalmi rendszer alapjait. Törökország ennek ellenére egy erős hatalmi pólussá vált Európa és Ázsiai határán és egyszerre valósítja meg a szekuláris köztársaságot, a muszlim országot és a nyugati katonai szövetséges szerepét. Véleménye szerint a harmadik öbölháború óta az USA hátat fordít az egyre nagyobb problémákkal - mint a kurd kérdés és az iszlámizmus térnyerése a politikában - szembenéző Törökországgal. Az amerikai neokonzervatív szemlélet a szekularizációban látta a demokrácia megvalósításának alapját és ezt a nézetet osztották a török politikában az európai uniós csatlakozás mellett kardoskodók is.[78] Napjainkban az Egyesült Államok élesen bírálja és rasszizmussal, hibás stratégiával vádolja az Európai Uniót a török csatlakozás elmaradása miatt, azonban egyre veszélyesebbé válik az ország katonaságának beleszólása a politikába és az iszlamista csoportok megerősödése.

Mindezekből adódóan a Németországban jelen lévő, milliós nagyságrendű török népesség komoly nemzetbiztonsági kockázatot jelenthet az egész közösségre nézve.

A napjainkra aktuálissá váló új amerikai konzervatív elmélet egy arab Európát, ún. „Eurabiát” prognosztizál az egyre növekvő számú muszlim bevándorlás következményeként.[79] (Rachman, 2007)

Nagyon meglepő és provokatív véleményt fogalmazott meg *Bernard Lewis* (American Enterprise Institut, idézi: Rachman, 2007). Az „Eurabia” elmélet egyik legnagyobb úttörője egy díjátadón egy síkon említi az al-Quaida vezér Osama bin Ladent és a muszlim bevándorlók tömegét, akik szerinte ugyanazt a veszélyt jelentik Európára. Véleménye szerint a fenyegetés két pillére a bevándorlás és a közelmúltbeli terrorcselekmények, azonban egy harmadik hullám is elkezdődött, amely a muszlim világ támadását jelenti az egész kereszténység ellen. Az Eurabia elmélet nagy hiányossága véleményem szerint az, hogy az Európában élő muszlim közösséget egy homogén csoportként vizsgálja, és nem teszi világossá azt, hogy a kockázatot nem a

[76] Számos szervezet megalakulását ki kell emelnem Franciaországban. A marokkói kormányhoz közel álló Francia Muszlimok Nemzeti Föderációja (FNMF) 1985-ben alakult meg, míg a legnagyobb Francia Muszlim Szervezetek Uniója (UOIF) 1983-ban. A kormány 2003-tól jelentős intézkedéseket tett az imámok ellenőrzése és képzése, a közösség elfogadása és az oktatás fejlesztése felé. Az intézményesítés sikere és a teljes társadalomban történő tudatosítása azonban egyelőre várat magára.

[77] Az elmélet alapja: Bat Ye’or: Eurabia: The Euro-Arab axis című könyve (2005)

[78] Törökország formálisan 1987. április 14-én adta be csatlakozási kérelmét az Európai Unióhoz, az ország azonban már 1963-ban társult tagja lett az - akkor még - Európai Gazdasági Közösségnek. Az EBESZ alapító tagja és megalakulása óta részt vesz az OECD munkájában.

[79] Lásd: 5. számú melléklet

muszlim vallás, hanem a fundamentalista iszlám szervezetek jelentik, továbbá az elképzelés támogatói által „alaptézisként kiemelt többszörös termékenységi mutatók a muszlimok körében nem tükrözik a valóságot”.[80]

[80] Elhangzott Rostoványi Zsolt multikulturalizmusról tartott előadásában, Budapesti Corvinus Egyetem, 2010. 04. 14.

5. Konklúzió

A dolgozat megírása során feldolgozott szakirodalom alapján kijelenthetem, hogy a migráció komplex problematikája napjainkra is meghatározó tényezője maradt mind a nemzetállami, mind pedig a közösségi politikai folyamatoknak. Az egyre jobban elöregedő európai kontinens jóléti államai a bevándorlás politika átfogó reformja nélkül már nem lesznek fenntarthatóak, ugyanakkor szükség van az európai identitás fogalmának pontos meghatározására is.

Az általam vizsgált országokban láthattuk az extremista politikai erők megerősödését[81], amelyek a definiálatlan identitástudat és többségi kultúra táptalaján tudják szélesíteni támogatói bázisukat.

Akármilyen reakció is születik válaszul erre a jelenségre, úgy gondolom, mindenképpen biztosítani kell a szólásszabadságot minden politikai erőnek, hiszen ennek megtagadása vagy korlátozása éppen a - sokszor e formációkkal párhuzamba állított - autokratikus berendezkedés jellemzője volt. (*„Ubi dubium, ibi libertas”*[82])

Ezen felül a radikális oldal sem egyforma, nem lehet senkit kollektíve korlátozni. Peter Skaarup (Dán Néppárt) a haideri politikát például extremistának tartotta, véleménye szerint ők „integrálni akartak, nem kizárni”.

A vizsgált modellekben megfigyelhető a szelektív migrációs politika fokozatos elfogadása is a munkát vállalni érkező csoportok felé.

A szakképzett munkaerő vonzása elengedhetetlen feltétellé válik a közeli jövő problémáinak megoldásához. Az eddig teljesen zárt skandináv térség is kezdi megnyitni a kapuit, ugyanakkor még a bevándorlási célország mivoltát végig tagadó Németország is a reformok útjára lépett. Nagy-Britanniának válaszokat kell találni az állampolgárság definíciójára, hogy össze tudja egyeztetni azt az alattvalókkal szembeni elvárásaival és az Európai Unióval való kapcsolatával. Franciaország individualista politikája a klasszikus formában már nem fenntartható, világossá vált, hogy az egyénenként kezelt bevándorlók a közösség méretének növekedésével politikai síkon képviselnék kettős identitásukat. Több forrás szerint az elővárosi tüntetések bizonyították, hogy a franciák „a saját büszkeségük csapdájába estek bele”.

A nemzeti modellek vizsgálata során megfigyeltem, hogy mindegyik országban próbálják intézményesíteni az asszimilációs elvárásokat. A jól képzettek felé kinyíló kapuk a másik oldalon, a képzetlen munkaerő számára akadályokkal járnak.

[81] Lásd: 12. számú melléklet
[82] Latin mondás, jelentése: „Ahol kételkednek, ott szabadság van.”

Németország és Franciaország ezt a bevándorlási törvény, míg Nagy-Britannia az állampolgársági szabályozások szigorításával éri el. A törvények kidolgozásakor többször előkerül az 1967-ben bevezetett, pontozásos alapú kanadai struktúra ötlete.

Számos szerző az európai modellekre is alkalmazhatónak véli az amerikai „olvasztótégely" elméletet, én azonban azt az álláspontot képviselem, hogy a klasszikus nyugat-európai nemzetállamok olyannyira különböző történelmi múlttal és társadalmi szerkezettel bírnak, hogy csakis az egyedi adottságokhoz igazodó, ámbár hasonló célokat maga elé állító politikai reformok lesznek életképesek. Németországban például a nemzetállam megerősödött fogalma köré helyeződött a német polgár – amit a *ius sanguinis* állampolgársági elv is bizonyít-, míg a francia történelem az egyéni szabadságok vívmányaként tekint a köztársaság létrejöttére és közös pontként a nyelvet jeleníti meg. Az Egyesült Királyság évszázados világbirodalmi szemlélete sokáig összeegyeztethetetlen volt a szigetország központi szerepének deklarálásával.

Az állampolgárság megadásának kérdésében kijelenthetem, hogy a klasszikus *ius soli* szerepe eltérő szinten bár, de mindegyik modellben megváltozott.

Első hipotézisemre - miszerint megvalósulhat-e egy közösségi szintű bevándorlási politika – a válaszomat két részre bontom. A közelmúltban tett közösségi erőfeszítések[83] egy uniós szintű menekültügyi politika véglegesítését vetítik előre, azonban a tagállamok eltérő munkapiaci igényei és az előbb említett történelmi múltjából adódóan a gazdasági célú migrációt és a letelepedési engedélyek kiadását a közeljövőben nem fogják szupranacionális szintre helyezni. A Frattini-féle kékkártyás rendszer hosszú távon egy állandó célkitűzésként megvalósulhat, azonban a közeli jövőben nem várom ennek konszenzusos elfogadását. Az európai állampolgárság fogalma nem fog jelentős változást hozni, továbbra is a nemzeti szuverenitás és állampolgárság lesz a tagállamok prioritása. Az Egyesült Királyság jogalkotóinak először a brit állampolgárság fogalmát kell félreértés nélkül tisztázniuk.

Mindenképpen előre mutatnak azonban a nemzeti szintű engedékeny politikai reformok, melyeket az egyre nagyobb gazdasági és munkapiaci nyomás generál.

Hipotézisem második kérdése a multikulturális társadalmak rendszerszintű reformja.

A vizsgált modellek közül a multikulturalizmus mellett kardoskodó holland, brit és svéd berendezkedés az ezredforduló konfliktusainak tükrében kudarcba fulladt. A klasszikusan liberális országokban az értékpluralista megközelítés mellett erősödik a többségi kultúra megfogalmazásának igénye is. A párhuzamos identitású közösségek integrálása a társadalomba elkerülhetetlen, azonban a radikális iszlám térnyerése lehet a forrása az asszimilációs politikák dominanciájának. Az identitás-vita kapcsán azonban nem szabad csupán szekuláris vonalon megragadni a problémákat, hiszen a kulturális eltérés sokféle tengely mentén megfigyelhető.[84] Fukuyama (2005) szerint a nemzeti identitás mára a befogadás helyett a kirekesztés eszközévé vált, egyre jobban szembe

[83] A MARRI (Migration, Asylum, Refugees Regional Initiative) kezdeményezés a balkáni térségben, az Operation Ulysses (2003) a Kanári-szigetekre jellemző tömeges menekültprobléma megoldására és a török területekre kiterjedő, brit kezdeményezésű Deniz-program jelentettek előrelépést. (Geddes, 2005)

[84] Nagyon jó példa a multikulturalizmust támogató országok kritikájához Fadime Sahindal esete. A fiatal kurd lányt az uppsalai egyetemen, édesanyja és húga szeme láttára végezte ki a családfő, amiért visszautasított egy szervezett házasságot. (The Economist, 2002. 02. 02. 36. oldal)

került a „mi” és az „ők” fogalma, abszolutizálva így a kulturális öntudatokat. A „gettósodás” és a szegregáció pedig a multikulturalizmus legfőbb buktatói lettek.

Nagyon nehéz a társadalmi irányvonalat és értékrendszert meghatározni. Több esetben lehet téves az a törekvés, hogy vallási vagy bőrszín alapján tegyünk különbséget (a dán kormányt többször vádolták azzal, hogy restriktív intézkedéseinek célja a sötét bőrű népesség 10% alá szorítása). Nem szabad ugyanakkor alábecsülni az eltérő kultúrához való kötődés veszélyét sem. Azt gondolom, hogy a személyekre szabottan liberalizált gazdasági célú migráció szabályozása után ez az enyhítés akkor történhet meg a családok felé, amikor a döntéshozók megfelelően mérlegelték a multikulturális tömegek érkezésének veszélyeit.

Egyes szerzők (Aggestam-Hill, 2005) szerint a felbomló multikulturális társadalmak reformjához szükséges az ellentétek középpontjában álló közösségek számára a politikai integráció elősegítése, amely a párhuzamos közösségek effektív elismerését is jelentené. Ezzel nagyrészt egyetértek, ugyanis az iszlám intézményesítése csak részben valósult meg a nyugat-európai országokban[85], általában kizárva a csoportok képviselőit a nemzeti törvényhozási szintekről. Az iszlám államilag ellenőrzött „szekularizálása” nem lehet eredményes megoldás.

Vladimír Spidla, az Európai Bizottság foglalkoztatásért, szociális ügyekért és esélyegyenlőségért felelős biztosa szerint az Európai Uniónak „meg kell értenie, hogy a bevándorlás nemcsak biztonságpolitikai kihívás, hanem komoly szociálpolitikai kérdés is. Látni kell, hogy a már betelepült és egyre nagyobb számban jelenlévő – az európai kultúrától eltérő – bevándorlók esetében a lehető leghamarabb el kell kezdeni a kulturális és politikai integrációt.”[86]

Kihívást jelent akkor integrációs politikáról írni, amikor a közösségi jogforrásokat vizsgálva is azt tapasztalom, hogy a migrációról szóló dokumentumok folyamatosan a szervezett bűnözéssel kerülnek közösen kidolgozásra, a fogalmak összetartozását így általánosítva. A büntetőjog párhuzamba állítása a migráció kontextusában a kizárás eszközévé vált és ilyen célú alkalmazásával elősegítheti a fogalom biztonsági vonatkozásának eltorzítását.[87]

A klasszikus multikulturalizmus fogalma tehát megbukott, azonban a rendszerszintű változások kidolgozásához multidiszciplináris, minden társadalmi réteget érintő viták szükségesek, *sine ira et studio*[88].

Nagyon érdekes következtetésre jutottam a vallás szerepének szempontjából. Amint azt korábban is említettem Putnam érvelése alapján, az amerikai társadalomban a felmérések szerint a vallásosság megítélése és a hit meghatározó szerepe csökkent az elmúlt évtizedek folyamán, Európában azonban – főként az iszlámellenes hangok megerősödésével párhuzamosan – egyfajta vallási örökségépítés és intézményesítés történik.

A radikális iszlám veszélyeinek realizálása a szeptember 11-i események után került előtérbe. A vizsgált források alapján megállapítást nyert a bevándorlás politikák

[85] Németországban a Zentralrat der Muslime, Franciaországban a Conseil Français du Culte Musulman, míg Nagy-Britanniában a Muslim Council of Britain keretein belül.
[86] http://mn.mno.hu/portal/604944 (Letöltve: 2010. március 1.)
[87] Sebastian Trautmann: Migration and Criminal law című előadása, CILP, St Gallen 2008
[88] Latin mondás, jelentése: Harag és elfogultság nélkül.

biztonsági tényezőinek prioritása. A fundamentalista iszlám európai bástyájának elmélete egyelőre nem bizonyított, ugyanakkor nem szabad általános értelemben, tévesen európai muszlim közösségről beszélni. Számos differenciáló tényező osztja meg a kontinens muszlimjait. Nem minden arab muszlim és nem minden muszlim arab. (A többségi társadalom berkein belül történő általánosítás alapján a hetvenes évekbeli munkás közösséget - az imákkal tarkított sztrájkokat követően - arabnak titulálták, 2001 után pedig muszlimokként azonosítják.) Emellett a legnagyobb európai perzsa közösség is Németországban él, és az Európai Unió bővítésének egyik problémáját jelenti a saját állammal nem rendelkező kurd nép kérdése.

A kontinensen belül is eltér természetesen a szunnita és a síita iszlám irányzat, továbbá egyes iskolák között is különbségek állnak fenn, ilyen a málikita francia és a hanafita német iszlám. Az első-, másod-, és harmadgenerációs közösség tekintetében eltérő szociokulturális tényezők és vallásgyakorlási intenzitás figyelhető meg.

A mérföldkövet jelentő cselekmények után a multikulturalizmus és multikulturalitás fogalma tehát a legfelsőbb politikai szintre tevődött át (Aggestam-Hill), továbbá a bevándorlás kérdése – amit korábban gazdasági, szociális, kulturális és politikai aspektusból közelítettek meg - szorosan összefonódott a biztonsági architektúra, a vallás és nemzetbiztonság területeivel.

A közösségi bevándorlás politikai reformokat – politikai unió hiányában – tehát nem lehet maradéktalanul végrehajtani, ugyanakkor az illegális migráció elleni mielőbbi hatékony fellépés elkerülhetetlen. A nemzeti politikák és közösségi kezdeményezések vizsgálatakor azt tapasztaltam, hogy az újonnan érkezők felé próbálnak a jogalkotók korlátokat állítani, ennek végrehajtása talán megvalósulhat uniós kereteken belül is, de csakis határőrizeti és menekültügyi szempontok alapján.

Az illegális migráció elleni harcban a tagállamok közötti konszenzus látszik körvonalazódni[89], továbbá fel kell ismerni, hogy a jelenség gócpontját már nem a Maghreb-térség , hanem a szub-szaharai régió jelenti. E tények alapján látok esélyt az észak-afrikai államokkal - Marokkó, Algéria, Líbia - köttetendő szövetségre, a déli migráns hullám megakadályozása végett. Ennek a közös érdeknek a megoldása Olaszország és Líbia között már konkrét lépések kezdődtek.

A másik jelentős kihívás, ami az európai identitás fogalmának definiálására is nagy hatással lehet, a kereszténység – iszlámmal szembeni (?) – újraértékelése.

Szembetűnő jelenségként tapasztaltam, hogy a radikális kormányzatok megerősödésének alapját nemcsak a katolikus múltú francia társadalomban, hanem a protestáns svéd és dán népen belül is az európai értékektől különbözőnek ítélt vallással szembeni reakció alakítja.

Ez alapján elgondolkodtató jövőképpé formálódhat egyfajta keresztény unió, ami az évszázados katolikus-protestáns ellentéteteken fejlődött nemzetállamokat egy új közösséggé alakíthatja. Ha ez a kulturális identitás-vita békés formában nem tud testet ölteni, akkor a migrációs jelenség vallási szálon fog történelmet írni, és az öreg kontinens a szekuláris háborúkat követően visszatérhet az évszázadokkal ezelőtti vallási háborúk korához, immáron eltérő civilizációs törésvonalak mentén.

[89] Alfredo Mantovano, olasz belügyi képviselő gondolata: „Mit tesz Ön, mikor látogatóba megy valakinek az otthonába? Kopog az ajtón és várja, hogy beengedjék. Ha beeresztést nyer, akkor tiszteletben tartja a ház szokásait. Azok, akik erőszakkal jutnak be vagy az ablakon keresztül, nem érezzük, hogy szívesen fogadnánk őket. Inkább kidobjuk. Ugyanez a helyzet a bevándorlókkal is.” (Geddes, 2005, saját fordítás)

A megoldás sokáig nem várathat magára, Európa legdélebbi városaiban a tiszta éjszakákon ugyanis látni Algéria fényeit és már behallatszik a müezzin hívó szava.[90]

[90] A kereszténységnek világszerte két milliárd követője van, míg az iszlámnak másfél milliárd. Globális szemszögből nézve előbbi terjedése gyorsabb, főként Afrikában, Európában azonban az iszlám erősödése figyelhető meg. Kontinensünkön nagyobb az áttérés a kereszténységről az iszlám vallásra, mint fordítva. (Rid, 2009)

Irodalomjegyzék

Monográfiák:

GEDDES, Andrew & FAVELL, Adrian(szerk.) [1999]: The Politics of Belonging: Migrants and Minorities in Contemporary Europe; Ashgate, London

GEDDES, Andrew [2000]: Immigration and European Integration. Towards Fortress Europe?, Manchester University Press

HANSEN, R. & WEIL, P. [2001] 'Introduction: Citizenship, Immigration and Nationality: Towards a Convergence in Europe?', in R. Hansen and P. Weil (szerk.) Towards a European Nationality: Citizenship, Immigration and Nationality Law in the EU, Houndmills, Palgrave, 1–23. oldal

JOPPKE, Christian [1999b]: Immigration and the Nation-State: The United States, Germany, and Great Britain Oxford, Oxford University Press

PAYNE, Richard (ford.) [1978]: Jean Monnet: Mémoires; London, Collins

SOYSAL, Yasemin [1994]: Limits of Citizenship: Migrants and Postnational Membership in Europe Chicago University Press, Chicago; 13-44. oldal

Folyóiratok:

AGGESTAM, Lizbeth & HILL, Christopher [2008]: The challenge of multiculturalism in European foreign policy; International Affairs, 84, 1, 97-114. oldal

ANDERSON, Robert [2007]: Jobs without borders Nordic nations want Baltic immigrants; Financial Times, London (UK), október 25., 11. oldal

BARRY, Brian [2001]: Culture and Equality: an egalitarian critique of multiculturalism; Harvard University Press, 19-40. oldal

BERNARD Philippe & HERZBERG, Nathaniel [1995]: Flights of repression French efforts to step up deportation of illegal immigrants are set to fail The Gurdian (Machester), Szeptember 6., 12. oldal

BIXLER, Mark [2006]: Q&A / Jacques Toubon, President, French National Museum of the History of Immigration: France confronts 'social crisis' The Atlanta Journal - Constitution; Április 26., F/4. oldal

BRAND, Constant [2009]: EU Commission presents revamp of bloc's nascent immigration, security rules; The Canadian Press, Június 10.

BURNS, Jimmy & FIDLER, Stephen & KHALAF, Roula [2005]: From disaffection to deathly destruction - the UK foment of Islam's radical fringe; London Bombings**:** Amid American and French criticism of British tolerance towards a highly politicised minority, leaders of moderate Muslims are under pressure to make their voices heard more clearly Financial Times London; Július 14., 17. oldal

CALDWELL, Christopher [2005]: A debate stuck at the border. Financial Times. London, 1st Edition (UK); január 15., 9. oldal

COHEN, Nick [2007]: An Upside-Down World. Wall Street Journal. (Eastern edition); Február 23., A/10. oldal

CRAIG, Andrew [2006]: France's inhuman attitude to immigrants stains its reputation; Financial Times. London; November 28., 12. oldal

CRAIG, R. Whitney [1996]: Immigration: Europe redefining citizenship; The Ottawa Citizen, Január 10., A/9. oldal

CRAWFORD, Leslie [2001]: Heat is on as migrants head home: Europe's dependence on North-Africans is apparent as 2m form long lines to leave for their summer vacations; Financial Times (USA Edition); Augusztus 1., 2. oldal

De BEER, Joop [1993]: Forecast Intervals of Net Migration: The Case of The Netherlands; Journal of Forecasting,12/7; 585-599. oldal

DICKINSON, Elizabeth [2009]:Double Booked. Foreign Policy; Mar/Apr, 171, 24. oldal

DRAGO, Tito [2005]: Immigration-Europe: Opening doors to come, locking them to others; Global Information Network, New York, február 8., 1. oldal

DREZNER, D. [2005]: Globalization, harmonization, and competition: the different pathways to policy convergence. Journal of European Public Policy; 12, 5; 841–59. oldal

DUNNE, Tim [2008]: Good citizen Europe; International Affairs; 84/1, 13–28. oldal

EGEDY, Gergely [2006]: A multikulturalizmus dilemmái: Nagy-Britannia példája; Polgári Szemle, 2. évfolyam, 6. szám

EPPINK, Derk Jan [2006]: Netherlands has managed to bring about much-needed changes in migration policy; Financial Times. London (UK), szeptember 9., 6. oldal

ERLARGER, Steven [2010]: France turns to symbolism to define 'national identity'; International Herald Tribune; Február 10., 3. oldal

EYAL, Jonathan [1994]: Liberating Europe From Nationalism Will Not Be Easy; International Herald Tribune, Paris, Május 24., 4. oldal

FOFANA, Idriss [2009]: Black, Blanc, Beur - France debates counting its minorities Harvard International Review, Summer, 11-13. oldal

FREEMAN, Alan [2002]: EU seeks to stem immigration tide. The Globe and Mail. Toronto, Június 22., A/14. oldal

FUKUYAMA, Francis [2005]: A Year of Living Dangerously. Wall Street Journal. (Eastern edition). New York, November 2., A/14. oldal

GAUTHIER-VILLARS, David [2007]: Politics & Economics: Latest French Riots Test

Sarkozy's Focus; Unrest in Paris Suburb Evokes Images of 2005; 'Sitting on a Tinderbox' .Wall Street Journal. (Eastern edition); November 28., A/7. oldal

GEDDES, Andrew [2005]: Getting the best of both worlds? Britain, the EU and migration policy; International Affairs 81, 4, 723-740. oldal

GIRY, Stephanie [2006]: France and Its Muslims. Foreign Affairs. New York; 85, 5, 87. oldal

GOLDSCHMIDT, Pinchas [2010]: Europe's identity crisis; International Herald Tribune; Február 6-7., 4. oldal

GREEN, S. [2000]: Beyond ethnoculturalism? German citizenship in the new millennium; German Politics; 9, 3; 105–124. oldal

HAAS, Ernest [1993]: Nationalism: an instrumental social construction; Millennium: Journal of International Studies; 22,3; 545. oldal

HAUS, Leah [2002]: The Ramparts of Nations: Institutions and Immigration Policies in France and the United States. The American Political Science Review; 96, 4; 871. oldal

HUNTINGTON, Samuel P. [1993]: The Clash of civilisations; Foreign Affairs, Summer 22-49. oldal

Ismeretlen szerző [2002]: Europe: The worries and the welcomes; Immigrants in Sweden and Denmark; The Economist, London, 362/8258, 36. oldal

Ismeretlen szerző [2005]: Europe's decline. The Press - Enterprise, Riverside, California; Június 5., D/2. oldal

Ismeretlen szerző [1998]: Europe: How racist is France? The Economist. London; 348, 8077; 43-44. oldal

Ismeretlen szerző [2006]: Europe: Let the skilled come; France and immigration. The Economist London: 379, 8476; 47. oldal

Ismeretlen szerző [2005]: Europe: After the riots; France and immigration. The Economist. London; 377, 8457; 37. oldal

Ismeretlen szerző [2002]: Europe: A new balance; France's illegal immigrants. The Economist. London; 364, 8290; 41. oldal

Ismeretlen szerző [2009]: EUROPEAN UNION: Unity on migration remains unlikely. Oxford Analytica Daily Brief Service; Augusztus 28., 1. oldal

Ismeretlen szerző [2006]: FRANCE: Muslim integration efforts are incomplete. Oxford Analytica Daily Brief Service; Január 30., 1. oldal

JOPPKE, Christian [1999a]: How immigration is changing citizenship: A comparative view. Ethnic and Racial Studies 22,4; 629–652. oldal

MaCDONALD, Alistair [2009]: U.K. to Review and Tighten Requirements for Citizenship. Wall Street Journal. (Eastern edition); Augusztus 3., A/5. oldal

MAHBUBANI, Kishore [1992]: „The West and the Rest"; The National Interest, Summer 3-13. oldal

MARGHERITIS, Ana & MALDONADO, Martin [2007]: Regional Integration and (hauled) migration policy: What does the European experience teach us?; Journal of European Public Policy 14/1,152–166. oldal

PFAFF, William [1990]: Immigration: Europe's major issue; The Vancouver Sun; Május 28., A/6. oldal

PUTNAM, Robert D. [2007]: "E pluribus unum: diversity and community in the 21th century"; Scandinavian Political studies, 30/2, 137-174. oldal

RACHMAN, Gideon [2007]: The Turkish paradox and the prophets of Eurabia; Financial Times, London, Május 1., 13. oldal

RID, Thomas [2009]: Islam in Europe; Policy Review, aug./szept., 156, 76-82. oldal

ROBERTSON, Laurence [2009]: Griffin won the sympathy vote; A view from Westminster Conservative MP for Tewkesbury; The Citizen Gloucestershire, Stoke (UK); Október 28., 6. oldal

RUBIN, Daniel [2002]: Targeting immigration, Europe's far right gains The parties have advanced in a number of countries, north and south. Many also see a "Sept. 11 effect." Philadelphia Inquirer, Április 26., A/1. oldal

SARGENT, Carolyn F. & LARCHANCHÉ-KIM, Stéphanie [2006]: Liminal Lives: Immigration Status, Gender, and the construction of identities; The American Behavioral Scientist; 50/1, 9-26. oldal

SÁRKÖZY, Júlia [2010]: „Megbénítjuk Olaszországot” - Sztrájkkal fenyegetőznek a bevándorlók a rosarnói összecsapások után; Népszabadság; Január 12., 6. oldal

SHERWOOD, Joel [2008]: Sweden Bucks Trend on Immigration, Opening Door While Others Guard Jobs; Wall Street Journal (Eastern edition), New York, december 16., A.16. oldal

THOMAS, Elaine R. [2006]: Immigration and Changing Definitions of National Citizenship in France, Germany, and Britain; Palgrave Journals, French politics 4/3, 237-265. oldal

VALLS-RUSSEL, Janice [1993]: To curb Immigration – France pulls in its welcome mat; The New Leader, 1993, 76, 10.oldal

Tanulmányok, jelentések:

AILEEN, Tom [2006]: How stricter Dutch immigration policies are contributing to rising islamic fundamentalism in The Netherlands and Europe? Washington University Global Studies Law Review 5,45; 451-468. oldal

BRAIDOTTI, ROSI [2001]: Gender, Identity and Multiculturalism in Europe. European University Institute, 1-12. oldal

GUIMEZANES, Nicole [1992]: Les problèmes politiques et socieaux, dossiers d’actualité mondiale; Les politiques d’immigration en Europe. Paris, La Documentation française; no. 673

KARYOTIS, Georgios [2007]: European migration policy in the aftermath of September 11: The security-migration nexus; Innovation; 20/1, 1-13. oldal

PUZZO, Catherine [2003]: Instruments of British and French Immigration Policy in the 1970s: a comparative analysis; Cambridge University Press, Contemporary European History, 12, 1, 71–92. oldal

TONKENS, Evelien; HURENKAMP, Menno; DUYVENDAK, Jan Willem [2008]:

Culturalization of citizenship in the Netherlands; Amsterdam School for Social Sciences Research (ASSR), University of Amsterdam

VARVITSIOTIS, Ioannis [2005]: Politique d'immigration en Europe Vers une politique commune en matière d'immigration au sein de l'UE, Evolution 1999-2005; Európai Parlament, Brüsszel

WEIL, P. [1997]: Rapports de la mission d'étude des legislations de la nationalité et de l'immigration; Paris, La Documentation Francaise

Elsődleges források:

1962-es Brit Nemzetközösségi Bevándorlási Törvény
http://www.britishcitizen.info/CIA1962.pdf (2010. 03. 28)

1971-es Brit Nemzetközösségi Bevándorlási Törvény
http://www.britishcitizen.info/IA1971.pdf (2010. 03. 28.)

Európai Közösséget létrehozó szerződés
http://eur-lex.europa.eu/hu/treaties/dat/11997E/htm/11997E.html#0173010078 (2010. 02. 03.)

OECD SOPEMI Country Notes 2009, The Netherlands
http://www.oecd.org/dataoecd/42/53/44067975.pdf (2010.02.20.)

TORIGO, Guido & Tobler, Waldo: Push-Pull migration laws
http://www.geog.ucsb.edu/~tobler/publications/pdf_docs/movement/migration/PushPull.pdf (2010. 04. 13.)

Internetes források:

Európai Bizottság: Öt évvel Tampere után
http://ec.europa.eu/justice_home/key_issues/tampere/tampere_0704_hu.pdf (2010.04.13.)

Franciaországban DNS-tesztet végezhetnek a bevándorlókon. Szőcs László
http://www.nol.hu/archivum/archiv-471498 (2010. 04. 11.)

Kételyek a kék kártya bevezetésével kapcsolatban
http://hvg.hu/karrier/20071207_legalis_beavndorlas_munkaero_eu (2010. 04. 12.)

Migrációs csatatérré változhat Európa http://mn.mno.hu/portal/604944
(2009. 12. 25.)

Somogyi Csaba: (Fél-)Fordulat a német bevándorlási politikában (2000)
http://www.freeweb.hu/eszmelet/48/somogyi48.html (2010.03.11.)

Szigorú az új francia bevándorlási törvénytervezet
http://www.hrportal.hu/c/szigoru-az-uj-francia-bevandorlasi-torvenytervezet-20100401.html (2010. 04. 01.)

Egyéb:

Convention on International Law and Politics (CILP) során elhangzott előadások
St Gallen, Svájc, 2008. november 26-28.

Dobos Balázs: XX. századi társadalomtörténet és politikai kultúra című előadás
Budapesti Corvinus Egyetem, 2009. november 4.

Rostoványi Zsolt: Az európai iszlám című előadása
Budapesti Corvinus Egyetem, 2009.

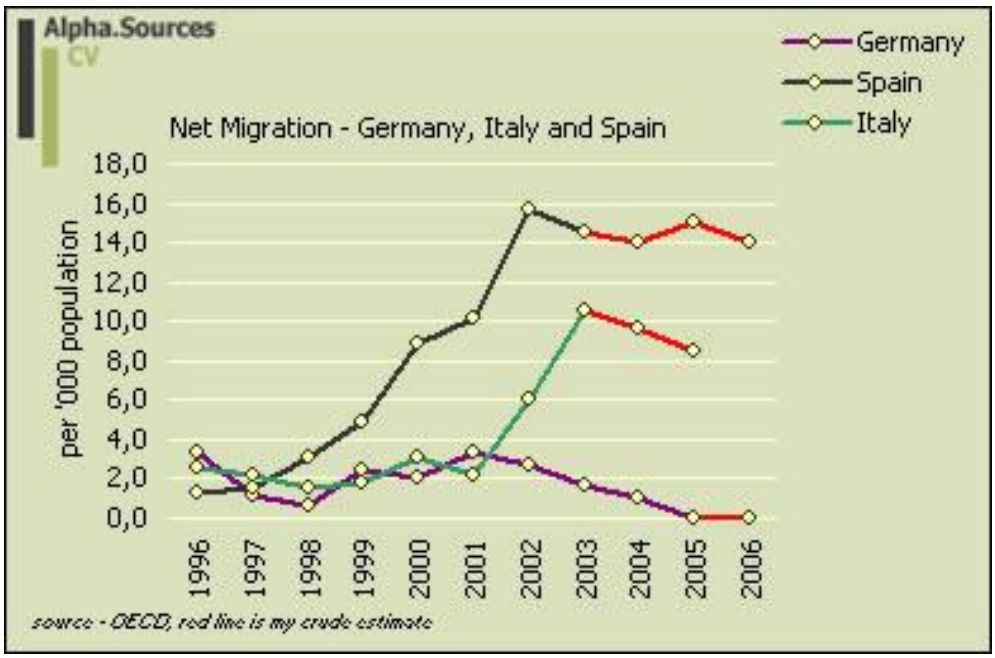
Rostoványi Zsolt: Globalizáció és civilizáció(k) – Multikulturalizmus című előadás
Budapest Corvinus Egyetem, 2010. április 15.

Thomas Hörber – History of European Integration tantárgy keretében tartott előadásai
ESSCA, Angers, 2009.

Melléklet

1. sz. melléklet: A bevándorlás korrigált mértéke Németország, Spanyolország és Olaszország viszonylatában 1996-tól 2006-ig

(Forrás: OECD)

2. sz. melléklet: Az állampolgárság fogalmi besorolásának egy útja

(Forrás: Tonkens-Hurrenkamp-Duyvendak (2008, 8)

Culturalization of citizenship:	Restorative: citizenship as digging up culture	Constructive: citizenship as constructing culture, as bricolage
Functional: Citizenship as taking part in practices	Citizenship: **adherence to norms and values, and adapting to cultural practices that are present or should be dug up from the past** (like the canon or cultural heritage)	Citizenship: **Taking part in constructing culture on an everyday basis as a combination of tradition and renewal**
Emotive: Citizenship as emotion	Citizenship: **showing feelings of belonging, pride and loyalty to the already existing culture (i.c. the nation-state)**	Citizenship: **looking for ways to get connected, to belong, to feel pride and to make a (new) home**

3. sz. melléklet: Muszlimok az EU országaiban

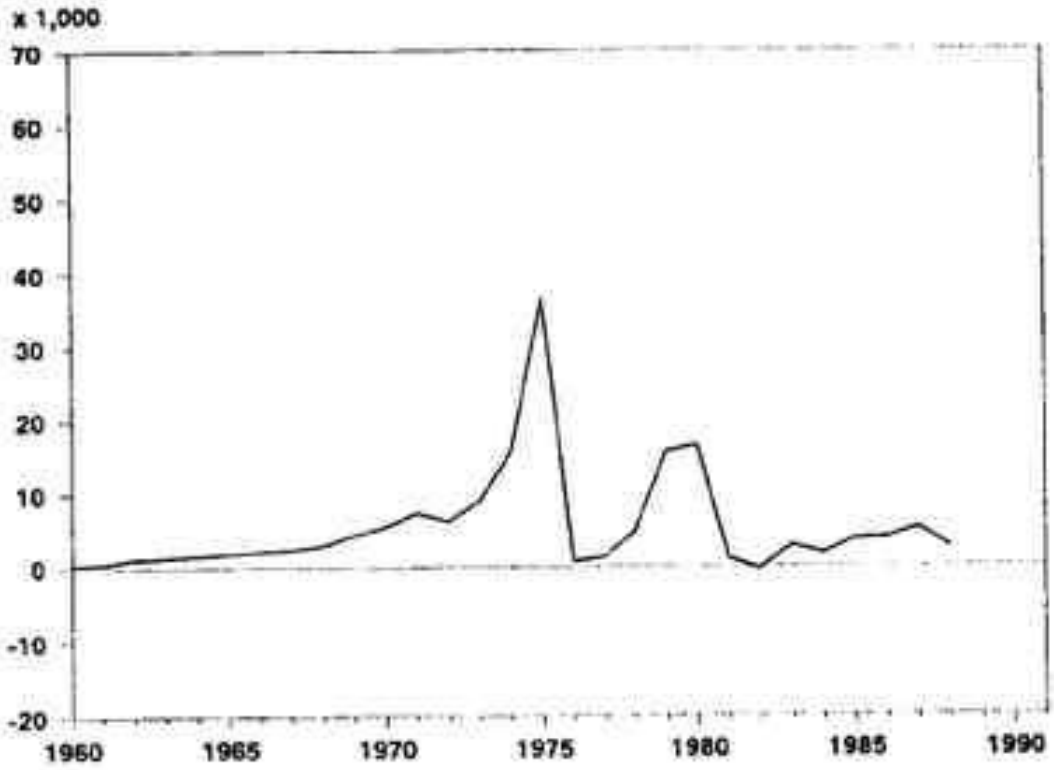
(Forrás: Rostoványi, 2009)

Muszlimok az EU országaiban

Ország	Muszlimok száma	Lakosság %-a
Franciaország	6.000.000	10.0
Hollandia	980.000	6.0
Dánia	270.000	5.0
Ausztria	385.000	4.7
Svájc	330.000	4.3
Belgium	400.000	4.0
Svédország	351.000	3.9
Németország	3.300.000	3.9
Nagy-Britannia	1.600.000	2.7
Spanyolország	1.000.000	2.3
Olaszország	825.000	1.4
EU	**15-25.000.000**	**3.5-5.5**

4. sz. melléklet: A Szurinám felől érkező, két migrációs hullám a Holland Királyságba

(Forrás: De Beer, 1993, 13)

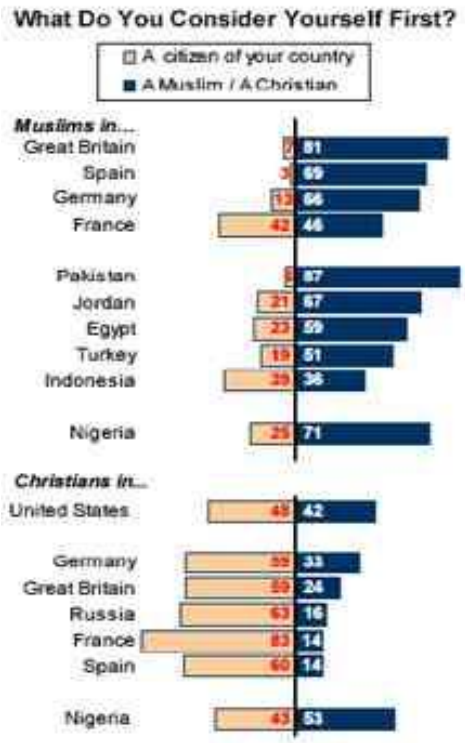
5. sz. melléklet: „Eurabia" grafikus ábrázolása

(Forrás: Rostoványi, 2010)

6. sz. melléklet: A muszlim és keresztény öntudat mértéke néhány vizsgált országban

(Forrás: Rostoványi, 2010)

7. sz. melléklet: Az éles vitákat kirobbantó karikatúrák a Prófétáról

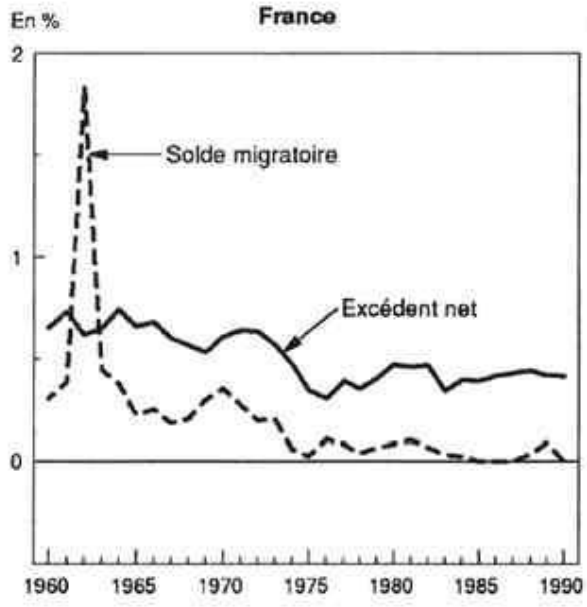
(Forrás: Jyllands-Posten, 2005. 09. 30)

8. sz. melléklet: A migrációs egyenleg és többlet mértéke Franciaország és Németország esetében (1960-1990)

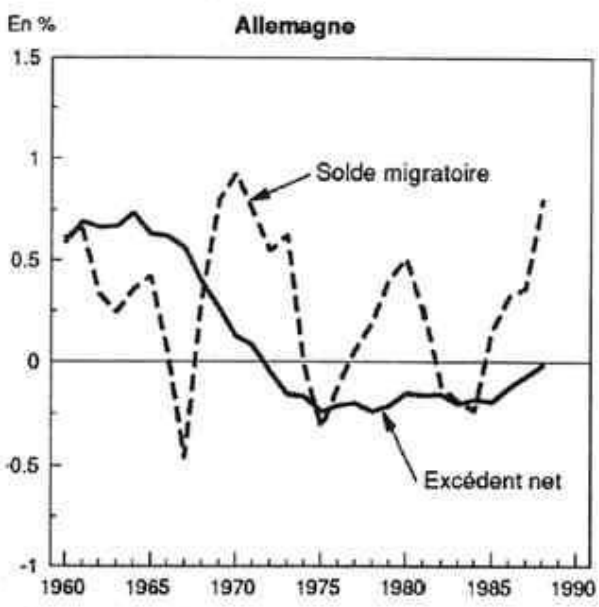
(Forrás: INSEE)

Contributions de l'excédent net, et du solde migratoire à la croissance de la population totale...
A - ... en France

Source : INSEE.

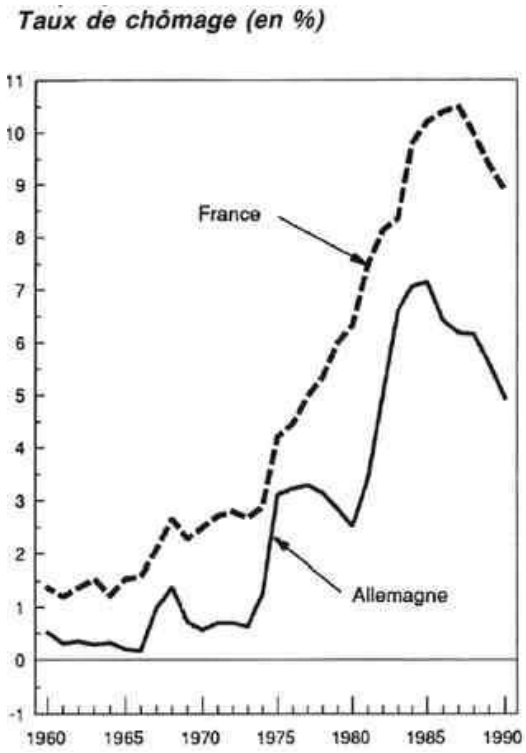
B - ... en Allemagne

Source : OSCE.

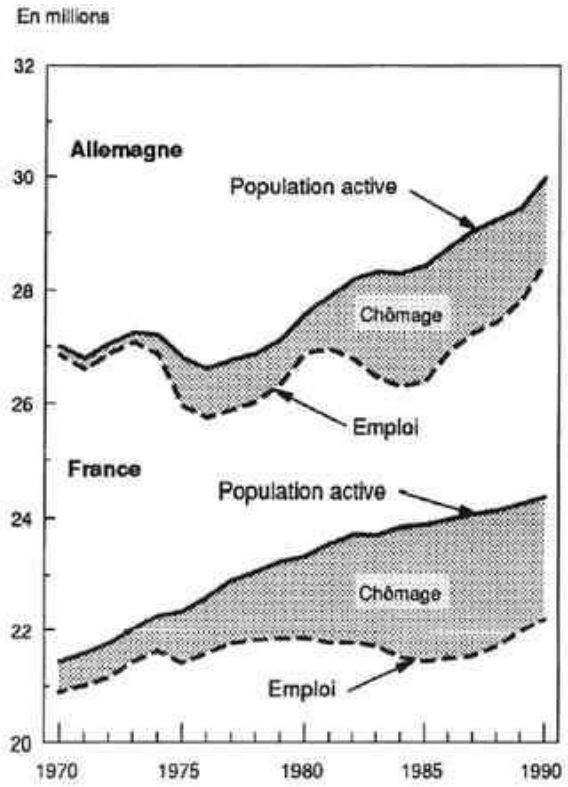
9. sz. melléklet: A munkanélküliség alakulása Franciaország és Németország esetében (1960-1990)

(Forrás: INSEE)

10. sz. melléklet: A munkanélküliség és az aktív népesség alakulása Németországban és Franciaországban (1970-1990)

(Forrás: OECD)

Source : OCDE.

11. sz. melléklet:

A népesség megoszlása a francia és német társadalomban (1960-1990)

(Forrás: INSEE-OSCE)

Tableau 1
Evolution de la population totale

En milliers par an

	France				Allemagne			
	1961-1973	1973-1979	1979-1985	1985-1989	1961-1973	1973-1979	1979-1985	1985-1989
Population	495	248	261	248	492	– 103	– 56	241
dont :								
excédent naturel	*313*	*202*	*230*	*239*	*239*	*– 130*	*– 107*	*– 30*
excédent migratoire	*182*	*46*	*31*	*9*	*253*	*27*	*51*	*271*

Source : INSEE-OSCE.

Tableau 2
Structure de la population par classe d'âge au 1er janvier 1987

	France		Allemagne	
	En milliers	En %	En milliers	En %
0 à 14 ans	11 425	20,5	8 941	14,6
15 ans à 59 ans	33 885	60,8	39 556	64,6
60 ans et plus	10 440	18,7	12 740	20,8
Total	**55 750**	**100,0**	**61 236**	**100,0**

Source : INSEE-OSCE

12. sz. melléklet:

Az extremista pártok támogatottsága néhány uniós államban, az európai parlamenti választások tükrében

(Forrás:Political Capital)

Country	Party	Original Name	EP2009 Result	EP – Political Group	Parliamentary Election Result (latest)	Member of National Parliament?	Member of the Governing Coalition?	President
Austria	Freedom Party of Austria	Freiheitliche Partei Österreichs	12.71%	Non-attached	17.5% (2008)	Yes	Yes (2000-2006)	Heinz-Christian Strache (2005-)
Belgium	Flemish Interest	Vlaams Belang	9.85%	Non-attached	11.99% (2007)	Yes	No	Bruno Valkeniers (2006-)
Bulgaria	Attack	Ataka	11.96%	Non-attached	9.36 (2009)	Yes	No	Volen Siderov (since the party's inception in 2005)
Denmark	Danish People's Party	Dansk Folkeparti	14.80%	Europe of Freedom and Democracy	13.8% (2007)	Yes	No (but supported the government between 2001-2009)	Pia Kjærsgaard (1998-)
United Kingdom	British National Party	British National Party	6.04%	Non-attached	0.7% (2005)	No	No	Nick Griffin (1999-)
Finland	Christian Democrats - True Finns	Kristillisdemokraatit - Perussuomalaiset	14%	Europe of Freedom and Democracy	4.1% (2007)	Yes	No (the party's legal predecessor did)	Timo Soini (1997-)
France	National Front	Front National	6.30%	Non-attached	4.29% (2007)	No	No	Jean-Marie Le Pen (since the party's inception in 1972)
Greece	Popular Orthodox Rally	Laikos Orthodoxos Synagermos	7.15%	Europe of Freedom and Democracy	5.6% (2009)	Yes	No	Georgios Karatzaferis (since the party's inception in 2000)
Netherlands	Group Wilders/Party for Freedom	Partij voor de Vrijheid	17%	Non-attached	5.9% (2006)	Yes	No	Geert Wilders (since the party's inception in 2005)
Latvia	For Fatherland and Freedom	Tēvzemei un Brīvībai/LNNK	7.45%	European Conservatives and Reformists	6.94% (2006)	Yes	Yes (1995-2004)	Roberts Zīle (1995-)
Luxembourg	Alternative Democratic Reform Party	Alternativ Demokratesch Reformpartei	7.40%	(korábban: Unió a Nemzetek Európájáért)	8.1% (2009)	Yes	No	Robert Mehlen (1991-)
Hungary	Jobbik - Movement for a Better Hungary	Jobbik Magyarországért Mozgalom	14.80%	Non-attached	2.2% (2006. MIÉP-el közös listán)	No	No	Vona Gábor (2006-)
Italy	North League	Lega Nord	10.22%	Europe of Freedom and Democracy	8.3% (2008)	Yes	Yes (1994-1996, then again from 2008)	Umberto Bossi (since the party's inception in 1991)
Romania	Great Romania Party	Partidul România Mare	8.65%	Non-attached	3.15% (2008)	No	Yes (1992-1996)	Corneliu Vadim Tudor (since the party's inception in 1991)
Slovakia	Slovak National Party	Slovenská národná strana	5.56%	Europe of Freedom and Democracy	11.6% (2006)	Yes	Yes (2006-)	Jan Slota (2003-)

Data Compiled by Political Capital